

96918

P-32

Pygy telegejnin proletarlary polgaş
tarlatkan arattary, kattyznar!

Revolustuoq d'rat

№ 3

TARN TK ORGANB
KBYL - 1937

№ 3

Revolustuoq ARAT

TARN TK-NYN
AJ SANBDA
YNER SETKYULY

1937 c.
MAJ AJ

№ 3

~~468~~

Т О К А

Pygy telegejge xamaarygalyoq iletkel

1937 сыдын 2 айнън 27 хунунден egeleeş 3 айнън 5 хунунге cedir, SSRE-nin Pygy ewileidin Komunistyoq (bolşevik) Намънын Төр Komitedinin eelceqliq plenumu роор еrtken. Ol plenumga, SSRE-nin 8 tugaar onza Uluq xuralьndan padьlaan yndezin хоожlu jozugaar polur, cazak sagьrganьн songuldaзын koncuq сөртүq шысы еrttirer tugajьnda, РК(в)N-нын organizastarьнн sorulgazyнн tugajьн, kapitalistyoq kyrynelernin cazьt teeleringe şibişkin, хoralakсы, ulyrykcy роор sattьngan, faşistarnьн согуур cerin сылган troskizmnarnьн арттысызы Buxarinnьн, Rьkofun tugajьн polgaş aзы-agьjьнн, namьн organizastyoq ajttьrьqlarьн cugalazьr, ol tugajьnda согуур toktaaldarnь yndyryp, SSRE-nin РК(в)N-нын хамьк organizastarьnga согуур ajttьşkьnnьn pergen.

Таşтккьннн kapitalistарьнн, faşistарьнн curt iştinde şibişkinneri, ulyrykcyleri, хoralakсыларь polgan, aзысы арat connarnьн шуut tajьннарь polgan Buxarin, Rьkof suqlarnь РК(в)N-нын kezigynynnden сывьгьr yndyryp, toktaaldь yndyrgen. Troskijсылар, zьnovjefсыларнн арттысыларь Buxarin, Rьkof suq-

lar, Troskij tep kalcaа ыт-pile pir төmej, faşizm-kapitalizmннн şibişkin, хoralakсы, ulyrykcy teleezi роор, суq-le SSRE-nin арat connarьнн tajьнн polur еves, харьн olar telegejnin арat connarьнн, еп ьlangьja Tьvanьн арat connarьнн хань ьzeenniқ tajьннарь polur.

Buxarin, Rьkof suqlarnь РК(в)N-нын kezigynynnden yndyryp, согуур cerge şilcitken tugajьnda pistiқ Tьvanьн ARN-нын, ARE-nin хамьк kezigynneri polgaş pygy арat connarь pajьrlar, koncuq cyldyq tep kattьзыr turar. Arat connun ulyrykcyleri, хoralakсыларь Troskijсылар kajь-taa oranda par. Olarnьn pile kam хajьra cok хyreziri, olarnь tazььndan tura тыттьr cok кьльгьнн хyrezin kezeede corudarь revolustuoq namnarnьн, оon tus-tus kezigynnerinin uttundurvas sorulgazь, revolustuoq seremcileli polur tur.

Uk plenumnun turguskan ajttьrьqlarьннn pir cugula iletkelcizi telegejnin арat connarьнн ьnak udurttukcuzu, jziq cyree—eş Stalin polgan. Eş Stalinннн ol iletkelinin şuptuzun ро solunnun арньnga pişip yndyrgen cyve teleeде, eşter nomcukcular кьдььndan кьra та-

14061

Тувинская
республиканская
БИБЛИОТЕКА
им. А. С. Пушкина

НАЦИОНАЛЬН
КРАЕВЕДЧЕСК
ОТДЕЛ

ньэр өөренip аьт cybe polганьн paгьmdalaаш, uk илеткeldиn topcu итказьн маһаа pизиир тур.

„Намньн азыдагьньн cетпестepин, троскиьларньн полгаш өске-таа иji агьнньоларньн узуткаар“ тep атьо илеткелinge еш Stalin, троскиьлар SSRE-ниң намньн, азы-агьjnньн полгаш өске-таа camдьк организастарьньн албан азыьнга шургуп киpип, хоралаксь, өлыркcy, шивишкнниң азыдь кььр турунда, намньн, азы-агьjnньн полгаш өскенин-таа camдьк организастарь, намньн camдьк кезигьннери, cунун cьлдagaань-pile ескервеjin ертип, оларньн-pile өj шаанда-шудургу хьуpешпейн турганьньн cьлдagaаньн тодарадьр илеткеен полгаш moon songaar ol idegetter-pile кандьо argальо хьуpезип, оларньн talазьн ерестио туратьттар конcuо pildingir айттььшкьнньн перген.

Tроскиьлар полза, азы-агьjnньн, хөj ниittиниң, намньн apparadьнга, оон албан азыьнга шургуп киpип алгаш, хоралаксь, өлыркcy, шивишкнниң азыдь кььр, Sovettин cazaан тызырер, капитализмньн jозuzун, кизини кизи тарлаар jозуну тагьн еоqзир, колxостарньн тызырер, SSRE-ниң curttun капиталистьо кьурьнелерге yleр peer, SSRE-ниң кььн-се халдаар ezeerгектин таьнньн тыргедedir tugajьнда фашистьо, imperialистио кьурьнелер-pile холваалазьр алгаш ol mediниң контрреволюстuo азыьн corудup турунда, camдьк нам кезигьнny ештернин pilвеjin, ескервеjin pargаньньн cьлдagaань полза, намньн хамьк организастарь полгаш camдьк кезигьннери, оранньн азы-агьjnньн марьлдаа cok пар cедишкннерин көргөш, ol cедишкннернин хөлеgezinge аьскаш, оранньн ишtinge полгаш pyгы телегеjге хамаарзьр uluо-uluо политиктио айттььоларьн, оранньн иштinde намньн политиктио айт-

тььоларьн, нам кезигьнynун utтup полbas политиктио, революстuo серемcилелин utтup турарьнда teen. Политик talазь-pile sagьш таьнньн, cьткьр еves, аамаj, podунун кьузьн азыр көрүр, таьнньн кьузьн куду көргөш, podун podу megeleer corуктун cьлдagaань-pile троскиьлар шургуп турган teeni, еш Stalinньн конcuо-ла өттыр көрүүшкьнny тур.

Camдьк нам кезигьнny ештер, азы-агьjnньн cедишкннеринге аьскаш, SSRE-ниң таьткькь pajдальн utтup, капиталистьо кьурьнелер ам-таа пар cybe полган төлеede, olар SSRE-ниң иштин-се pottарьньн cазьт төлеелерин, шивишкннерин, өлыркcyлерин, хоралаксьларьн yгьулыс corудup турар еves pe, ьндьоqньн төлеezинде, серемcилио турар, азы-азьjnньн cедишкннеринге nemeшtir намньн политик massальо азыьн kattaj хаара corudar тep cybeni utтupkan тур тep, Stalin podунун ol төөгьулыо илеткелinge sagьндьрган.

Еш Stalinньн илеткелин TARN TK-ньн президиумы 1937 cьлдьн 4 аjньн 27 хуьнде өөренip көргөш, pajьрлар темдеcleeni полза: „Telegejnин arat massаларьньн ьнак paшкьзь Uлуо Stalinньн, SSRE-ниң PK(B)N-ньн plenumunga sagьндьрьр илеткеен ol айттььшкьннарь полза, карacангьс SSRE-ниң Komunistьо намьнга, Soviet cazaanga полгаш pyгы arat connарьнга перген sagьндьрьо еves, cyо-ле ol cerлерге uzur тuzальо cybe еves, хагьн ol конcuо төөгьулыо айттььшкьн телегеjnин arat connарьнга uluо uzur тuzальо. Telegejnин arat connарь еш Stalinньн ol айттььшкьнньнга тажангаш, фашизм полгаш оларньн ideпкеjлио kezee троскиьлар paza өске-таа өлыркcy, хоралаксьлар, шивишкннер-pile temissezirde конcuо шудургу, революcу cemzek тоорт шьн полгаш өj шаанда перген айттььшкьн тур“.

„TAR-ның nasional revoluzunun xeree, revolustuq sazак, nam ulam-na рьзьгьр турарьның ulamь-pile feodal polgaş өске-taa revoluska udur idegetter өlyrynyn murnunda сөөlgy arganь хереqlеeş, сyzyn-paazьн хоралық сувени кьльгьнн хамьк argalarьн хереqlер турарь еш Stalinннң илетkelinden todargaj көstyr tur“ теп, pygy namга, оон tus-tus kezигynneringe pottuq ajt-тььşkьннн перген. Еш Stalinннң ол илетkelinin ішінде айткан сyylder pistin arat conга, pistin ARN-га pyryny-pile хамаарзьр tur. Pistin camдьк nam organizastarьнда, cam-дьк nam kezигynnerinde piccii-le cybe көргеş, piccii-le cediіşkin көргеş хөfeer, „райылық“ хоозун telegram corudar, „ajak şajlar“ тур-guzar, cybe-le polza, „100 хuu“ ce-diіşkinniq polur polgaş, оон-taa өскенин мактаньр, podun хөөredir, polit. seremci cok, orannң ішінде feodalдарннң polgaş olарннң tuza-lakcьларьннң хоралық азыьн көр-ves, „ol хире cediіşkinniq turubus-ta, TAR 15 cьl polganda feodal-darda-taa сyy poor-laan, анаа хej

cybe-ьjnaan“ теер, namннң politik-tiq азыьн тообас, оон taaskan азыь-льн кьлвас, хоозун kezигyn роор olurar kiziler kajь көвеј. Telegej-nin arat conнарьннң ьnak paşкьзь еш Stalinннң илетkelin pistin nam-ннң хамьк kezигynneri өөrenip көргеş, podunun азыьн ekkі кь-льр, curttap турар çerlerinde cetpes cybelerin cok кьльгьнга pottuq te-misseldi corudarь cugula tur.

Еш Stalinннң төөгьlyq илетkelin pistin nam organizastарьннң, оон tus-tus kezигynnerinin орттuzunga өөrenir coruk polza, TARN-ннң politiktiq азыьн тиргизеринге, re-volustuq seremcileldi pedideringe, arat conнарннң ангьзьннң тајзьн-нарь feodal-teokrattar-pile eres хь-reziringe namннң ішінде сyzyn-pa-азьн politiktiq culcurukcular, пө-өреңgeјler (tanzьннар, sandьктar) polgaş polit. seremci cok, politik talazь-pile aamajlar-pile eres хь-reziringe хереenge idiq perzin. Еш Stalinннң ол илетkelin pyryny-pile өөrenip алгаş, TAR-ннң тuskaj тө-gunnaарьн ulam рьзьдарьннң кьш-tyq cemzeen pilip алы!

Namның азыдарының сепестерин, трос- кисыларны полгаş өске-таа ији арыны- ларны узуткаар хемсеөлер тугајында

1937 сыдын 3 ајны 3 хунынде РК(б)И ТК Plenumunga
еş Stalinның Iletkell

EŞTER!

Plenumga тынагылаан Iletkel-
der полгаş оларны тугајында şy-
gymcyleлдерден көрге, мында
pis мындық уş kol суыл парын
көрур турар тур-пис.

PIREEDE, таşтыккы кырыне-
лиң сазыт төлеелериниң паза олар-
ны аразыга консуқ-ла Iдепкеј-
лиқ кирзилгелиқ турган троскисы-
ларны хора седіrer, уреқдеер
полгаş сазыт медее хураар şиві-
кин азыль pistin pygy-ле азы-
ағыјны-таа, сазак сағыга пол-

гаş namның-таа organizastарыга
şuptuzunga Ijik-pe, азы парык
şuptuzunga ol po cizee-pile теер
халдаан тур.

IJIDE, таşтыккы кырынелиниң
сазыт төлеелери, ооң ішінде трос-
кисылар полза, суқ-ле кудукку
organizastарга евес, харын па-
за самдык харыссалгалық азы
albannарга şurgup kirgen турлар.

UŞTE, төр-таа cerде, көдеe-
таа cerлерде pistin самдык удурт-
туп паштаар ешер ol хоралаксы-
ларны, уреқдекилерин, şиві-
кинерин, өлыркылериниң cин-
не арын-нуурын тапыр pilrден тур-
зук, харын поттарының суве хе-
рексеves, сағыş тајыны, суве pil-
ves арпарамының харазы-pile
поттары таşтыккы кырынелиниң
сазыт төлеелери ol po харыссал-
галық албан азыдар-се теpşip
kirip алырыга төгым туза роор
тургань ховар евес тур.

Temgi Iletkelderden полгаş
оларны тугајында şygymcyleл-
дерден podu-ла ilerep уныр ту-
рар маргыş cok уş ылаптық суыл
ol тур.

Politik talazy-pile суве херексеves coruk

Pistin удурттуп паштаар ешери-
bis, namga полгаş совет јозуга

удур cyzyn-паазын yzeldiqler-pi-
le temissezip coraan консуқ тур-

zulgalьq xirezinde, po tugajьnda seremci sezik cok, sogur, sagьs amьr polu pergeniniь, arat хej-nyn temgi ol tajьnнарьһнь cingine аьһ-һууһуһ таһьр ьдава-йьһ, хoj kezi ezingen porylerni таһьр ьдавайьһ турар, olарһнь арһнь сазьрьр kedip алган cybe-zin uьта тьттьр ьдавайьһ турар cьdagaаһ cьl?

Taьtkьkь kyrynelerniь cазьt tьleelerinиь SSRE teviskeerин-ge uylgedip turgan хora cedir-er, yreqdeer polgaь ьiviьkinne-er азьь moonь murnunda turup turbaаһ polgaь хep-xeneritten pis-ke tavarьrьр kelgen cybe tur tep polur-pe, кандьqьl? Cok, ьһca tep polvas. Onu ьһca tep polva-зьһ хerecciler turar cybe polza, ьaxtin yjezinden peer sьelgy 10 cьl iьtinde ulustun азьl-агььйьһнь cyzьp-раазьһ адырларьһга хora cedirip turgan coruktарһнь cogu-ur paьmdaa албан pizikterge pizigiler turgань хerecciler tur.

Faьzinnиь troskijьcь-zinovjefci tьleelerinиь хora cedirer, ьiviьkin-neer ijik-pe ьlyrer азьl coruunun tugajьһ sьelgy yjeде paаь udur medeqlep, ol tugajьnda ajttььs-kьһ suq pervejьһ turган tep polur-pe, кандьqьl? Cok, ьһca tep polvas, ol tugajьһ хагьһ medeqlep turgan, volьevikter onu uttur erge cok.

Eь Kiroftu ьlyrgen tyrzok co-ruk polza, arat хejnyn tajьnнарь улуска idegeldiь kizi poop ap, pistiь organizastарьвььs-ce ьur-gup kirip аьr tees, iji арһньһq poop аьr tur, ьһcагаьs iji арһ-ньһq poop алгаь, megelep volьe-vik poop, nam kezigyну poop caqьdьnar tur eves-pe tep cybeni paаь udur medeqleen, pir tugaар koncuь medee sagьndьььq ol turgan.

„Leningrat tьvynyn“ хereen ьiitkeni, paза „Zinovjef-Kame-nejftin“ хereen ьiitkeni polza, eь Kiroftu ьlyrgen tyrzok coruktan алган kicceel sagьndьььqга caа paьmdaa pergen.

„Zinovjefci-troskijьcь kezekter-nиь evilelinиь“ хereen ьiitkeni polza, temgi murnukkularьһнь хereen ьiitkeninden алган kicceel sagьndьььqһнь ulam алгьtkan. Cьl tize, zinovjefciler-pile troskijьcьlar polza, pygy-le ьzeen хь-ььһq burzuas idegetterni potta-рһнь толгадыр kattььtьrьр, Ger-mannиьһ kargьs ьaqдаа ceriniь ьiviьkinci polgaь yreqdeer, ьlyr-ykcy азьвьссь tьleeleri appargan turlar tep cybeni iji арһннапьр caqьdьnar coruk polza, zinovjef-ciler-pile troskijьcьlarниь pistiь organizastарга ьurgup kirip аьr-ьһнь карачагьs-la argазь ol tur tep cybeni, seremciliь pol-gaь politik talазь-pile cybeniь uzurun ьttьr kьer coruk polza, temgi idegetternиь ьurguur co-ruun poldurvastьһ polgaь zinov-jefci-troskijьcь tyrzok idegetterni cok кьььрһнь ед-не ьһһ arga cepsee ol tur tep cybeni kon-cuь todargaj kьrgysken.

Eь Kiroftu ьlyrgen tyrzok co-ruktun tugajьnda 1935 сьдһь 1 айнһ 18-te corutkan cазьt ca-gaазьһда РК(В)Н Тьр komitedi, politik talазь-pile izin karазььr cybezi cok, angalaаь aazatpaj co-ruk poldurvas tep nam organi-zastарьһга paаь udur erestii-pile medeqlep turgan. Uk cазьt ca-gaada cugaalaаһ polza:

„Pistiь kyzyvys ьsken tu-dum-na tajьһ polza ulam-na caазььrьр, кем хora cok appar cьdar poор teer puruu coruktu paьmdalaаь, izin karазььr cy-bezi cok olurar opportunistьq

coruktu cok kылыр xerek. Ol coruk yndezininden ын eves, ol coruk polza, tajзын idegetter oozum ajaar sosializm-ce sojup kire peer, olar ынсар coruj-coruj adak səəlynde cingine socialistar appaalar tep kылы-le polganga oozun ынзыдыр coruur parын yzeldin xevi tur. Bolşevikter амьрар tajзынсыр сыдыр аар polgaş angalaj pergen aazatpajlap coruur usur cok. Piske xerek cyve polza, izin karazyр cyve cok coruk eves, xарын sezik seremci, cingine bolşevik jozunun revolustuoq sezik seremci xerek. Tajзыннарнын pajdalь xарык cok polgan tudumna, sovet erge cagyrga-pile temisseşkeş, kuş cedip cadaaş, xарыксырааннарнын karacangьs artkan argazyр poldurup, xарын en-ne аьылы хоралық cepsektlerini tudup ulam temisseziter. Onu pilip coraaş, seremciliq coruur xerek"—teen.

Troskijсь-zinovjefcilernin evilelinin şivışkinci-ölyukcy азы coruunun tugajьnda 1936 сыдың 7 аьын 29-та corutkan cазьт cagaazьnda РК(в)N Tep komitedi polza, nam organizastарь кансаар-таа ааж-cok seremciliq turup, arat хөjnyn tajзыннарь кансаар-таа ekki caqдыньр алган polza, olарнын таьыр pilgen turарын kattар кьjьрган. Uk cазьт cagaada cugaalaань polza:

„Troskijсь-zinovjefci tyrök araattannar polza, sovet erge cagyrga-pile temissezirdе, pistin curitun азылың conunun en-ne özeen хьылық, кансаар-таа ааж-cok көryşpes tajзыннарь polur şivışkinner, provokatorlar, yreq-dekciler, aktar, kulaktарp olgaş oon-таа өске ol ыскаş idegetter-

ni kattыştырьр алgaş temissezир turарь am хereccilenip көзылгенде, paza pir talazьndan ol idegetter-pile, iji talazьndan troskijсь-zinovjefcilernin аразьnda piccili-таа ыгал теер cyve cok арparganda, pistin pygy-le nam organizastарьььs, namнын pygy kezigynneri, polza, komunistарнын seremciliq turарь kajaа-таа, kazaн-таа erge-cok cigula tep cyveni pilir uzurluoqlar. Po yjenin pajdalьnda bolşevik pyryzynyn erge-cok cigula ыннарь polur cyveni pilir uzurluoqlar. Po yjenin pajdalьnda bolşevik pyryzynyn erge-cok cigula ыннарь polur cyve polza, namнын tajзынь кансаар-таа ekki caqдыньр caşтыньр алган polza, onu таьыр pilir coruk ol polur uzurluoq"—teen.

Oon көөрге, paaş udur medeqler sagьндырьр турган cyilder турган tur.

Ol paaş udur medeqler sagьндырьр турган cyilder cuny kызын tep кьjьгырьр турганы?

Olar polza, namнын organizastық азылыньн коşkak coruun cok кьlgaş, namнын cangьs-таа iji арынньық ideget şurgup kire alvas, tak pьзыық хerim poldurарын кьjьгырьр турган.

Olar polza, namнын politik азылынь ekki хerекке alvas coruktu cok кьlgaş, ol азыды pygy arga хemceq-pile тындыдыр, politikin seremcilelin тындыдар тала-ce erestiq ergilerin кьjьгырьр турган.

Ынсаарга, oon cyu polgan eves teеш көөрге, uk paaş udur medeqler sagьндырьр турган cyilderni pistin eşter хаажьнга-таа kаkпajьн cer-le хerекsep тованан polgannar.

Ol tugajьnda namнын dokumen pisikterin хьнаар, soluur

kampanidan ilereen cyulderni ulus toozazь pilir, olar todargaj xerecciler turar tur.

Ол paaş udur medeqlep sagьндьгьр турган cyulder coguur idiq perveeniniң cьлдagaань cыл?

Pistin nam kezigyny eşter, sovet jozuzunga udur idegetter-pile temissezip coraan turzulgalьq xirezinde, udaa-taraazь-pile paaş udur medeqlep sagьндьгьр, ajttь-ьşkьnnar perip турганьның кьри-ndan, arat хөjnың tajьnnарь cyзун-paazьн хора cedirer, yreqdeer, şivişkinneer азьл кьлр турда, politik talazь-pile karaa cетpes polганьның cьлдagaань cыл?

Pistin nam kezigyny eşter, pişekizinden paksьraj pergeni ol-pe, olarnьң medereli polgaş sağьlga surumu paksьraj pergeni ol-pe? Cok, kansар-taa ьндьq eves!

Aзь olarnьң pudulup өskerlip par cьдарь ol-pe? Cok, paза ьн-

дьq eves! Ынса teeriniң кандьq-taa parьmdaazь cok.

Ынсаarga am cer-le cыл ьнсаş? Ындьq aazatraj, cybe xerekseves, izin karazьгьр cybe cok, sogurar-ar coruk kajьн тьртьр kelgeni ol ьнсаş?

Оон узuru cydel tize, pistin nam kezigyny eşteribis, азьл-агьj kampanilarь polgaş азьл-агьj тургузууşkunунуң frontuzunda kansар-taa aaj-cok uluq cedilgelerge aьskaş, volşeviktetniң uttur ergezi cok camdьk koncuq cugula cyulderni anaa-la uttupkьnda tur. Cыл tize, SSRE-nin taştkkь rajdalьndan pir kol cyuldy uttupkan turarlar, paза nam bileди-pile şьртьнр, megelep volşevik kizi роор caqдьнр турар амгь хорalakьлар, şivişkinneer, yreqdeciler, өlyrykьcyлерге şuut хатаарзьр iji koncuq cugula cyuldy eskervejн pargan turlar.

II

Kapitalistьq orannar tolgандьр turar coruk

pistin nam kezigyny eşternin uttupkan ijik-pe, азь cygeer-le eskervejн pargan cyulderi, cyu tep cybeleril ol?

Olarnьң uttupkan cybezi polza, sovet erge cagьrga telegej-niң aldь xuzunунуң cyq-le pir xuzunda tileen, telegej-niң өske peş xuzun kapitalistьq kyryneler ezeleen turar tep cybeni uttupkan turlar. Sovet Evileli polza, kapitalistьq kyrynelerge xyreeledip алган turarьн olar uttupkan turlar, kapitalistьq kyrynelerge xyreeledip алган turar-pis tep piste anaa-la culcurup turar poordan paşka, kapitalistьq kyrynelerge xyreeletken tu-

rar coruk cogum cyu tep cybelaan ol tep cybeniң uzurun tap-тьq podaksavas poor tur. Kapitalistьq kyrynelerge xyreeletken turar tep cybe polza, anaa-la kuruq aas eves, хагьн хerek кьринда ьлар par polgaş ьндьq-la ekki cybe eves tur. Kapitalistьq kyrynelerge xyreeletken turar tep cybe polza, podunda sosialistьq jozunu toktaadьр алган, pir oran, Sovet Evileli par, paза oon амгьда, kapitalistьq jozu-pile curtтавь-şaan turar polgaş Sovet Evileldi xyreelep алган, oon podunga xaldaaş, cьlca şaар kaaptar ijik-pe, ton tora teerde, oon kyryn şьр sularadьр

kaar teeş, uzuralga manap turar xəj burzuas orannar par turar tep cybe tur. Ol kol cyyldy pistin eşter utupkan turlar. Bncaarga, tolgandır xyreeler turar kapitalistəq kyryneler-pile. Sovet Evillelinin arazında xarызазьгьнын yudezini oon parьmdalattьnar la polgaj.

Cizeeleerge, burzuas kyrynelerni ap koreeli. Cybe pilves ulus polza, kol şьnarь sangьs kyryneler polgan uzurunda, olar pottarь arazında kancaar-taa aaj-cok ep najьraldьq turup turar tep ьncap podap polur. Onu cyq-le cybe pilves ulustar ьncap podap polur. Şьnynda ap korege, olarнын arazında xarызазь koza xolваa ulustarнын najьraldьq xarызазьyndan ьtkka ьrak. Burzuas kyryneler pottarьнын şibişkinnerin, xoralakьslarьn, yreqdekci erin, paza camdьkta ulyrykcylerin pot-podun-ce ьdьp, ol kyrynelerge pargaş, olarнын alban azyl pydyrylge cerlerine kirip algaş, orta pottarьnar cerlerinerni turguskaş, „cigula ar-pargan şaqda“, ol kyrynelernin kyzyп koşkadьp, kyş şьdalьn sьgar telerde, olarнь iştinden caza tepsiner tep taalga pergeş, ьdьp corudup turar tep cybe, ijinin kьrьnga ijini kaarga tørt polur ьskaş todargaj xereccilettingen. Po yjede ьndьq turup turar tur. Pijeede-taa ьndьq-la turgan. Cizeeleerge, 1 tugaar Napoleon xaannьn yjezinde Evroptun kyrynelerin ap koreeli. Bncaarda Franzьнын iştinге orus, german, avьstrij, angli şibişkinner, yreqdekci ler iminejnip turgan. Bncaarda, Angli, German, Avьstrij, Orus kyrynelernin iştinге Franzьнын ьtkan şibişkinneri, yreqdekci leri paza oon tudak

cok kovej turgan. Anglinin cazyt ьtkan telerleri, Napoleonnun ulyrerin iji-taa kattap oraldaşkar polgaş Napoleonnun cazaanga udur Franzьda Vantejnin taraacsьnnarьn kaaş udaa tura xaldьp turdular. Bncaarga Napoleon cazaа cyu cazak turganьl teerge, Franzьнын revolutun uzurgaş, revolutun cyq-le uluq paj burzuastarga azьkьtəq kyysselezin artьtьp algan burzuas cazak turdu. Napoleonnun cazaа koza-xolваalarьndan ɵzeenin neger alazьn, anaа olurvajьn, xarьn podunun yreqdep xolalar arga corudulgalarьn paza corudup turgan tep cyveni cigalaaş-taa kancaar. Pijeede ьndьq turgan, oon peer 130 cьl polgan tur. 1 tugaar Napoleonnun soonda 130 cьl polganda am paza ьndьq turup turar tur. Am Franzь-pile Anglide german şibişkinner, yreqdekci ler iminejnip turar, paza Germananda angli, franzь şibişkinner, yreqdekci ler emge cok corup turar. Amerikte japon şibişkinner, yreqdekci ler iminejnip, Japonada amerik şibişkinner, yreqdekci ler iminejnip turar.

Burzuas kyrynelernin arazında xarызазьгьнын tyrymy ьndьq tur.

Bncaarga, burzuas kyryneler kancangaş Sovet Sosialistəq kyryneni pottarь-pile telerdeş sangьs şьnarьləq burzuas kyrynelernin kɵrynden artьk cьmcaк polgaş koza xolvaanьn ekki najьralьnьn jozugaar kɵer uzurluq cybel? Olar şibişkinnerni, yreqdekci lerni, xoralakьslarьn, ulyrykcy lerni pottarь-pile telerdeş burzuas kyryneler iştin-ce ьdьp salьrьndan Sovet Evillelinin iştin-ce kancangaş evecsti ьdьp salьr uzurluq cybel? Onu kajьn tьp

айдӧнар слер? Марксизмнь парьмдалар кӧер полза, бурзуас кырунелер хоралаксылар, шибӧшкinner, ыреӧдекцилер полгаш ӧлырыкcyлeрni кандыӧ-таа бурзуас кырунелeрni иштin-се ыдыр салыръньн орnungа Совет Евилелинi иштin-се иji уш каттаптан хӧйна ыдыр салыр узурлуӧ теп подаар полза, ол харьн шьн евес-ijnen?

Am teerezinde kapitalistyӧ кырунелер орань teskingen турур турда, тащыккь кырунелeрni аj-вьссыларньн pistiн иштivis-се ыдыр салыр турар хоралаксыларь, шибӧш-

kinneri, ыреӧдекцилeри, ӧлырыкcy-лeри пiske турур турар теп cyвe todargaj евес cyвe-pe?

Pistiн nam kezigyны eщer po pyгыны uttupkan тур. Po tugajн uttupkaш, хер-xenertten uzurazыр corukka таварьшкан.

Moон узурундан Япон, Ger-mannьн kargьs шаӧдаа cerinи Troskij yzeldiӧ аjвьссыларньн ыреӧдекci, шибӧшkin азьль pistiн camдык eщeriviske тьрънaj-ла хe-nertten таварзыр coruk роор узурашкан.

III

Амгь yjenи троскизмь

Oон ьнаj. Pistiн nam kezigy-ny eщer, troskijсь сызт тӧlee-ler-pile temissezirde, амгь yjenи троскизмь, cizeeleerge, 7—8 сьд-дaрньн мурнунда тургань-теӧ евес appargаньн, троскизм пол-гаш troskijсьларньн арнь ро ара-зында тазьль-pile конcuӧ eскер-лир хуулганьн, оон узурундан троскизм-pile temisseziri-таа, te-missezirини аргаларь-таа тазьль-pile eскерилген турар узурлуӧ теп cyвeни eскервеjin соора кӧрып калганнар. Troskизм полза, ylet-pyrccин ангьньн иштinde политиктиӧ yzel евес appargан, 7—8 сьдaр-ньн мурнунда yletpyrccин ангь-ньн иштиге троскизм политиктиӧ yzel турганьндан ам тащыккь кырунелeрni cазьт medee хураар cerлeрини таalgазь-pile азьлдар турар узур парьмдаа cok шуут sodaӧланьр кааркан хоралаксылар, ыреӧдекцилер, шибӧшkinner, ӧлырыкcy-лeр poli перген теп cyвeни pistiн nam kezigyны eщer oзаa-ваан турлар.

Yletpyrccин ангьньн иштinde политиктиӧ yzel теп cыл? Yletpyrc-

cin ангьньн иштinde политиктиӧ yzel teerge полза, podu политик талазь-pile pir тuskaj арнь-nyyr-lyӧ, program-podalgalьӧ, podu-нун yzelиn yletpyrccин ангьдан cазьвас полгаш cазьыр шьдаvas, харьн podунун yzelиn yletpyrccин ангьньн караанга suritaal салыр nepteredip, yletpyrccин ангьга podунун политик арньн кӧргыze-rинден kortpas, yletpyrccин ан-гьньн мурnungа podунун ьлар sorulgalарьн кӧргыzerинден kort-pas, харьн yletpyrccин ангьга podунун yzelиn шьнзыктьыр py-zyredir teeш, yletpyrccин ангьньн ишти-це шуут азьк илeзи-pile kirip oraldaзыр турар ьндыӧ pӧlyk ijik-pe азь nam полур. Moон мурнунда, 7—8 сьдaрньн мур-nунда троскизм yletpyrccин ан-гьньн иштиге pir ьндыӧ политик-тиӧ yzeldeрniн пreezi турган, мун Ленинни сурттаалынга удур полгаш оон узурундан хань пурун полза-таа cer-le политиктиӧ yzel турган.

Амгь yjenи троскизмьн, ci-zeeleerge, 1936 сьдӧн троскиз-мьн yletpyrccин ангьньн иштinde

politiktiq yzel tep polur-pe? Cok, onu ынаса теп полвас. Cyge? Cyge теер полза, бир евес пистин ылартьоq podal sagъзывьсть yletpyrccin ангы pilip каар полза, писти pyтpes idegetter tur-sler тееш kargap-kargap yндыр ojladyrtar евес-pe теп сезиqlееш, амгы yje-nиt троскиjcyларь поттарьныи cи-гине арнын yletpyrccin ангыга koryzerinden korgup, поттарь-ныи cигине sorulga podalgazьn yletpyrccin ангыга ileredip peer-инден kortkaш, поттарьныи poli-tikтиq шраjьн yletpyrccin ангы-дан консуq кьзыр сазьгьр ту-рарлар. Моон uzurundan ам трос-kijcyларьныи азьлыныи kol argazь polза, yletpyrccin ангыныи ишти-ге азьк ак setkildil pile yzelin nepterediri евес, хагьн поттарь-ныи yzelin саар сазьгар, поттарь-ныи tajьннарьныи yzelin авьjaas-таp сашраалар мактаар, поттарь-ныи yzelin megelep malgaшka хеме тепкен роор arga-paazь хереql-lep турарлар.

Бир евес сактыр ползунарза, 1936 cьда хереен шиттирип тур-гаш, Kamenjef, Zinovjef иji, piste кандьоq-таа politikтиq тuskaj po-dalga cok теп шуут херлеп тур-ганныр полгаj. Олар ынасаар хе-реен шиттирип тургаш, поттарьныи politikтиq тuskaj podalьн telge-renceji-pile koryzyp полур py-ryn argalьoq турганныр. Ындыоq-таа полза, олар piste кандьоq-таа politikтиq тuskaj podal cok тееш соqlевеjин парганныр. Олар piste тuskaj podalga cok теп, кайзы-ныи-таа megelep тургань кансаp-таа todargaj.

Олар поттарь тuskaj podalgalьoq турганьн ам согур-таа кизилер керьп турар тур. Ынасага олар, piste кандьоq-таа politikтиq тус-каj podalga cok теп cyge хер-

леп турганныр? Cyge теер полза олар поттарьныи cигине politik-тиq арнын ileredirinden korgup, SSRE-ге kapitalizmнь kattap egi-dip тургузар теен поттарьныи ылартьоq podalgazьn ileredip koryzerinden kortkan турлар, cyge теерге, ындыоq podalgань yletpyrccin ангы pilip каqза cekci-nip паак кере peer евес-pe тееш kortkan турлар.

1937 cьда Pjatakof, Radek, Sokolnikof суqlар хереен шитти-рип тургаш, ынасамаанныр. Олар полза, троскиjcyлар-pile zinovjef-ciler politikтиq тuskaj podalgalьoq турганьн херлевееннер. Олар piste tokтаамал тuskaj podalga пар теп хyleegeш, ону поттарь-ныи оccуyнге telgerengeji-pile ileretkenner. Ынасага олар ону telgerengeji-pile ileretkeniniи узур-ру полза, троскиjcyларьныи тuskaj podalgazьн tetkiiringe yletpyrccin ангынь, arat хойну кьjгьрган cybe евес, хагьн оозун arat ты-менге удур, proletarga удур тус-каj podalga тур теп, kargap паак-таp каaptарь-pile ileretken турлар. Kapitalizmнь kattap egidip тур-гузар, kolxos, sovхostарньн узут-каар, melcykteldиn jozu curumun kattap тургузар, Совет Eбиле-ли-pile caalazьr tajьннь cookшuladyr тееш German-pile Japonнuи fa-шистьoq куштери-pile eбилел тургу-зар, ep tajьнныи polittinge удур-ланьр полгаш tajьн yндырер тееш temissezir, Украjьннь —german-narga, Браккь Соон cykтын та-лаj кавьзь cerlernи японнарга перви-шаан, Совет Eбилелинн теbis-keer curttuи kezek-kezee-pile ys-perlep peer, бир евес Совет Eби-лелинн кьгьн-ce ozeenniоq кьry-нелер хальр kelze, Совет Eбилели tajьнга tilettirip кагьн pelet-kep турган полгаш ол sorulgalар-

нь седир аьгһһн аргазь пол-
дуруп хора седирер, уреқдеер,
совет ерге саьгһһн раашһн-
сьларһн ији-саьгһстап өлырер, ја-
пон—германһн фашистық кыш-
теринге туза кьдыр шьишкinner
peer tep, Пжатаkof, Радек, Со-
колникof суқларһн илереткен суы-
дери полза, амгы уjenin трос-
кизмһн политиктиқ тuskaj ро-
далгазы ол полур тур. Троскијсь-
лар ьндық тuskaj podalgань арат
хөјдеһ, улетпырccin аьгһдан са-
зырвас аргазь cok polгань то-
дарај тур. Ысангаш оозун olар
суқ-ле улетпырccin аьгһдан са-
зырған евес, харһн троскијсь мас-
салардан паза сазырған, суқ-ле
троскијсь массалардан евес, харһн
ол херек-cok 30-40 хире-ле кизи-
лиқ, picciл пөлык, удурттукcu трос-
кијсьларһн устvkky кеzeенде
pezin сазыр турганнар. Ол тус-
кај podalgазьһн шынарһн су-
гаалазь тугајһнда 30-40 хире
троскијсьларһн picciл хураһн сьл-
дырар тееш, Радек-pile Пжатаkof
Троскијдан сөпшеерел ајттьрара,
Троскиј хорзok тееш хоруп каан,
cyge теерге, кааш-кына-таа porвак
троскијсьларга uk тuskaj podal-
гань ьларьық шынарһн сугаалар
peerге кајһн полурул, ьндық „ајт-
тырьық“ тургуза peerге, маргыдаа
унгеш сарьышкһн роор полур тееш,
хорзok теен. Ысангаш амгы уje-
nin троскизмһн нуур шырајь пол-
за, поттарһнн уzelin, поттарһнн
тuskaj podalgазьһн суқ-ле улетпыр-
ccin аьгһдан сазырар турзук, харһн
троскијсь массалардан сазырар,
паза троскијсь массалардан сазы-
рар турзук, харһн устыкky удурт-
тукcu троскијсьлардан pezin сазы-
рар шак тьндық „политиктиқ азыл-
даксьлар“ тур.

Оон көерге, ро уjenin трос-
кизмһн улетпырccin аьгһһн и-

тинде политиктиқ уzel tep adap
полвас appарған тур.

Амгы уjenin троскизмь полза,
улетпырccin аьгһһн иштинде ро-
литиктиқ уzel полур евес, харһн
таштыккь кырунелерниң сазыт ме-
дее хураар ceрлеринге хөlezilenip
азылдап турар узур парьмдаа cok,
jozulуқ уzel cok хоралаксьлар,
уреқдекciler, хайгыльсьлар, шьиш-
кinner, өлыркcyлер полгаш азыл-
сьһн аьгһһн ьт-сегит-теқ тајзын
teerbecцилери полур тур.

Сөелгы 7—8 сьдһрһн иштинде
троскизмһн өскерлип хуулуп кел-
гениниң маигыш cok пайдаль ьн-
дық тур. Мунундагы троскизм-
пиле амгы троскизмһн аразьнда
ьгаль ьндық тур.

Pistinь nam kezигыны ештерниң
алдақдаль cыл тизе, мунундагы
троскизм-пиле амгы троскизмһн
аразында ол хань ьгальһн ескер-
been тurlар. Олар полза, троскиј-
сьлар шақда-ла тuskaj yzeldiқ
улу полур хөлы ертенin, трос-
кијсьлар полза, шақда-ла Совет кы-
рынеге полгаш совет ерге саьгһ-
гара паак хора седирер-ле полза,
шьишкinner coruk кьль полгаш
төreen curттун шуут өскерттиринге
cedir кандьық-таа паак cydek, py-
gy кандьық-таа пьзар ceкciлciқ,
хоральық cyве yылgedirинден та-
дај тивес, улуқ оруктун teerbec-
цилери полур пергенin ескерbeen
тurlар. Олар ону ескерbeen пол-
гаш оон узурундан троскијсьлар-
пиле caа јанзыһн ең ерестиқ те-
missel corудагына өј шаанда
caарттыһьп тургустунуп ар шыда-
ваан тurlар.

Сөелгы сьдһр иштинде троскиј-
сьларһнн yылgetкен пьзар хора-
льық паак corуу pistonь camдык
nam kezигыны ештерге пыруны-
пиле хер-хенерттен таварьшкан
ушуру ол тур.

Oon ыңај. Adak soonda, po ujenin xoralakсылары, yreqlekçileri polgaş paза olарның arazыnda koncuq iderkeјliq kirzilgeliq turup turar faşizmның troskijçy cazyt төleeleri-pile şaxtin yjezinin xoralakсылары, yreqdekçilerinin arazыnda yndezin ыgal paғын pistin nam kezigyны eşter eskerbeen turlar.

Pireede. Şaxtinçyлар-pile yletpyr namсылары piske aзыp-pile pytpes idegetter turgan. Olарның хөј kezii polza, ergide yletpyr pydyrylge cerlerin ezelep coraan хөrengittenner, ergide хөrengittennernin et yletpyrynun ergelekçileri, paза ergide akstönerliq ewiledernin хuu kattыştыргannары polur, cok-polza, piske politik talazy-pile aзыk ile өзee-liq ergi burzuastyң tuskaј erttemniçleri turgan.

Ol teergilernin politikiç arnының ыңары şak ыңдыq polurun pistin iştivisten kыm-taa tadagalzavajың turgan. Харың şaxtinçyлар pottары-taa sovet jozu turguzuçqa pottарының хөпny cok coruun cazyrvajың turgannar. Amгының хoralakсыларының polgaş yreqdekçilerinin tugajың, troskijçyларның tugajың ol ыşkaş ыңcaar cugaalar polvas. Amгының хoralakсылары, yreqdekçileri polgaş troskijçyларның хөј nuruuzи polza, karmaanda nam билettiç nam kezigyны ulustar polur tur. Ыңcaгаş, хевir talazy-pile pytpes idgetter ewes ulustar polgаны ol. Pir ewes ergi хoralakсылар pistin ulustarыvska uduрlanар turgan polza, caa хoralakсылар ыңдыq ewes, харың pistin ulustарыvsстың murnunga caşpaalap, pistin ulustарыvsсты maktар, idegedip алыр teeş, olарның murnunga авыjaastар turar turlar.

Kөrdyner-pe yndeziныlgaldыq tur ijide. Şaxtinçyлар polgaş yletpyr namсыларның кыştуq turgar cybezi cyл tize, olарлар polza, uluq, picce-taa polza xirezi-pile cugula texnik erttemniç turgan, ыңcaarga, ыңдыq erttem cok turgan pistin ulustарыvs olardan өer-enmes arga cok turgan.

Ol coruk polza, şaxtin yjezinin хoralakсыларыңа uluq aзыkтыq polgan uzurunda, olar oozunga tajanар алgaş, şөleen xostuq polgaş saat şaptыk cokka хora cedirip, pistin ulubustu texnik talazy-pile megelep turgannar. Ыңcaarga amгының хoralakсылары, troskijçyлары ыңдыq ewes. Pistin uluzubus-pile төmejleerge, amгының хoralakсыларында texnik talazy-pile кандыq-taa artыk cybe cok. Харың pistin uluzubus polza, amгының хoralakсыларыңа көerde, troskijçyларга көerde texnik talazy-pile artыk pilişkinniç. Şaxtin yjezinden po yjege cedir pistе texnik talazy-pile jozuluc mergezee on-on mun volşevikci kaadyрlar өsken. Texnik talazy-pile өзyp mergezeen mun-mun polgaş on-on şaa mun volşevik udurttukularны adap polur-ijik, olар-pile төmejleerge, ol-la pygy Pjatakoftar-pile Livşister, Şestof-tar-pile Boguslavskijler, Muralof-tar-pile Droznistar olар şuptuzu polza, хөј kuruq yrdyncek aastар polur polgaş texnik peletkel talazy-pile mödyk-kaldыk cybeler tur-oç. Pir ewes ыңдыq polza, amгы ujenin хoralakсыларының, troskijçyларының кызу cydel? Olарның кызу polza, nam биле-dinde, nam билеdin edileeninde tur. Olарның кызу polza, olар nam билеdin aзыqlар алgaş, politik talazy-pile idegeldiç poop, pistin pygy алban cerleribis pol-

gaş organizastarъвъs-ce şeleelioq şurgup kirip ap turarъnda tur. Olarъnъ artъk cybezi cyl teerge, olar polza, nam bilettiql poop algaş, sovet erge caşыrgazыnъn eş-şery-pis tep megelenip algaş, pistin uluzubustu politik talazъ-pile megelep, idegelin paak cybee xereqler, tujukkaa xora cedirip, pistin kyrynenin caşыt cyulderin Sovet Ewilelinin tajыnnarыnga ileredip perip turgan turlar. Myn olarъnъ kiziden ol „artъk cybezi“ politiktin polgaş ugaan mederel talazъ-pile erttee ta kandьq cybe-ыnaan, ындьq polza-taa, cerle „artъk cybe“, polur tur. Troskijсь xoralakсылар polza, nam

biledi aзыqlap, pistin alban cerleribis polgaş organizastarъвъstыn pygy-le cerleringe kirer argalьq poop tura-la ol „artъk cybezi-pile“ taşыkkь kyrynelernin caşыt medee xuraar cerlerinin şuul olcaşы polu pergeni ol turlar.

Pistin camdъk nam kezigyny eşterain aldaqdaly cydel teerge, olar polza, ergi, caa xoralakсыларnъn arazыnda, şaxtincылар-pile troskijсыларnъn arazыnda pygy ol ыgaldarnъ eskerip pilbeen polgaş onu eskerip pilbeenin uzurundan caa xoralakсылар-pile caa janzыnъn temissel corudarыnga ęj-şaanda caartыnъp turgustunup ap şьdabaan turlar.

IV

Aзы-агыј cedilgelerinin xөlegelioq talalarъ

Pistin iştikki, taşыkkь pajdalъvstыn talazыndan camdъk nam kezigyny eşternin uttupkan ijik-pe, aзы eskervejin pargan kol-kol cyulderi mьvдьq polur tur.

Pistin ulustarъvъs monu cyge eskervejin pargannarы, cyge ыncap monu төgerezin uttup algannarы?—tep ulus ajttыrar poş.

По хамъk uttuuccal, sogurarар, saşыş tajыnъ, cybe xerekseves coruktar kajыn тьртъp kelgenil?

Pistin ulustarъvъsыn, aзы kьl-rda, saşaanъndan paagy ol-pe?

Cok, saşaanъndan paagy ol eves. Po polza, tyr yjenin coruu tur, onu pistin ulustarnъn talazыndan picce-le kьzar polza, tyr-gen uzutkar ap polur.

bncaarga am cyl?

Cyl teerge, pistin nam kezigyny eşteribis, şeolgy сыdarnъn yjezinde aзы-агыј corudulgalarыnga pyryny-pile xaara тьртъp-

gaş, aзы-агыjnъn cedilgeleringe kancaar-taa aaj-cok xaramdыгъp, ol pygy xerekke хамъk saşыşыn canşыs ыnaar salьpkaş, ęske cyulderni төgerezin uttupkan, ęske cyulderni төgerezin kaapkan turlar.

Aзы-агыј cedilgeleringe хандьp turgaş, onu хамъk cybenin uzu-paazy po tep podap algaş, Sovet Ewilelinin taşыkkь pajdalъn; pisti kapitalistьq curttar tolganъp turarъn, namnъn politiktin aзыnъn тьnzьdarыn, xoralakсылар-pile temissezirin polgaş oon-taa ęske po cizektiq aзыdar-ce podal salvajыn, olarъn харъn ijl tugaar ijik-pe yş tugaarъnda corudar aзыdar tep podap turgan turlar.

Cedilgeler polgaş cedişkinner polza, şьnap-la uluq-la cybe polgaj. Sosialistьq turguzuuşkunnun talazъ-pile pistin cedilgeleribis şьnap-la koncuq uluq. ындьq pol-

za-taa, cedilgelerniң pottarь cer-le telegej kыnda  ske pygy cyveler-pile t mej x legeliq talazь paza par polur cyve tur. Politik talazь-pile tadьbaan ulus, uluq cedilgeler polgaш uluq cediшkinnerge cyve xereksebesteer, sa-gыш tajьncььr, podunga meneergenir, ideergeer, podunga emin erttir idegeer, podun maktanьr appazьr хovar eves polur polgaj. S elgy yjede podun maktaarlarnьn sanьn kizi sanap cetpes apparganьn sler margышpas poor-sler.

Sosialistьq turguzuшkunnun koncuq uluq cedilgeleringe amьraaш, podun maktanьr, pistiң cedilgeleribisti indir cыksaalga x rekseer, tajьnnarnьn kuzyn kudu k er, pottarьnьn kuzyn oon azьr k er coruktarnьn uzurundan politik talazь-pile sogurarar coruktuң unup keerin kizi kajgaar cyve eves tur.

Men maңaa cedilgeler polgaш cediшkinner-pile xolbaшkan aььldьq cyulder tugajьnda kaaш s s cigaalaar uzurluq-men.

Perge cyulder-pile xolbaшkan aььldarnь ertken yjenin turzulgazyndan pilir-pis. Ыndьq rajdalьdьq aььl-pile kaaш cыl iшtin-de temissezir tur-pis, ьnda cedilgeler cok eves tep cigaalaar xerek.

Perge cyulder-pile xolbaшkan aььldar pьььq eves ulustu muңgaradьr, podunun kuzynge pyzyreves, tedir ьvaksaar rajdalga lavarьstьrar cyulder хаaja eves poor turar. Oon angьda, perge cyulderden unup turar aььldarnь cok kььr tiiler teeш temissezir turar ulus, ol temisselden taш-teq kadьq volseviker poor unup turar. Perge cyulder-pile xolbaшkan aььldarnьn rajdalь mьndьq

poor tur. Perge cyulderni azьr tiileriniң tynneli paza mьndьq poor tur.

Moон angьda, cedilgeler polgaш cediшkinner-pile xolbaшkan  ske janьnьn aььldar paza par poor tur. Ije, ije eшter, cedilgeler polgaш cediшkinner-pile xolbaшkan aььldarnь ьnca tep turmen. Cedilge cedilgezi-pile, cediшkin cediшkini-pile plannarnь azьr kuyssedir kuyssediri-pile po pygy mьnca pydyp keerge, politikke шooluq tadьbaan polgaш ыkka хej cyve k rup corvaan ulustar cyve xereksees, podu meneergenir, indir cыksaal rajьrньn хejlyq ezininge alьr, potpodunga rajьr cedirzir, cyvenin xire sojguzun pilbestep, politik talazь-pile cыt хap pilves poor, koшkar saldьnpьrkaш, setkili tajьncььr amьrap olurup aar appaar poor cyve tur.

Ideergek, podu meneergenir, indir cыksaal kььr х erekseer, podun maktanьr шuugaar ulustarnьn pistiң curtubustuң cedilgeleri-pile xolbaшkan, kapitalistьq orannarnьn tolganьr turarь, хora cedirer coruktuң сaa хevirleri, aььldar teen cizektiқ ьndьq-la ekki eves polgaш pistiң curtubuska pir tugaar uzur utkalьq camьk yndezin cyulderniң tugajьn uttur turarьn kizi kajgaartaa cyve eves tur. Pisti kapitalistьq orannar tolganьr turar tep ce? Ol-taa хej cyve tur-ijin on! Pis, azьl-agььььstьң planьn kuyssedip, azьr kuyssedip turar polganьььsta, kapitalistarnьn pisti tolganьr turarь piske cyu kandьq uzur utkalьq polur cyvel? Хora cedirer coruktuң сaa хeviri tep ce, troskizm-pile temissezir tep ce? Ol pygy anaa pir

хеј суве тур он! Пис азыл-агъј планън кyuessedip, азыр кyuessedip туривуста ьндъд-ьндъд аар-саар сувелер пiske суу, кандъд узур utkalъд poor сувел? Намнъд ты-гумун, нам organizastарън сон-гууру, нам азылдаксыларъ нам-нъд хөј кезигуннеринге азылнън хьнадьъ тер-се? По pyгу сувелернин херее сер-ле пар суве poor-ре? Азыл-агъјьвьс өзур хөдзур, yletpyccin, taraaccън arat ты-меннин амьдърал pajdаль ulam-na сегип турда, мьндъд-мьндъд аар-саар сувелер-pile сырзур турганьн херее сер-ле пар-ре? Ој сер-ле хөј суве тур-лjin! Плannар-вьс азыр кyuessedip турар тур-пис, намвьс pagaj евес тур, оон Төр Комитеди paza pagaj евес тур. Пiske оон артък ам сузу, кандъдъ херек суве ирги? Мо-скvada, намнъд Төр komitedin-de elder-ле ulus олурар суве тур-ам; хөј-ле сузун-раазьн айттьрьд-лар тьр, хора cedirer coruk тер суве тьр алган pottарь-таа уду-

vas-сытпас, өске ulus-таа удут-пас-сыттыvas.

Pistin сандьк турzulга cok естеривис азыл-агъјнъд cedilgelerin-ге xaramдьгьр, paазь teskin-geş, politik talазь-pile согurarар coruktун xaldавььнга pelen polгаş „anaa-la“ алър турарьнън todargaj cizee ро тур.

Cedilgeler polгаş cedilşkinner-pile холваşkan ажььлдар мьндъд poor тур.

Pistin нам кезигуны естеривис азыл-агъј cedilgelerинге xaram-дьккаş, Совет Ебилелинге koncuq uluq узур utkalъд таştьккь, иştikkinin айттьрьдларън uttupkanь-нъд polгаş piston curtтувусту ху-reelep турар елеен хөј, ажььлдъд cyylderni eskervejin pargаньнън сьлдagaannарь мьндъд polur тур.

Pistin суве херексеves, uttu-uccal, sagьş tajьн, politik tala-зь-pile согур appaарьвьстың та-зыдарь ро тур.

Pistin азыл-агъј polгаş нам азылнън cetpes cyylderиниң та-зыдарь мьндъд polur тур.

V

Pistin sorulгаларьвьс

Pistin азылвьстың ол cetpes cor-uktарън кансар узуткар алыр?

Анаа суну кьыр хереqил?

Мьндъд coruduуşkunnарнъ pottандьрза coguur.

1. Хамьктъд мурнунда ол ро албан серлериниң şugumu-pile „хун pyрунун агар айттьрьдларьнга“ кадальр тызур турар piston нам кезигуны естernиң sagьş-podaльн —pyгу telegeј polгаş curtтун иştikki pajdальнга хатаарзьр uluq-uluq politik айттьрьдларнън тала-зьн-се. uqlандьрарь cugula.

2. Намнън, sovettин polгаş азыл-агъјнъд kaadьрларън politik talазь-pile сьрьдьр, volşevik jo-zuzu-pile pьзьрарьнън sorulгазын тоң cugula көргеş, piston нам-нън politikтиq азылнън coguur ca-dазьнга cedir көдырeri cugula.

3. Азыл-агъјнъд cedilgeleri мар-гьş cok koncuq uluq узур туз-альд polгаş оларнъ pis moon сон-гаар-таа хун pyру, сьл pyру ce-dip алырнън oraldазьр polзубussa-таа, piston sosialistьд tudууşkун-увустун хамьк херее cyq-ле ол азыл-агъј cedilgeleri-pile төнур

kalbas tep cybeni pistin nam kezigyny eşterge tajıvırlaarь sugula.

Aзы-агы́ннң cedilgeleri-pile xolbaşkan, хөлегелиқ talalarь polur—podunga meneergenir, cybe xereksebes, politik talazь-pile сыт хар pilir coruktu şaptьlandьrar coruktarnь uzutkaarda, karacanğьs pir ebes aзы-агы́ cedilgelerin nam turguzuuşkununun cedilgeleri-pile polgaş pistin namnнң telgerengej politik aзыь-pile xolbaşьrar polza, am uzutkap ar polur tep cybeni tajıvırlaar.

Aзы-агы́ннң cedilgeleri, olarnнң рьзық mөngezi pytyny-pile namнң organizas polgaş politik aзыdarьndan polur, ol cokka aзы-агы́ннң cedilgeleri төs cok elezinge turgustunarь magat cok tep cybeni tajıvırlaar.

4. Kapitalistьq curttar tolğanьp turar coruk polza, Sovet Eвилelinin taştьkkь pajdalyннң koт парьmdalaar cyuly polur tep cybeni kazan-taa utrajьn saktьp coruuru sugula.

Kapitalistьq curttar tolğanьdьr turda, taştьkkь kyrynelernin cazьt medee xuraar cerlerinden Sovet Eвилelinin iştin-ce ьдьp ki irer xoralakсылар, yreqdekiler, şibişkiner, ölyrykeyler turup turar polur tep cybeni kazan-taa utrajьn saktьp coruur, po tugajьn saktьp coraaş, kapitalistьq curttar tolğanьp turar coruktun uzur-tuzazьn cedir yneler көрөс, хора cedirer coruktun kyзыn polgaş uzurun cedir yneler көрөejin turar eşter-pile temissel corudar.

Aзы-агы́ннң кандьq-taa cedilgeleri, cezemenin-taa uluq turzacak, kapitalistьq curttar tolğanьdьr turar coruktu polgaş ol coruktan unur turar cyuiderni cok kььp şьdavas роор cybe tep cy-

beni pistin nam kezigyny eşterge tajıvırlaar.

Taştьkkьннң cazьt medee xuraar cerlerinin хора cedirer, yreqdeer, şibişkiner aзыьннң sorulga podalgazь-pile, pottuq aзыь-pile polgaş arга texnii-pile pistin eşter, nam kezigynneri polgaş nam kezigyny ebes volşevikter tanььp ar polur kyдыr sugula хемceqlerni ar corudar.

5. Taştьkkьннң cazьt medee xuraar cerlerinin yreqdeer, хора cedirer, şibişkiner aзыьннң iderpejliq idegetteri polur troskijсылар polza, aзысьн angьннң istinge şaqda-la politiktıq yzel ebes appargan, aзысьн angьннң erge-azьь-pile taazьp xolbaşkan kajь pir yzel surttaalga olar şaqda-la tuza cedirves appargan, olarlar taştьkkьннң cazьt medee xuraar cerlerine хөlezilenip aзыdap turar xoralakсылар, yreqdekiler, şibişkiner, ölyrykcylernin kol parьmdaa cok polgaş tuskaj yzel surttaal cok pölyqeziişkini polu pergen tep cybeni pistin nam kezigyny eşterge tajıvırlaarь sugula.

По yjenin troskizmь-pile temissezirde, am ergi arга surttaal, margьldaаньн argazь хerek cok, харьн сая arга, tazььndan tura sogar polgaş сылса pazарьннң argalarь хerek tep cybeni tajıvırlaar.

6. Амгы́ yjenin xoralakсыларь-pile şaxtin yjenin xoralakсыларьннң arazьnda ьgalьn pistin nam kezigyny eşterge tajıvırlaarь sugula, şaxtin yjenin xoralakсыларь pistin ulustun texnik talazь-pile koşkak sulazьn aзыqlar turgaş, texnik ortta megelep turgan polza, nam vilettiq амгы́ yjenin xoralakсыларь pistin ulustun politik talazь-pile cybe хereksebes coruun aзыqlar, pistin ulustan olar-

нь нам кезигyny улус тееш политик талазь-pile идегеп турганьн азыолааш пистин улузубусту мегелеп турарьн таяьлырлар.

Техникке мергезип өөренир теп шахтин ујеzinge таарзыр турган ерги лозунну кыьнга ам ро туруп турар ујеge ыартыо таарзыр лозун полур каадырларнь политик талазь-pile кизидип, волшеvizmge мергезир полгаш пистин политик талазь-pile идегечел corуubustu узуткаар теп caa лозунду неме-ери сугула.

Мынca теп айттыр cadavas: он суо сьдн мурнунда, шахтин ујенин тuzунда ол лозуннарнь харь-уода ијeldirzin, техникке мергезип өөренир теп paaštajь лозунну-таа, каадырларнь политик талазь-pile кизидер теп сөөлgy лозунну-таа пир уода салыр пол-vas турган cybe-pe? Cок, хорзok турган. Пистин волшевик намьн иштеге азы херекти ьнcaар кыьр пол-vas cybe. Revolустуо шимчеешкиннн ergildeliо ује'еринде кезеде кандьо пир-ле kol yндеzin лозун мурнар унер, cyge teerge, оон тутунуп алгаш, ону тамчы-тыр pygy илцивелерни шуптузун сөје тыттыр yндыrer. Lenin писти мынca теп өөреткен: пистин азы-вьстьн илцивелеринн кол cerин тыр-каш, оорттан тутунуп алгаш, ону тамчытыр pygy илцивени шуптузун сөје тыттыр yндыргеш, purungaар тепшир corup олурнар teen. Ол тактик карачангыс шьн тактик пол-урун рево'устуо шимчеешкиннн төөгyзу көргyзyp тур. Шахтин ујенин тuzунда пистин улустарьн кошкак cybezi техник талазь-pile сьдыр калганьнда турган. Ынca-арда пистин кошкак cybevis поли-тик айттырлар еves, харьн техник айттырларь рооп турган. Ынca-арга ол ујенин хоралаксыларнь пис

политик талазь-pile канcaар көрyп турган-пис теerge, мыьнај тодар-гај турган, cyl тize, волшевиктер оларнь политик талазь-pile pyтpes идегеттер теп көрyп турган. Тех-никке мергезип өөренир тугајьнда лозунну салгаш, ро аразьнда он-он, cys-cys шаа mun мергезеен волшевик каадырларнь кизидип алганьвьс-pile пистин ол техник талазь-pile кошкак сулавьсть уз-уткар алган-пис.

Ам полза, ьндыо еves, техник талазь-pile мергезеен волшевик ка-адырларьо турубуста, пистин улуз-убуска төмејлеerge техник талазь-pile кандьо-таа арытк cybezi cok, харьн нам биледи edилep cor-уур полгаш нам кезигyнынyн py-гу ергелерин азыолар турар pyт-pes идегеттер cазьт хоралаксылар рооп турар тurlar. Ам пистин ул-устун кошкаа техник талазь-pile сьдыр калганьнда еves, харьн политик талазь-pile cybe херексе-ves, таварьлга рооп нам биледи алган улуска кајь хатаман cok идегееp, улусту хьнаарда, политик талазь-pile аскьн pагьмдалаважьн, харьн оларньн азыьльнн кyссел-деzin хьнаар coruk cogунда. Писке ам kol сугула рооп турар айттырло полза, пистин каадырлар-вьстьн техник талазь-pile сьдыр калганьн узуткаарьньн айттырь еves, cyge teerge, ол coruk kol-дуунда узуткangan, харьн политик талазь-pile cybe херексеves пол-гаш таварьлга-pile туш рооп нам биледи аркан хоралаксыларга поли-тик талазь-pile идегечел corукту узуткаарьньн айттырь полур.

Шахтин ујенин тuzунда кадыр тугајьнда темиссел corуdar сугула айттырло-pile ам ро ујенин сугула айттырльнн аразьнда yн-деzin ьгалы ьндыо тур.

Moон узuru-pile on сьдын мурнунда ији лоzunну ијeldirzin, техникке mergezip өөrenir tugajьнда lozun-pile каадырларнь политик талазь-pile кизизидер tugajьнда lozunну ијeldirzin салыр ьдаvas турган полгаш салvas узурлуој турган тур-pis.

Moон узuru-pile техникке mergezip өөrenir tugajьнда ergi lozunga, ам вошөvizmге mergezip өөrenir tugajьнда, каадырларнь политик талазь-pile кизизидер полгаш pistin политик талазь-pile cybe херексөвөс согуувусту узуткаар tugajьнда caa lozunну nemeerl cigula polu pergen.

7. Pistin хун pyry purungaар тeршөenibis tudum-na ангы темиссели ulam-na өзүр пар сьдар узурлуој, pistin cedilgeleribis ulgatkan tudum-na ангы тaжьнь ulam caazьгыр пар сьдар теер ирик yzeldi каза ьаркаш, ьрадыр октаpтарь cigula.

По полза—карацангыс ирик yzel polur cybe eves, хагьн ажьлдьој yzel polur, cyge teerge, ol yzel pistin ulustарнь udumzurадыр, olарнь kapkaga киirip, ьncarga ангы тaжьнь sovet erge cагырга-pile темиссел corudarьнга сегип yнyp keliringe argальој poldurup турар.

Хагьн-na pis ulam purungaар тeршөenibis tudum, ulam uluoј cedilgelerlioј polганьвьс tudum, каза ьартьрган тарлаар ангыларнь арттьшкьннарь ulam өzeergeer, olар темисселин ең cидioј хөбирлеринге ulam тырген кирер, sovet кyрyнеге paак cybeni ulam-na ulу-pile халдадыр, paакка тышкенненин ең сөөлгы argазь poldurup темисселин ең-ne medee cok argalarь ulam-na хагванажьнь tudar appaar.

SSRE-de каза ьартьрган ангыларнь арттьшкьннарь caaskaanzaraan eves тeр cybeni podaar херек. Olарлар SSRE-nin ьндында турар гистин тaжьннарьвьстын талазьндан шуут тuzalamсьнь ар турар. Ангы темиссели SSRE-nin ишти-pile кьзьгаарланган тeр podaar полза puruu polur. Pir eves ангы темисселин пир узур SSRE иштинде хөдөлир турар полза, оон paza пир узур pisti толганган ьyрзуаш кyрyнеленин иштинде сөјлүр кире перген турар. По tugajьн каза ьартьрган ангыларнь арттьшкьннарь пилip ьдаvas eves cybe тур. Ыncangaш ьак по tugajьн olарлар пилip полгаш moон songaар-taa olар поттарьнь медее cok халдаашкьньн yргyлcyлeер.

Pisti төөгү ьncaar өөредип турар. Pisti leninizm ьncaar өөредип турар тур.

По pyгыны utrajьн pelen турарь cigula.

8) Yргyлcy хора cedirbes полгаш podunun кьльр турган азьлөнга хаaja-taa полза, cedilge көргyзүр турар кизи хоралаксь рооп полvas теер paza пир ирик yzeldi каза ьаркаш, ьрадыр октаpтарь cigula.

ьак по eldep yzel polza, onu yндыryp kelgennенин cybe pilvezin ileredip турар тур. Pir eves хоралаксь кизи ең кьска полcaoј иштинде илөреттирп tutturvas тeр podaar полза, yргyлcy хора cedirbes, хагьн-na jozuluoј хоралаксь кизи podunun азьльн corудup тура хаaja полгаш-la cedilgeler көргyze каар турар узурлуој, cyge teerge, uk ideget хоралаксь рооп хөвөер арттарьн idegedip алгаш, podunun хоральој азьльн ulамсьлар corudarьньн карацангыс argазь ol polur.

Men podaarъmga, po ajltъrъq todargaj polgan uzurunda moonъnъj tajъvъrlaashъn хереqlеvejin tur poor tep podaj tur-men.

9) Aзыl-агыjнън plannаръn yrgyl-cy кyysettiniр turar coruk хора cedirer coruktu polgaş ооң кyysseldelerin cok кыbr cybe теer уş tugaар irik yzeldi каза şаркаş, ьрадъr oktapтаръ sugula.

Şak po cizektiql yzel cyqlе sangъs mъndъq soruldaanъ kазыrъr polur: pistin aзыldакъларнън pottарънън турамъk sagъзын kizirgendirer, оларнъ tajвъnzьрадъr, хора cedirer coruk-pile оларнън temisselin koşkadъr suladadъr.

„Pistin aзыl-агыjнън plannаръn yrgylcy le кyysettiner“—теp cyу cybel ол?

Pireede, pistin aзыl-агыjнън хамъk-la plannарън ciigetken теp cybeni pyzyretken cybe polgaj, cyge teerge, pistin, ulustun aзыl-агыjнън iştinde enderli pergen cъdar кансаар-таа азj-cok хөj kur кyştу polgaş arga-symelerin uk plannар parъmdalavajъn turar.

Jjide, erengeji-pile ulus komisariattарънън talazъnda aзыl-агыj plannарън тын talazъ pile кyyssedip turar теen coruk polza, camdъk koncuql sugula adъrlar talazъ pile plannар paza la кyyssettiniр turar тibeen cybe tur. Харън-na parъmdaa cyulder cyуу cugaalap turаръl teerge, сьдън aзыl-агыj plannарън кyyssetken polgaş азыr кyyssetken eleen kezек ulus komissariatъr ulustun aзыl-агыjнън camdъk koncuql sugula-sugula adъrlарънън talazъ pile plannарън yrgylcy le кyysetpejin turar.

Уşte, pir еves хоралакъларнъn ileretkeş, ьрадъr oktapтаан pol-

za, aзыl-агыj plannарън кyyssedir talazъ-pile koncuql pagaj тураръ tad.galzaa cok polur-ijik, uk yzeldi undyrgen karaa cetnes kiziler po tugajъn saktъp podар алган турган polza coguur-ijik.

Tertle, хоралакълар pottарънън kol-la хоралъq aзыlnъn kold unda tajвън şaqlъn yjezinge tavаръş-тыrar еves, харън caa-tajъn yner теp pargan yjege ijik-pe, азы uk caa-tajъn poor turar yjege tavаръş-тыrar. Cizeeleerge, pir хоралакъларга хол теqlеvejin, „aзыl-агыj plannарън yrgylcy кyyssedir“ теer irik yzel-pile podubusu өp-pejler олurup peigen тizik-pis. „Aзыl-агыj plannарън yrgylcy кyyssedir“ теer irik yzel-pile caş-тыр, pir еves оларнъ pistin aзыl-агыjнън iştинге тургускан polza, caa-tajън тuzunda ол хоралакълар pistin кyryнеге каъj хөre uluql хора cedireriu po irik yzel-din eeleri pilip turar irgi-pe.

„Aзыl-агыj plannарън yrgylcy кyyssedir“ теer yzel polza, хоралакъларга азыkтыql yzel теp cybe todargaj еves irgi-pe?

10) Хора cedirer coruktu uzutkаrъmga staxanofularнън şimceeşkini kol cepsek polur теer tugajъn cugaalap turar tert tugaар irik yzeldi каза şаркаş, ьрадъr oktapтаръ sugula.

Ol yzeldi, staxanofular polgaş staxanof şimceeşkininin tugajъnda şuugazyр culcurzup турgaş; хоралакъlardan soguuşkun cajladъr teeş podар undyryp kelgen yzel tur.

Eş Molotof podunun illetkeliңge, Kuzbas-pile Donbaska turup турган troskij yzeldiql polgaş troskij yzeldiql еves-таа хоралакълар pistin politik talazъ-pile cybe хerekseves eşteribistin lidegelin aзыqlар турgaş, staxanofular-

нь ургылы меҗелеп, оларның тугуҗага ыҗаҗ сур, оларның cedilgeliq азыдарыга елеен хөҗ мондактық суылдерни сағыстыр-пале тургузур; адак сөһлынде оларның азылы ыраҗрадыр келген тугаҗында елеен факты-парамдаларны илереткен. Cizeeler подарга, Донвастың капитал тудуушкунуна хора cedirip турган coruk хөмыртаҗ казыр тыварының peletkel азыдары-пале өске хамык азыдарының аразында узыктел кылырныга cedirip келgende, саныс staxanofcular суну кылыр ыдаар poor теер-слер?

Азы-херекти пурунгаар теҗидип corutkaҗ, podunun uluq хылеелgezin кыуessedir төлеede, хоралаксыларның кандыр-таа суыл-пуры пытпес уылgedишкinneringe удур staxanof ымceeшкini podu pistiң талавыстан жозулуқ тuzalamь хереqler турар теп суве todargaj евес ирги-пе? Хора cedirer coruk-пале temisseзiri, ol хора cedirer coruktu узуткаар тугаҗында temissel, хора cedirer coruktu cygen-пер ыдынар алыр coruk polza, staxanof ымceeшкinin калварттыр telgeredirinin сугула суылы полур теп суве todargaj евес ирги-пе?

Men подаарынга, po айттыртыр пазала todargaj полган узурунда мон ынаҗ тазылырлааҗкып хереqlеbeҗin тур poor теп podaj турмен.

11) Troskij yzeldiq хоралаксыларның ам оон ынаҗ кур кызу сок, olar ам суы-ле ен сөһгы каадырларын сыр турарлар теер реҗ тугаар ирик yzeldi каза ыпкаҗ, ырадыр oktapтарь сугула.

Ol polza, ын евес тур, еҗтер. ыак ындық yzeldi суы-ле суве pilves ulus podap ундытыр keep полур. Troskij yzeldiq хоралаксыларның potтарьның кур кызу

par. Оларның ol кур кызу полза, хамыктың мурнунда SSRE-де каза ыартырган тарлаар аңгыларның арттыршыкынарь ol полур. Оларның оон ынаҗ кур кызу SSRE-нин те-вискееринин таҗтында Совет Eбилелинге өзеер нешкек елеен kezek пө-лыктер полгаҗ организастар ol полур.

Cizeeleerge, yzunyn iji хуузу ыбишкinner полгаҗ yreqlеkcler poor турар troskij yzeldiq kontrevolustuq IV тугаар international тур. Po полза, кур кыш poor-полвас-пе? ыак ol ыбишкин international troskijсыларның ыбишкi, yreqlеkci азылынга каадырлар ундытыр peirip турар теп суве todargaj евес ирги-пе?

Cok polza, paza cizeeleerge, Troskij теп теedi ыбишкinni podunda хоргаддыр алган полгаҗ Совет Eбилелинге Troskijның хора cedireнге тuzалаҗкан Норвеҗиде ыффо теп optuq обузуннуқ idegettin пөлуын ар көреели. Po пөлык сузы-пале кур кыш poor-полвасы? ыак po kontrevolustuq пөлык troskijсь ыбишкinnerge полгаҗ хоралакыларга мон-таа сонгаар тuzалып көргыспөс теп кым ынаҗ теп ыдаары?

Cok polza, paza cizeeleerge, ol ыффо теп optuq обузуннуқ idegettin пөлуу тыҗкаҗ Франдыда Суваринның пөлуын ар көреели. Po полза, сузы-пале кур кыш poor-полвасы? ыак po optuq обузуннуқларның пөлуу полза, troskijсыларның Совет Eбилелинге удур corudar ыбишкин-хоралакь азылынга пазала тuzалвас теп ынар полур пе?

Ынаҗага, sylde-сыnezinin, турган podun fa-ыларга satтыркан Германда Rut Fiшerler, Maslofтар, Urbansылар суық tigileen ol пыгы teergiler--troskijсыларның

şibişkin-xoralakcъ aзыьнга kur kyş polvas ceri kajdal?

Cok polza, cizecleerge, Amerikte Istmen tep optuq ovuzunnuq ideget praştan kezek tyzok cogaalcyar pelyu, SSRE-nin aзыьн angъзын хортар, cyq-le oon-pile амьдырар conur ol-la pygy temir-yzyk teerveccileri polza, troskizmga kur kyş polvas ceri kajdal? Мындық төледе, troskijcyar ең сөө'gy каадырларын сьр турар теер ирик yzeldi брадыр oktapтар херек.

12) Adak soonda, pister bolşevikter хөј tur-pis, xoralakcъlar polza ebeeş tur, pister bolşevikterni on-on saja ulustar tuzalap turar tur, харьн troskijcъ xoralakcъларын cyq-le iji-cangъs polgaş kaaş on-şaa kiziler tetkip tuzalap turar төледе, pister bolşevikter, pir kaaş-la porvak xoralakcъlar-ce podal salvaza-taa aзыьвс теер paза pir ирик yzeldi puza şapkaş, брадыр oktapтар херек.

Ol polza şьн eves, eşter. Ol polza, xoralakcъlar-pile temissezip pilvestin xaraazь-pile aзыьdap cađan camдык pistin eşterni setkilin советрьын argalap, olarьн seremcilelin koşkadьp ujaraдыр, olarьн амьр şöleen ududar teen eldeptiqden arttyk paak yzel tur.

Troskijcъ xoralakcъларын iji-cangъs-la kizi tetkip turar, харьн bolşevikterni on-on saja ulustar tetkip turar teeni şьн polvajьnaa. Мындық polza-taa, onu parьmdalaaş, xoralakcъlar pistin xereeviske koncuq aзыьлдық хора cedirip şьdavas tep cer-le polvas. Paak cybe uygedip, хора cedirer tize, aмаа хөј sanььық kizi cer-le хереqlettinmes. Dnep-pir tuduun tudarda, on-on mun

azyьcьnnarьн aзыьdadьp kiirer херек. Харьн onu caza tepsir ten polza, kaaş-la on kizi kirer, oon көвеј eves. Tajьн tuzunda tulcuuškunnu tiilip aлыр төледе, kaaş-kaaş korpus kьзыл şeriqler хереqlettinip polur. Ынсаарга ol tiilelgeni caaga yreer tize, pygy şeriqnin ştavьnga ijk-pe, aзы divizinin ştavьnga-taa polza, calazьrьньн todargaj planьн oorlap алгаş, onu tajьнга tamcьдыр apparьp peripter kaaş şibişkin kiziler polza-la polu peer. Uluq temir-oruk көvyryu turguzar teen polza, mun şaa kizi хереqlettiner. Харьн onu caza tepsir teen polza, ol ortta cyq-le kaaş kizi ceccir. Мындық cizekterni on-onu-pile-taa, cys-cyzy-pile-taa көrgyzyр polur-ijik.

Ынсаарга pis хөј-pis, olar troskijcъ xoralakcъlar polza, ebeeş tur tep, potlun хөnnyn cazap polvazь ol tur.

Olar troskijcъ xoralakcъларын pistin хьreeleniьs iştinге cer-le turguspaзын kьзыр cedip aлыр херек.

Aзы-agъjьньн polgaş Sovettin-taa, cazak-cagьrganьн polgaş namьн-taa, pistin pygy organizastarьvьstьn niittizinge хамаарзыр pistin aзыьvьstьn cetpesterin kancaar uzutkaar tugajьnda ajttьrьық мындық tur.

Ol cetpesterini uzutkaarьнга erge-cok ciguia хемceqler мындық tur.

Nam organizastarь polgaş olarьн aзыьнда cetpesterini tugajьн tuskaj ap көөр teerge, ol cetpesterini uzutkaar хемceqlernin tugajьн slerge хьнадьр көrgyzeri-pile ekker kiirgen toktaalдын төlevillelinde cece todargajь-pile cigaalap kaan. Ынсаарга, men padaarьmга, manaa ol tu-

gajın tajıvırlap cugaalap turar xire cugula eves tur.

Pistin namnıñ kezigyny kaadrlarnıñ politikiq peletkeliniñ polgaş polvaazıralıñnıñ tugajında ajtıvıq talazı-pile cıq-le kaaş sös cugaalaksap tur-men.

Men podaarımga, pir eves pistin nam kezigyny kaadrlarnıñ adaandan öry ystynge cedir iş-tikki, taşvıkkıñnıñ pıjdaıvıñnıñ aaj paazın saıvıq pilip alır kıldır olarıñ yzel surtıaal talazı-pile peletker, politik talazı-pile pı-zıvıñ ar şıdaan turgan polzıvıssa, pir eves pis, olarıñ oranıñ udurttur pıaştaarıñnıñ ajtıvıqlarıñ şoolıq vıkvıdvıvıqlar cok kıldır, şııpirlep şıdaar argalıq, jozuluq pışkan lenıvıler, marksısclar kılır ar şıdaan turgan polzıvıssa, pistin surulgarıvıvıvıñnıñ onnuñ tos xıuzın oon-pile kyussedıo algan turar ijik-pis.

Pistin namnıñ udurttur kizileri kaadlıq janızlıq turup turadı? Pistin namnıñ xıreeleninde, pir eves oon udurttur kizilerin ar podaar polza, 3-4 muñ xire teedi udurttukular pır. Onu men polza, pistin namnıñ teedi cansınnarıñ teer ijik-men.

Oon vıaj 30-40 muñ orttumak udurttukular par. Ol polza, pistin namnıñ orttumak cansınnarıñ tur.

Oon angda 100-150 muñ xire namnıñ kudukku udurttur azydaksılar par. Ol polza—pistin namnıñ picce cansınnarıñ tur.

Oon angda 100-150 muñ xire namnıñ kudukku udurttur azydaksılar par. Ol polza—pistin namnıñ picce cansınnarıñ tur.

Ol udurttur kaadrlarnıñ yzel surtıaal talazı-pile tepşilgezin polgaş politik talazı-pile pıvıvışkıñnıñ kedyup, öry tepşiderin manar oturar caa kizilerni ol kaadrlarga kattıvırar, vıncangıaş udurttur kaadrlarnıñ kovydedir, —sorulga ol tur.

Onu kyussedırde cıy xereqıl? Xamıktın murnunda pistin namnıñ udurttukularınga, yurler targalarından egeleeş mozular polgaş respublikarnıñ nam organizastarıñnıñ targalarınga cedir, coguur yjenin işinde, pottarıñnıñ jozuluq oralaksılar poop şıdaar iji-iji nam azydaksıların şilip alıvıñ taandırarıñ cugula. Bıncarga pir kızıge-le iji oralaksıların kajın tır alır cıvel, piste vıdvıq taarızvı azydaksılar par eves tep ajtıvırarıñ magat cok. Ol polza, şın eves tur, eşter. Azydap şıdaar, tuskaj salıvıñnıñ kiziler piste on-on muñ tur. Olarıñ ergi ceringe emin erttir yr turguzup, irıtes teleede, olarıñnıñ pıjdaıvıñ pilip turgıaş, öj şaanda öry tepşider xerek. Tilep timzenzinerze tır aar sler.

Oon vıaj. Nam öeredilgezinge polgaş yurler targalarıñ selip peletkeeringe mozularnıñ tıp cerler pyryzyngge tırt aj xıvıssa alıvıq „nam surguulu“ turguzarıñ cugula. Ol surguuldar-ce namnıñ xamık kudukku organizastarıñnıñ (yurlerinin) targalarıñ corudar xerek. Oon soonda olar surguulun tooskaş, canır kelirge olarıñnıñ oralaksıların polgaş namnıñ kudukku organizastarıñnıñ eñ-ne teere kezıgınnıñ corudar.

Oon vıaj. Rajonnar organizastarıñnıñ pir tugaar targalarıñ politik talazı-pile ulam-na selip peletkeeri-pile SSRE-nin iştinge, cizeeleerge, 10 eñ cugula tıp cerlerge, ses aj xıvıssa alıvıq „Leninnin surguulun“ turguzarıñ erge-cok cugula. Ol surguuldar-ce rajonnun polgaş okruktun nam organizastarıñnıñ pir tugaar targalarıñ corudup öoretkeş, oon olar surguulun tooskaş, canır keerge, olarıñnıñ oralaksıların

polgaş rajon, okruktun nam organizastarynyñ eñ teere kezigin-nerin corudar polza coguur.

Oon ынај. Хooraj organizastarynyñ targalarыñ yzel surttaal talazy-pile ulam selip peletkeer polgaş politik talazy-pile polvaazyradьr төleede, РК(в)Н ТК-ныñ сапынга 6 ај хuussaalyq „Намныñ төөгyзу polgaş politiiniñ tugajында surguuldu“ turguzарь erge-cok cigula. Ol surguul-ce хooraj organizastarynyñ pir tugaар ijik-pe iji tugaар targalarыñ corudup өөretkeş, оon olar surguulun тооскаş, сапыр keerge, хooraj organizastarynyñ eñ teere keziginnerin corutsa coguur.

Adak soonda, РК(в)Н ТК-ныñ сапынга 6 ај хuussaalyq „Iştikki niñ polgaş taştьkkь politiktiñ ajttьrьoqlарыныñ tugajында сөvylel xural“ turguzарь erge-cok cigula. Ol-ce mozular polgaş krajlar organizastarynyñ paza nasionaldarnыñ komunistyq namnarynyñ төр komitetteriniñ pir tugaар targalarыñ corudar. Ol eşter polza pistiñ namnyñ Төр Komitediniñ удurttukcularыныñ soon salgap şьdaar cangьs eves, харьñ кааş-кааş eelceqlerni peer uzurluq. Ol polza erge-cok cigula polgaş ol ыjaар-la кьldыngan turar uzurluq.

Men tooza perdim, eşter.

Ыncangaş, yletpyrcin ағыныñ tajьynnarь podunun yreqdeer—xoralaar, şivişkinneer —kizi өlyrer азылынга азыqlар ар turar cetpester polur pistiñ pygy азы-agьj, cazak-cagьrга, nam organizastaryvьska niittizi-pile хамаарзыр polgaş cyq-le nam organizastaryngа tuskaj хамаарзыр şьnarьoq, pistiñ азыlvьстыñ kol cetpesterin todargajлар көrdyвys.

Oon ынај, ol cetpesterni uzutkaaryngа polgaş taştьkkьnyñ cazyt medee хuraар cerleriniñ troskijсь—faşiscь төleeleriniñ yreqdeki—xoralakсь polgaş şivişkin-ci—kizi өlyryкcy хaldaaşкьnnarыñ хora cok polduraryngа erge-cok cigula kol-kol argа хемceqlerni төleviler аjттьvьs.

Pygy ol argа хемceqlerni potlandьrьr şьdaar-pis-pe, piste anaа cigula хereqlettiner pygy argalarvьs par-pe төр ajttьrlytarappaar tur

Cugaa cok, şьdaar-pis, Ol argа хемceqlerni potlandьrарыngа cigula хereqlettiner pygy argalar piste, pistiñ erge-medelibiste par cybe төleede şьdaar-pis.

Piste cyu cybe cetpejin turары?

Cyq-le cangьs cybe cetpejin turar tur, cyl tize: podunun politik talazy-pile cybe хereksebes coruun, podunun sagьş tajьyn coruun, podunun politik talazy-pile karaа cetpes coruun uzutkaaryngа pelen turar coruk cetpes tur.

Хамьк-la uzur ында tur.

Kapitalizmнь tyзыrgeş, socializmнь kolduunda turguskaş, pygy telegejniniñ komunizmньnyñ uluq tugun көdyryp yndyrgen pister, ol kattьrьncьoq polgaş melegej aaryqdan kancар carьr ар şьdavas ulus poor-pis?

Pir eves pis podubus kyzeer poizubussa, oorttan kancар-taa adьrlyр ар polurubus tugajында piste tadagalzaар cybe cok. Pis оon anaа-la adьrlyр алыр eves-pis, харьñ volşevik jozuzu-pile ылар adьrlyр ар şьdaar-pis.

Şak ol melegej aaryqdan adьrlyр алганvьs soonda, piske kan-

dьo-taa ištikki, tašt'kkьnъn taj-
zьnnarъ korguncuq eves, piske
olarnъn xaldaaškъnъ korguncuq
eves, cyge teerge, pis olarnъ am
po yjede kajъ xire каза шаар tu-

ragъbъs ьškaš, moon murnunda
kajъ xire каза шаар турганъbъs
ьškaš moon songaar-taa каза ша-
var-pis.

(Адъš caskaan).

1937 сьдың 3 айнъң 5 хунынде РК(В)Н ТК Plenumуңа еш Сталиннъң торсу хагьъзъ

ЕШТЕР!

Men podumnun iletkelimde, uk cugaalazьp turar xerektiң kol ajttьrьqlarьnъң tugajьp cugaalaan-men. Шygymcylelden көөрге, cybeni pilip алганьвьs am pyryn todargaj tur, sorulgalарьвьs pilir tur-pis, азыльвьstьң cетpes cybelerin cok кьльгьңа pelen coruubus par tur. Ындьқ polza-taa, pistiң organizas politiktiq pottuq азыл talазь-pile camдык ajttьrьqlarьnъ pis am-taa ekki todargaj pilip алвааньвьs шygymcylelden paza көзылды.

Ындьқ ajttьrьqlarьnъ мен cедини sanadyн.

Ol ajttьrьqlarьnъң tugajьnda kaaş sөs cugaalaajьp.

1) Namнъң politik ajttьrьqlarьnъ cugulaga көрвежин utupkaş, азыл-агьј coruduuşkunnарь polgaş азыл-агьј cedilgeleringe emin erttir хандьгьр харамдыгар polza, тунгаş pajdalga таваргь peer cybe tur tep cybeni am ulus tooza pilip miningen tur tize азырвас. Ындьқ cybe polganda, азыл-агьј сьларьнъң sagьş podalyн namнъң politik ajttьrьqlarьнъң talазьnce көрундыргеş, азыл-агьј cedilgeleri namнъң politik азыльнъң cedilgeleri-pile тааргьstьr, cergeleşir corup turar poldurарь ergetok cugula tur.

Namнъң politik азыльнъң тыңздар орулгань, nam organizastарьнъң азыл-агьјнъң аар-саар cyylderin-

den хostaар sorulгарь хerek кьльгьңа кансаар pottандьрары? Шygymcylelden көөрге, am-na азыл-агьј азыльнъң тыгьнај кьльвас appaar cybe tur евес-pe оң tep camдык ештер ьнсаар pilir теер pajдалдық tur. Саа, purган авьр-азьн, am-na азыл-агьј хереенден адырлыр tur-pis, am namнъң politik азыльнъң-taa кьльр polur cybe евес-pe оң tep pettil кьдыь ьндьқ ьтттар унур турду. Ынсаар pilirge шьн-pe, кандьқы? Cok, шьн евес. Pistiң nam kezигьny ештер азыл-агьј cedilgeleringe хандьгьр альскаş, politikten хоорлу pergen coruu polza, emin ertken coruk tur, оон pis uluq kogарal көр-дывьs. Pir евес am pistiң camдык ештер, namнъң politik азыльнъң тыңздар teeş, азыл-агьјдан хоорлур-pis теер polza, ol paza pir emin ertken coruk polur, оон көөр kogаральвьs темгизинден tudavas polur. Pir emin ertken coruktan pir emin ertken corukce шурар polvas. Politikti азыл-агьјдан адырр polvas. Pis politikten carлыр шьдавазьвьs ьскаş, азыл-агьјдан carлыр шьдавас-pis. Өөренирде eptiq polzun teeş, азыл-агьјнъң ajttьrьqlarьnъң politiktiң ajttьrьqlarьндан arga talазь-pile ulus carьr turar polgaj. Ындьқ polza-taa, onu ьнсаарьнъң узuru polza cyq-le arga poldurup, cyq-le өөренирде eptiq polzun teeş ьнсаар turar

cybe tur. Амьдрал кьрнга полза ындьо евес, харьн херек кьрнга политик-pile азыл-агьј сарьвас. Олар кадь туруп турар полгаş кадь хөделип турар. Ынсагаş, пистин херек кьрнда политик-pile азыл-агьј политиктен адырар теп подаар, азыл-агьј азылн тындырда политик азылн херексестеп тургаş тындырар ийик-ре, рара харьн политик азылн тындырда азыл-агьј азылн херексестеп тургаş тындырар теп подаар кизи ыяар-ла тунгаş пайдальга таварзыр.

Nam organizastarьн азыл-агьј-ның аар-саар суылдеринден хостаар полгаş намның политик азылн тындырар теп токтаал төлөвилеинде бир суылдың утказы полза, азыл-агьј азылндан полгаş азыл-агьј удурттулганын хорулар теен суве евес тур, харьн азыл-агьј органнын полгаş оон ишинде ылангыяа сер органнын пистин нам организастарьвс шуут орнар еензиреди peer сорукту moon songaar ундырвезин теп суы-ле ынаа теен уткалы суве тур. Ынды суве полганда, азыл-агьј органнынга шаа ургылы тузалап, оларн шаа ургылырзырлар турар полгаş азыл-агьј удурттурда ол органнын азылды евес, харьн оларн тамсытыр удурттур теп, азыл-агьј органнын вошевик жозу-pile удурттур, ол аргань мергезип пилип алыр ерге-чок сугула тур. Азыл-агьј органнын полгаş хамьктын мунунда сер органнынга екки-екки кизилерден peer херек, ол органныга таанган сорулганын кыуessedip шаа даар саа екки-екки азылдардан килирп азылдар херек. Суы-ле ол азылды кылган соонда, нам организастарь азыл-агьј-ның аар-саар суылдеринден пыруны-pile

хосталган турар теп полур. Ол теерге ындьо-ла амьр пелен суве евес полгаş анаа елен ур ује хереклетинер апарарь пидингир тур. Ынды полза-таа, ону кылыр-це едир нам организастарьвс moon-таа songaar когуур coldak хууссаа ишинде, көдөө азыл-агьј-ның азылнн пыгу-ле аар-саар суылдери, сер андарарь, тараа тарьгы, тараа алыр цизекти суылдерин шуут хол tudup азылдар апарар тур.

2) Хоралаксар, урегдекчилер, шибикинер цегели сувелернин тугаында ийи сөс сугаалааын. Мен подаарьнга, ро уженн хоралаксарь, урегдекчилери та троскинын, та вухариннын тугу-pile, та кандьо-таа tuk-pile саштыр саадыган полза, оларнын улетпырчин ангынын ишинде политикти узел полuru шаада-ла циткен, олар полза хол парьмдалаар узел сурттааль чок, хол-ла азыл хоралаксарь, урегдекчи, шибикин, өлыр-кысу идегеттер полу пергенер теп суве ам пис пыгыдеге тодаргај тур теп подај тур-мен. Ол теергилер улетпырчин ангынын тазьннарь, пистин курттубушка хоральо подаль-pile өскеленген идегеттер полган узурунда оларн кам хажьра когу-pile сыла шаар, тазьлн тура тырттыр чок-кылыр апарарь пидингир тур. Ол теерге тодаргај полгаş оон ынај тазьлн-лаан-таа херее чок тур.

Ынсаага тындыр айттыр: троскизмнын япон-герман сазьт төлөлерин сыла шаар, тазьлн тура тырттыр чок кылыр сорулгань херек кьрнга кансаар потандарарь? Ол теерге, суы-ле цингине троскизылардан ангыда, казан бир суы шаада троскизмнын талазьн-це сажьлыр coraan полза-таа сөлынде, троскизмдан шаада-ла карь пер-

gennerni paza sop, tazylyndan cok kылыр teeni ol-pe? Xora cedirer coruktun cingine troskijсь tele-eleri polurlardan angьda, kazan pir cyu шаqda kылыр pir troskijсь kizinin еrtken kudumcuzu-pile kazan pir cyu шаqda еrttipken kizilerni paza sop, kogun yze cok kылыр teeni ol-pe, kandьqы? Po plenumga manaа pettii kыдыр ындьq ыttar unyp turdu. Uk tok-taldь ыncaar pilir coruktu ын ter polur-pe? Cok, ын ter polvas. Ol ajttьrьqнь kьerde, eske pygy ajttьrьqlar ыkыq, kizi-kizi tus pyryzyn, angьlar kьery erge-cok cigula. Ulustu toozazьn cangьs aaj kьoryp polvas. Ыncaar kылыр хатаан cok kьer polza, cingine troskijсь хоралакьлар, ы-ышkinner-pile temissezir coruktun хереenge ol coruk cyq-le хora cedirip polur.

Pistin харьbssalgalyq ешterniң arazьnda troskizmdan шаqda-la carьlgan polgaş troskizm-pile temissezir turarь troskizmньң talazьn ce cagyлыр kьerwen pistin camдык хундыlyq ештерibisten tora еves, харьн teere еrgi troskijсьлар еleen par. Ындыq ешterni am paakka sugar polza, melegej coruk polur-ijik.

Pistin ешterniң arazьnda, yzel surttaal talazь-pile troskizmga kezede udur coraan polza-taa, ol хirezinde, tus-tus troskijсьлар-pile хуунуң харьlaalyq coraan polgaş troskizmньң хerek кьрьnda арьн ыражь todargaj арpaарь pilek-le uk харьlaazьn toraan yzyp ызutkaan ештер paza par. Olar tus-tus troskijсьлар-pile хуунуң najьralдыq харьlaazьn toraan yspejin, ozaldap yskeni ecki еves polvajьnaan, ындыq polza-taa ындыq ешterni troskijсьлар-pile pir tьmej, cangьs aaj ovaalaj

kaar polza, melegej coruk polur-ijik.

3) Azyldakсьларнь ын ыllir polgaş olarнь aзылга ынь-pile хываар тургузар tep cyл? Po polza, azyldakсьнь ыlip алырда, pьreede, ol kizinin politik ынарьн хьнар kьer, cyл teerge, ol kizi politik talazь-pile pyzyreldiq polur-pe, ijide, ol kizinin aзылга tuzalyьn parьmdalaar, cyл tize, шаk ындыq todargaj aзыды kылыр ыдаар kizi tep cyveni parьmdalaar.

Kizinin aзылга tuzalyьn parьmdalaar teen coruktu kizinin cyq-le aзылга tuzalyьn sonuurgaар poordan paşka, politik talazь-pile ыражьн sonuurgavas coruk poldurar teen cyve еves tur.

Po polza, kizinin cyq-le politiktіq ынарьн karacangьs cigula kыдыр хьнар kьerгеş, ol kizinin ol po aзыды kылыр ыдаар, ыдавazьн kьerwejin parьн teen cyve еves tur.

Pistin nam kezigyny ештерibis, ol bolşevik jozunu кyyssedip turar tep sьqler polur-pe? Kyysedip turar tep sьqler arga cok tur-ijin. Po plenumga oon tugajьn cigalaan-na polgajlar. Ындыq polza-taa, tьgerezin cigalaavaannar. Uzuru polza, pistin pottuq aзы corudarьньн pьşkan arga turzulgazьn aзы corudarda yzyk cok udaa-taraazь-pile koncuq pydyulyk argalar-pile yrep turar turlar. Azyldakсьларнь ыlip хьнар алырда, uluq nur-uuzunda-la uk azyldakсьларньң хире pajdalьньң ынарьн kьerwes, cyq-le tavazьlga-pile, арьн-nyyryn kьoryp, ala-cajgaар meşan jozuzu-pile ыlip ар turarlar. Azyldakсьларнь ыlip алырда, uluq nur-uuzunda, olarньң politik talazь-pile polgaş aзы corudarьnga ta-

arзыр, таарышпас хирезин подавас, podunun таныш-көрызу, коза-курт-таксылары, хуузунда идегелдик кизилери, podunun устыккылерин мактаар сорукка мергезеен жанылыгы улустарын шилип эр турарлар.

Мон алгаş көөрге, ханыссалгалыгы азыдаксылар полвас, ханы cook аал-өөг ишти полcup алгаş, артел-полgым полcup алгаş, ара-аранында ептиг курттаарын, пот-поттарын кыдырлашпазын, маргылдаа-сөрылдеезин пазын иштинден ундывезин подаар, пот-podun мактазыр, өг-өгде төр сер-се седилгелиг-пис тер хей хоозун, кизи хөпну улгансыгы айткалдар сөдирip каар олурар улустар аппаар тур.

Мындөг төрел-төргыл пайдальдыгы азыдап тура азыдарнын сөтпес суйлдерин шыгымсуйлееринге полгаş удуртлукчуларнын сөтпес азылынын тугадын пот-шыгымсуйлеер арга чок полuru пидингир тур.

Мындөг төрел-төргыл пайдальдыгы роор турда, авьяастыгы саşпаа, podunun екки адын пилвас полгаş волшевик жозузу-пиле пиди-таа-төмөжлези сывези чок улустар тыртырынга таарзыр пайдальдыгы ун-уп кеери пидингир тур.

Сизеулеп аларга, ештер Мирзожан-пиле Вайнофту ар көреели. Пир тугаарында, Мирзожан тер кизи полза, Казахстаннын край нам комитединин секретери кизи тур, ижи тугаарында, Вайноф тер кизи полза, Ярослав мөзунун нам организанынын секретери кизи тур. По кизилер полза, пидин аравыста ен адаккы азыдаксылар евес тур. Ынаарга ро ижи кизи полза, азыдаксыларын кансаар шилип ар турарлары? Мирзожан полза, podunun мурнунда азыдап турган серлери полур Азербайжандан, Уралдан „podunun“ улuzu теер 30-40 хире

кизини поду-пиле Казахстан-се ар-паргаş, Казахстанда ханыссалгалыгы азыдарда тургускулар алган тур. Вайноф полза, podunun мурнунда азыдап турган сери полур Донбастан Ярослав-се пазала „podunun“ улuzu теер он азыгы хире кизини поду-пиле ар-паргаş, пазала ханыссалгалыгы азыдарда кийгилеу алган тур. Мынсагаş еш Мирзожанда podunun артели пар ар-парган тур. Ындыгы артел еш Вайнофта пазала пар тур. Сер-сернин улустарындан азыдаксылар шилип аларда, волшевиктернин азыдаксылар шилип аларынын полгаş азылга таарыштырарынын токтамал пидингир арганын пашталга кыдыр парымдалар тургаş, азыдаксыларын шилип ар полвас турган-пе? Полвадын кансаар, полур турган тур. Олар ону сыве ынаар кылаарлары? Волшевиктернин азыдаксылар шилип аларынын токтамал арганын, азыдаксыларын шилип аларда, төрел-төргыл парымдалар тургаş, артел жозузу парымдалар тургаş, ала-сагаар мешан жозузу-пиле шилип алар сорукту тургуспас роорга ыналган турлар. Оон аныда ро ештер поттарынын хууда идеген улустарын поттарынын азыдаксылары кыдыр сыр ар тургаş, ол сернин улустарынга полгаş намын Төр Комитединге самдык ханаарышпас пайдальдыгы тургузуп алар тер турган турлар. Сизеулеерге, ештер Мирзожан-пиле Вайнофту кандыгы пир сьлдagaan-пиле ам азыдап турар серинден өске кажы пир серге ар-парты азыдадыр теер тизик. Мындөг узур унген полза, ештер Мирзожан, Вайноф поттарынын ро „кудуруктары“ кансаарлар ирги? Пазала каттар едерттип алгаş, поттарынын саа азыдаар серин-се соруптарлар ирги-пе?

Bolşevikterniñ azылdakсылар şilip alыр polğaş azылга таарыştırарының tugajында toktaamal argazың yreer coruk мындық utka şnar cok pajdalga таварыştirар тур.

4) Азылдаксыларны polğaş тааскан азылдың кyusseldezin хынаар тер суй?

Азылдаксыларны хынаар тер суйе polза, оларның кuruқ askың polğaş uгуулгазың рагымдалар хынаар суйе евес, хатъың оларның азылды кyuissetken тыннелин рагымдалар хынаар.

Тааскан азылдың кyusseldezin хынаар тер суйе polза, оларны суй-ле алван ceringe ijik-pe, азы crengej occodun рагымдалар хынаар суйе евес, хатъыкың турпунда оларның азылдар турар ceringiñ азылының кығыңа polğaş кyusseldeziniñ todargaj тыннелин көрүр хынаар.

Cer-ле ыдық хыналда херек-ре? Cугаа cok херек. Pireede, суй-ле ыдық хыналда polза, азылдаксыларны pilip алығыңа arga peer, оң şың шынағың pilip алырда херек. Ijide, ыдық хыналдамың херее polза, кyuessedir apparatusын cетпестерин polğaş азыктың илередингe херектиқ. Уште, ыдық хыналдан херее polза, кyuissetsin тееш perгeñ sorulгаларның cетпестерин polğaş азыктың хынар pilinde херек.

Udurtukular udurtutturларның азылының кyusseldezin хынаар тер суй-ле хынаар ыстыңден азылдаксыларны хынар полур тер camдык ештер хынар podap тарар. Ой şың евес. Тааскан азылдың кyusseldezin polğaş кizилени şың хынаарының бир pyзырeldiқ хемсее полур кығыңдан хынаар тер суйе херектиқ-ле polгај. Ындық polзаа хынаар суйе polза, хыналдамың pyгу хереең ыакта-ла хан-

дырр шыдавас. Paza бир өске јанзының хыналдазы туруп турар, суй тизе, адаандан өгу massадан polğaş удurtтулга адаанда турарлардан удurttukularның ыкыңдығын темдеқлеп, оңу edip алығының оңуиñ ајтыр peer јанзылық хыналда полур тур. Ындық јанзылық хыналда, кizилени еи şың хынаарының pyзырeldiқ argазы полур тур.

Nam kezigyny massalar, potтарының удurttukularың хынаарда, актив хуралдарыңа, конферензилерге, uluқ хуралдарга оларның тыннел илеткелин тыннар тургаş, ceder, cетпезин шыгымсуйлеп тургаş, ад-ак сөёлыңде, рааштар органнырсе кајы бир удurttur ештерни сонгуур, songuvазың көрүр тургаş хынаар.

Pistiñ namывыстың тырымның neгep турарың јozugaар, namның demokrattық төвylep удurttur јozузың шың-pile corудары, namның organizазың cугаа cokka songuldalyқ кылы, songuур кizилени төлевилер polğaş казыр ergezi, cазыт радылаары, шыгымсуйлеп polğaş pot-шыгымсуйeldi şөleeliқ corудары — po pyгу суйлдер polğaş оң-pile төмеј ол ыккаş cogула хемсөөлени потандыр corударга, nam kezigyny massalarның talазыңдан namның удurttukularың хынаар polғаş контролдарыңа celen полур.

Nam kezigyny евес massalar, potтарының азы-оғының, profestiñ polğaş өске-таа cерлерде удurttukularың хынаарда kezigyn евес активсыларның хуралдарыңа ол удurttukularының тыннел илеткелдерин тыннар, cетпес суйлдерин шыгымсуйлеп, ол cетпес суйлдерни edip алығының argазың төлевилер perip тургаş хынаар.

Adak søelynde, arat tymen polza, Sovet Ewileliniñ erge sa-gyrgazyñnyñ organnaryñnyñ son-guldazyñ corudup turar yjede, pygy niittiniñ ten ergeliq, toort polgaş sazyt pađylaaryñnyñ arga-zy-pile curtun udurttukularyñ xynaar.

Sornulga polza, ystynden xynaar xynalda-pile adaandan øry xynaar xynaldany kattyştyrar.

5) Kaadrylaryñ pottaryñnyñ aldaqaldarynga øoredir tep cyl?

Namnyñ aldaqaldaryñ ak setkil-pile ileredir, ol aldaqaldaryñnyñ tbylganyñnyñ sydagaannaryñ øerenir, ol aldaqaldaryñ edip sazar alyryñnyñ cigula argalaryñ tɵleviler coruk polza, namnyñ kaadrylaryñ şny-pile øoredip kizizider, yletpyrccin angyñ polgaş azylyñ arat massany şny-pile øoredip kizizideriniñ pir pyzyreldiq cepsee polur tep, Lenin ynca tep øoretken. Leninniñ sugaalaany polza: „Politiktik namnyñ podunuy angyzyñnyñ polgaş azylyñ aratnyñ murnunga kyussedir xyleelgezin xerek kbynga pottandyrgananyñ polgaş podunuy şnyñ-pyzyreldiñ xerek kbynga paşymdaladyryñnyñ pir-le tergiñ polgaş şny temdee polza, podunuy aldaqaldaryñ kancaar kɵerynden polur. Aldaqaldyñ azy-pile xyleenir, oñ sydagaannaryñ ileredir, oñ tɵryttynup tbylganyñnyñ rajdalyñ şinciler, aldaqaldy edip sazar alyryñnyñ argazyñ xynamşyly-pile sugaalazyr kɵer — po polza, namnyñ şnyñzyñnyñ temdee ol, oñ podunuy xyleelgezin kyussedip turary ol, angyñ polgaş oñ soon-da massany kizizidip øoredip turary ol polur“.

Oñ kɵerge, volşeviktorniñ xyleelgezi polza, pottaryñnyñ aldaq-

daldaryñ saqvas, ol aldaqaldyñ ajttıryqlaryñnyñ tugajyñ sazytvas uzurluq, ındyñ cyulder piste xøj poop turgulaan, pottaryñnyñ aldaqaldaryñ şny-pile polgaş azy-pile xyleenir, ol aldaqaldaryñ edip sazar alyryñnyñ argalaryñ şny-pile polgaş azy-pile tɵleviler, pottaryñnyñ aldaqaldaryñ şny-pile polgaş azy-pile edip sazar alyr xyleelgelik tur.

Pistiñ xøj-xøj eşteribisten po xerek-ce kyzeldii-pile paar poor tep sugaalaivas-men. ındyñ polza-taa, volşevikter, pir ewes şny-pile volşevik poluksaar polza, podunuy aldaqaldaryñ azy-pile xyleenir, oñ sydagaannaryñ ileredip, olaryñ edip sazar alyryñnyñ argazyñ tɵleviler tıvar polgaş oozu-pile kaadrylaryñ şny øoredir, politik talazy-pile şny kizizider tugajynda namga tuzalaar uzurluq. Karacangyş ındyñ arga-pile, karacangyş azyk, şny pot-şygymcyeldiñ argazy-pile jozuluq volşevik kaadrylaryñ kizizidip, jozuluq volşevik udurttukularyñ kizizidip ar polur.

Şny rajdaldy kɵeryzyr turar Leninniñ iji cize.

Kolxos turguzuuşkununuy tugajynda pistiñ aldaqaldaryñnyñ cizeqler alyrga: Sler utpaan poor sler, 1930 cylda pistiñ nam kezigyñny eşteribis polza, taraaccşnaryñ kolxos turguzuuşkunun-ce şilcider tep koncuq naryñ perge ajttıryqny 3-4-le aj iştinde kbylyr kyussedip aar tej-peerge, namnyñ Tɵp Komitedi, ol kederep turgan eşterni tedir aj-tep olurtup kaan polgaj. Ol polza, pistiñ namnyñ corudulgazynga pir-le tergiñ ajylydyq uje poop turgan. Po aldaqdal cyuden poop turgany tize, pistiñ nam kezigyñny eşteribis, kolxos turguzuuş-

kununuң ekki turazьn parьmdalar corudarьn utkan, taraacsьnnarьn sagьrga хуuzu-pile alьadap tur-gaш, kolxos oruun-ce шilcidip cer-le polvas tep cybeni utkan, kol-xos turguzuuшkununun хереен кааш-la ајлар иштинде pydyryp aль cybe ebes, хатьн кааш сьлдарьн иштинде ьлар podap turgaш pьз-гьтсьльо кьльр corudar азьл tep cybeni uttupkan turgannar. Olar polza, oоң tugajьn uttupkan tur-gan, pottarьнң puruuzun минip aль tura cok turgannar. Cediiшkin-ner korgeш paаш teskinip, cybenin шьн pajdальн oзаавajьн, purunga-ar ertte aza хальр polvas tep cer-cerde pistin eшteribiske Top Ko-mitetten ьндьо ајттьшкьн yндыr-erge, koncuо udurlanganьн utpa-an poor sler. ьндьо polza-taa, Top Komitet ol eшkeer pargan cybeler-niң aajьnga kirwejin, anaа eres-tio udurlangaш, pistin nam kezig-ny eшteribisti шьн oruk-ce kiir-gen. Oон cyu polgаны? Am nam polza, podunun шьн sorulgazьn cedip algaш, pistin nam kezig-ny eшteribisti шьн oruk-ce eep kiirgeni кьмга-taa todargaj. Am polza, kolxos turguzuuшkununda polgaш kolxos uduurtulgazьнң talazьnda taraacsьnnardan yngen pistin on-on муң хире koncuо ekki kaadьrlarьвьс par. Ol kaadьrlar 1930 сьлда poor turgan aldaqdaldardan eзыр yngen pol-gaш pьзьккан. ьндьо polza-taa, pir ebes namdan ьнцаarda po-dunun aldaqdaldарьн хyleep, coguur eј шаанда edip cazar alьaan polza, piske am тьндьо kaadьrlar turvas-ijik.

Uletpyr turguzuuшkunundan pa-za pir тьндьо cizek.

Men polza, шaxtin xoralакь-ларьнң yjezinde pistin aldaqdal-

darьвьсть cizeoлеer tep tur-men. Pistin aldaqdaldарьвьс cyuden poor turgаныл tize, pis polza, yletpyrde pistin kaadьrlarьвьстьн техник talazь-pile сьдьр kalgan pajdальнда pygy холвашкан ај-ьлдарьн eorenip kervejin turgan-pis, pis polza, ol сьдьр kalgan pajdal-pile eptezip, pistin азь-агььвьстьн kaadьrlарьн burzuas-тьн tuskaj erttemniqlerinin ca-ньnga pagaj komissarlar poldu-rup algaш, kalbak socialistьо ylet-pyr turguzuuшkunun karзь po-daldьо tuskaj erttemniqlerinin tu-zalamсьзь-pile corudar tep podap turgan-pis. Sler utpaan poor sler, ьнцаarda pistin азь-агьь-вьстьн kaadьrlарь pottarьнң al-daqdaldарьн хyleep aлььнга kajь хире tura cok turzuktar, pot-tarьнң техник talazь-pile сьдьр kalgan pajdальн miniringe kajь хире tura cоктаньр turzuktar, ьн-cangaш olar „texnikke mergeziir“ tep lozunnu kajь хире pagaj eoren-ip ap turzuktar. Cyu polgаныл ьнцаш? „Texnikke mergeziir“ tep lozun polza, podunun pyzyrel-diin kergysken polgaш koncuо ekki tynnelдио polgаныл todargaj cizek kergyzyp turar tur. Am polza, texnikke eorenip алган polgaш pistin yletpyrleribisti pu-rungaар tepшidip turar on-on, cys-cys муң хире азь-агььнн volшеvik jozuluо koncuо ekki kaadьrlарьльо polgan-pis. ьндьо-taa polza, pir ebes namdan азь-агьь азьдакьларьнң техник ta-lazь-pile pottarьнң сьдьр kal-gan pajdальн минip aлььнга tu-ra cok turgan coruun cok кь-ваан polgaш nam podunun al-daqdaldарьн хyleep aльajьн, oон coguur eјyнде edip cazar alьaan polza, po kaadьrlar po yjede piske cok turar-ijik.

Samdık eşler polza, pottarь-ның aldaqdaldarьның tugajьn aзыь-pile sugaalaan xeree cok poor, cyge teerge, pottarьbьstьn aldaqdaldarьbьstь aзыь-pile ile-redip minir polzubussa, pistin tajьnнарьbьstьn koşkak cyulderibis kьдыр pilip algaş aзыь-laj peeri cadavas poor tizirler. Po polza, xej cybe tur, eşler, mьrьn-aj-la xej cybe tur. Pistin aldaqdaldarьbьstь aзыь-pile minir alьr polgaş şьnь-pile edip cazar alьr tep coruk polza, xarьn pistin namьnь tьnzьdar polgaş yletpyrcin, taraaccьnar paза aзыьcьn inteligenzileinin karaaьga pistin namьnьn at-alдарьn kedyrьp, pistin kyrynevisin kьş şьdalьn ulgattьrar tur. Ol polza, xamьkьn sugulazь. Yletpyrcin, taraaccьnar polgaş aзыьcьn inteligenziler pis-pile kadь-la turza, eşke pygyzu kajьn aзыьrar.

Əske eşterniң sugaalap turarь polza, pistin aldaqdaldarьbьstь aзыь-pile minir ileridir polzubussa, pistin kaadьrlarьbьstь өөredip pьzьdar xamaan-cok, xarьn olarьn koşkadьp, puzarьn-ga cediter, pis polza, podubustun kaadьrlarьbьstь kamnap xajьralaar, paза olarьnьn adьn paksьratpas polgaş amьr tajьn olurar kьдыр xajьralap kamgalaar uzurluq-pis tizip turarlar. Ol tugajьnda pistin eşterniң aldaqaldarьn caap, şygymsyleidin kyzyn koşkadьp, xarьn ol aldaqdaldarga teqbejin erttiriptaa turza xarьn ekki tizip turarlar. Mьndьq podal polza, cyqle yndezini pile puruu polur cybe eves, xarьn en-ne koncuq ajьyldьq, xamьkьn mьrnunda olarьnьn „kamnaar“ polgaş „xajьralaar“ tep turgan kaadьrlarьn-ga koncuq ajьyldьq polur. Aldaq-

daldarьn caap pazьp turgaş, kaadьrlarьn kamnap kamgalaar tep cybe polza, ol kaadьrlarьnьn paazyьn-ga suq kuda pergeni ьlap ol polur tur, pir eves pis 1930 cьlda ol aldaqdaldarьn ileretpeen polgaş kaadьrlarьbьstь po aldaqdaldarga өөretpeen polzubussa, kolxos talazьnda podubustun volşevik jozuluq kaadьrlarьbьstьn paazyьn-ga ьlap-la suq kutkanьbьs ol polur-ijik. Pir eves pis şaxtin xoralakcьlarьnьn tuzunda pistin eşteribistin aldaqaldarьn ileretpeen polgaş pistin yletpyrybьstyn kaadьrlarьn ol aldaqdaldarga өөretpeen polzubussa, pis podubustun yletpyrleribiste volşevik jozuluq kaadьrlarьbьstьn paazyьn-ga ьlap-la suq kutkanьbьs ol polur-ijik. Kьm-taa kizi pistin kaadьrlarьbьstьn aldaqaldarьn caap sazьpьp turgaş, olarьnьn adьn paksьratpajьn kamnaar-men tep padaar polza, kaadьrlarьnьn paazyьn-ga-taa suq kudar, olarьnьn adьn-taa paksьradьp, cyge teerge, ol kizi uk kaadьrlarьnьn aldaqaldarьn caap sazьpьp turgaş, caa-caa, xarьn oon-taa artьk ajьyldьq aldaqaldar kattap ynerin ciigediri ol, ol caa aldaqaldar polza, kaadьrlarьnьn adьn paksьradьp, tajьn curttalgazьn yrep, olarьnьn paazyьn-ga xan kutkanь ol teer xerek.

6) Lenin pisti massalarnь өөredirden angьda, xarьn massaldan өörenip corunar tep өөretken.

Ol cyy teeni oi? Ol polza, pircede, udurtukcular, pister menegergenmes uzurluq-pis, pir eves pis TK-ның kezьgynneri ijik-pe aзыь ulus komissarlarь polzubussa, şьn udurtturunun erge-cok sugula xamьk piliqleri piste par apparganь ol tep podavas uzurluq-pis.

Tuzaal edilepterge-le kizi pi-lişkinniq polgaş turzulgaьq ар-parganь ol еves. At edilepterge оон-таа tora.

Ijide, şьn udurttur corukka cyq-le cangьs pistin, udurttukc-larnьn turzulgавьs cетpes, ьндьq polganda pottuq turzulgazьn, udurttukcularnьn turzulgazьn massalarnьn turzulgazь-pile, nam kezigny massalarnьn turzulga-zь-pile, yletpyrcin angьnьn tur-zulgazь-pile, ulustun turzulgazь-pile toldurary erge-cok cugula.

Uşte, massalar-pile pistin ха-ryzaавьсь cangьs-таа minutta yzer turzuk, харьн коşkatpas-таа.

Törtte, massalarnьn ьдьн-се, анаа nam kezignyneriniң ьдьн-се, „picci ulustar“ teer ulustar-ньн ьдьн-се, arat хөjнүң ьдьн-се ekkі kulak salьr.

Şьn udurttur tep cыл ol?

Ol teerge, alban ceringe olu-rup algaş, paaştalga ajttьşkьn-na pizip olurar cybe еves.

Şьn udurttur tep cybe polza: piredе, ajttьşqьnьn şьn şiit-pirin тьvar.

Бнаarga şьn şiitpirni тьvarda, istin udurttulgавьstьn ye-tyн-ielin pottary-pile turzup көрүр urar massalarnьn turzulgazьn ал-аjьн сьткаş, şьn şiitpirlep şьda-vas;

Ijide, şьn şiitpirni pottandьra-ьn еviledeer, onu massalarnьn ilazьndan şuut tuzalamсь cokka ottandьrьr şьdavas;

yşte, ol şiitpirniң kysseldezin ьnaarьn еviledeer, onu paza-la assalarnьn şuut tuzalamсьзь .kka corudup şьdavas.

Udurttukcular, pister, cybeni, ustu cyq-le cangьs talazьndan ryp turar-pis, men polza onu tynden көөрүvys ol teer-men, cangaş pis cybenin cyq-le

camdььзын көөр tur-pis. Харьн massalar polza, cybeni, ulustu pir talazьndan көөрүр turar tur, onu men polza adaandan көөрүр turarlary ol teer-men, ьncangaş olar paza-la cybenin camdььзын көөрүр turarlary tur. Ajttьşqьnь şьn şiitpir еerin тьр аларда, ol iji turzulganь kattьştьrар херектиq. Ka-racangьs ьндьq turda udurttuга am şьn polur.

Cyq-le massalarnьn өөredir cy-be еves, харьн massalardan өөre-nip альr tep cybe ol tur.

Leninniң ol sөqlеeniniң şьnьn көргүzүр turar iji cizek.

Ol polza, оон peer pir kaaş cыл еrtken cybe. ТК-ньн kezignyneri pister, ьncarda Don-bastьn pajdalyн segider tugaj-pi-da ajttьşqь cugaalazьr turgan-pis. Ulustun aar et yletpyryнyn komissariadьnьn cerinден кьльr ekkelgen хемсөqlеriniң төlevileli okta-la cетpes turgan. Ol төlevileldi Ulustun aar et yletpyryнyn komissariadьnьn cerin-се yş kat-tap tedir candьrgan-pis. Angьangь төlevilelderni оон yş kat-tap алган-pis. Бналза-таа ol төlevilelderni cyuidyq tur tep хyleep альr arga cok turgan. Adak-тьн soonda, Donbastaн pir kaaş azьlcьnnar, paza pir kaaş azьl-agьj polgaş profes azьldakcьlar-ьn kel tidirttip алgaş, yş хyn ulaj, ol еşter-pile cugaalaşkan-pis. Cyq-le olar, ol анаа azьldakcьlar, ol „picci kiziler“ şьn şiit-pirni piske sөqlеp pardiler tep, ТК-ньн kezignyneri pister too-zавьs хyleer uzurluq polgan-pis. Donbasta хөmyр-таş kazььşkьnьn тьнзьdar хемсөq tugajьnda ТК-ньн polgaş Cazak ceriniң piжек-ki pir şiitpirin pilir poor-sler. Pistin хамьk еşterivistin şьn pol-gaş aldarlyq-таа şiitpir tep хy-

leer algan, TK-nyň polgaş Cazaktyň şak ol şitpirin adakky ana pir ulustar piske söqlep pergeni ol polgaj.

Eske cizek. Men, eş Nikolaj-enkonun tugajynda cizekti cugaalar tep tur-men. Nikolajenko tep kymyl ol yndyq? Nikolajenko polza, ana-la pir nam kezigyny, ana-la jozuluq „piccii kizi“ cybe. Ol xereezen Kijettin nam organizazynda pagaj pytpe cyuldernin tugajyn cылbь ettyr yrgylcy medeeler, aryn-nyur tyrttyzyp, azыdakylarnы paak көөр, potşygymsyleldi kыzar, troskijsь xoralakylarnыň tyzok coruun suq yrgylcy ileredip turgan kizi cybe. Ol xereezenden kizi yqleer ытыгаз-теq yrgyttynur, adaktyн soonda oon adyrlыp алыр teeş, algaş kezigynden yndyre tyrttyp kaannar. Kijettin nam organizazytaa, UK(B)N-nyň TK-zy-taa ol eşke cybenin şynып тырşыр perweenner. Ol oraazyр kalgan tyuşkynny cyq-le namnyň Tөp Komitedinin kirişkeni-pile caskan. Uk xerektin azyн тырkan soonda cyu ilereenil teer polza, Nikolajenkonuу şyn, харып Kijettin nam organizazyнь şyn eves polgan. Şak-la yndyq polgan. Nikolajenko tep kym ijik ol ыncaş? Ol xereezen teerge, TK-nyň kezigyny-taa eves, ulus komissary-taa eves, Kijef mozunun organizazyнь sekreteri-taa eves, ol xerek-cok kandyq pir yur sekreteri-taa eves, ana-la pir nam kezigyny kizi-le polgaj.

Kөwes sler-pe, camdykta ana-la pir ulustar pedik-alban cerlinge podaarga cybenin şynыnga тыкка cook poor turlar.

Am-taa on-on, cys cys хире şak мындыq cizekter көргyзyp polur-ijik.

Мындыq cybe төleede, pistin азы хереевисти paaştaarda, cyq-le sangыs pistin turzulgavyс, paaşтыңсыларны турzulgazy ыракта-la cetpes poor tur. Aзы херекти şyn paaştaarda, nam kezigyny massalarnың turzulgazyн, yletpyrcin angының turzulgazyн, азылсын tymennin polgaş „piccii ulustar“ teer ulustarnың turzulgalaryн uduurttukcularnyн turzulgazy-pile nemestirip toldurary cugula.

Monu kazan corudar argalyqy?

Pir eves paaşтыңсылar massalar-pile koncuq cook харылаşkan, nam kezigyny massalar-pile харылаşkan, yletpyrcin angы, taraccыnnar polgaş азылсын intelligenziler-pile харылаşkan turar polza, am onu corudar argalyq tur.

Massalar-pile харылаalyq, мын харылааны рзыдар polgaş massalarnың ыдын тынар aarynga pelen coruk polza, volşevik paaştalgаның kыzy polgaş tiilettirves coruu ында poor tur.

Volşevikter kalvık arat хөj-pile харылаalyq turar polza, olar tiilettirves ulus polur tep cybeni tyrym kыдыр хyleep polur. Ыncaarga volşevikter хөj tymenden carlyp, olar-pile харылаazyн yzyp-ter-le polza, vyokrat tadarыşкынь-pile tдara peer polza-la, olarnың kыzy cok poor ana-la pir хөj xoozun cybe appaar eves-pe.

Şaandakky grekternin toolunda Posejdon tep, talaj purgаны adalyq. Geja tep, cer purgаны ijeliq Antej tep kajgamcykтыq pir maadyr coraan teer. Ol maadyr polza, podun teryp, азырар, torukturup kaan авазындan cerle carыbas coraan. Ol Antejnin tiilep şыдавас хире maadyr cerle cok turgan. Antej tiilettirves maadyr tidirttip coraan. Oon kыzy cyde turgаны? Oon kыzy pol-

za, tajzyn-pile temisseşkeş, pak-syraj pergen sanьnda-la, podun teryp, azyrap kaan ijezi polur cerge teqgeş, ulam kyş kirip ar turgan. Bndьq polza-taa, oon podunda pirlе pagaj ceri par turgan, cылtize, cerden kancap la pir adьrь pe-er хire аяьл turgan. Antejniң taj-zьynary oon ol pagaj cerin pilip algaş, oon pyduy kedep turgan-nar. Bncap turvu-ce pir tajzyn ы-ыьгаş, Antejniң pagaj cerin аз-ьqlap algaş, oon podun tiilep kaan. Ol polza, Gerkules turgan. Bncarga Gerkules Antejni kancap tiikenil teer polza, Antejni cerden adьtp, agaar-ce kedьr-yp yndyre pergeş, oon cerge ty-zer argazьn cok kьlp a'gaş, agaarga pooj tudup kaan tur.

Men padaarymга, bolşevikter grek toolda Antej maadyr ыşkaş tur. Bolşevikterniң kyzy polza, paza-la Antej-teq, pottaryn teryp, azyrap, kizidip kaan avazь polur arat хej-pile харьлзаальq tur-arьnda. Bncanгаş olar pottarynьn avazь arat хej-pile харьлзаальq-la turar polza, olar tiilettirves ulus polurunun pygy argazь par.

Bolşevik paaştalğanьn tiilettir-zezinin tylgyury ьnda.

7) Adak sөelynde paza pir ijtьrьq. Cyu tep ajtьrьqьl te-rge, pistin camdьk nam kezi-gynny eştiribis, namnьn tus-tus ezigynneriniң tugajьn, nam ke-lygynnerin namdan yndyret tu-ajьn ijik-pe aзы namdan yndyrt-en kezigynnerni namга katlap ыrguzar tugajьn, jozu ederttiр ajь хатаан cok tyzymetsiq paj-al-pile көer tugajьnda ajtь-qlь sugaalap tur-men. Cыл tize, stin nam kezigynny camdьk iurttukular polza, uluska, nam zигynneringe, aзыldakсылarga gьş salyр coruu cok. Olar oon

turzuk, nam kezigynnerin өөren-mejin, olarlar kandьq turup tu-rarьl, kajь хire eзыр saзыrap tu-rarьl tep cyveni pilbejin, cer-le ыncaş aзыldakсыларь pilip алвај-ьn turup turarlar. Moon ыз-руn-dan olar polza, nam kezigynner-in, namnьn aзыldakсыларьn tus-tus aңьlap көrbejin turar. Nam kezigynnerin polgаш nam аз-ldakсыларьn şak ыncaar ьlgaj кө-ryp turvaanьnьn хараазь-pile olarlar cyveni kьлыda, kajь ха-маан cok yлgedip turar: olарьn cok-polza, хөlyn еттir maktaar, cok-polza, paza-la ol ыşkaş kajь хатаан cok хөlyn еттir аа-реpип, namdan mun-munu-pile, on-on şaa munu-pile yndyryp turarlar. Şak ьndьq uduritukcul-r „iji caң-gьstarnьn“ tugajьn, namnьn tus-tus kezigynneriniң tugajьn, olar-ьn pьjdaьn sagьş covap pada-vajьn, cer-le on-on şaa munnap padaaryn көzar ulustar tur. Pistin nam iji saja kezigynnyq pol-gan teledde, on-on şaa mun ki-zini yndyrypterge, namnьn paj-daь oon kajьn eşkerli pьer tişkeş, namdan on-on şaa mun kizini yndyteri aaaa pir cybe tur tizip turarlar. Bncarga karacaң-gьs аьs şьnьnda хань jozuzu-pile namга udur kiziler nam ke-zigynnerin şak ыncaar көryp po-lur.

Ulustu, nam kezigynnerin pol-gaş nam aзыldakсыларьn şak ыncaar kajь хатаан cok көerge, namnьn pir kezeenin setkil sa-gьзь хомудар, хej cerge aзынр хederlenir coruk yner, ыncarga troskijсь iji arьnьnьq idegetter polza, şak ьndьq aзынр хeder-lingen eşterni eptil-pile tuzaktap ar, olарьn troskijсыларьn хөra-lakсь coruunun malгазын-ce kiir ыттьp ар turar.

Troskijcyılar pottarь pistin nam-nyň iştinge kazan-taa uluq kыş poop turup turvaan. Pistin nam-nyň iştinge 1927 сыда polgan sөөлgy margыldaань saktьp кө-ryner. Ol polza, namnyň jozu-luq-la referendumu tep pygy ke-zigynnerin sanalьn alьr coruk polgan polgaj. Namnyň 854 muң kezigynynyn iştinden ыncarda 730 muң nam kezigyny padьl-gaga kirişken. Olarnыň iştinden troskijcyılarga udur, bolşevikter teeş, namnyň Tөp Komitedi teeş 724 muң nam kezigyny padьla-an polgaş troskijcyılar teeş 4 muң nam kezigyny, хуулар po-daarga cartьk хуу хirezі padь-laан, 2600 nam kezigyny tada-galzaan. 123 muң nam kezigyny аңаа kirişpejin pargan. Олар кан-cangaş kirişpejin pargаныl teer-ge, cok-polza, ыңaj peer corukka coraan ijik-pe, cok-polza, eelceq-liq азыldarga turgан polur. Tros-kijcyılar teeş padьlaан 4 muң ki-zinin кьыңга, troskijcyılarga ky-zep turgан tep podaaş pygy ta-dagalzap olurup kalgannarnь ne-meer polza, оон ыңaj оон кьың-га padьlaaşкыңга kitişpeenner-niң tyrym jozugaар кьыла cogu-ur turza-taa, cartьk хуузун еves, хагьп реş хуу kitişpejin pargan-narnь, san-pile podaarga 6 muң nam kezigynyn paza nemep ki-riştirer polza, troskizmга kyze-enner 12 muң хire nam kezigy-ny polur. Troskijсь teergilernin pygy kyzy po-la tur.

Ol ыңаа kiziniң iştinden eleen-ne хөjy troskizmга сөгенгеş, оорттан ojtталар ыңaj pergenin nemep podaар polzuңarza, troskij-cыларның кызунyn сөгенciin pile peer sler. Ol ыңдыq-turvu-za troskijсь хоралакcyılar pistin namnyň сапында кансangaş ың-

дыq-мыңдыq kur кыштоqыл teer-ge, namdan kezigyn yндыrer polgaş kezigynge kattap egi-dip turguzar tugajьnda pistin camдыk еşterniң ыңн еves politi-iniң хараазь-pile namnyң tus-tus kezigynneriniң polgaş tus-tus азыldакcyılarның tugajьnda pis-tiң camдыk еşterniң кажь хама-ан cok podaарьның хараазь-pile sagьş setkil хомудар, азыньp хедерленirler хөj cerge тьвьlgaş, troskijcyılarga ыңсар kur кыş po-op turar turlar.

Улуq нуруузунда-la idepkej cok coruk tep pir şak ыңдыq cybeniң tugajьnda kezigynnerni namdan yндыryp turar. Idepkej cok coruk tep cыл? Pir еves nam kezigyny kizi namnyң progra-mьn pilip алваан polza, ol ki-zini idepkej cok teeş namdan yндыrer uzurluq tep sanap turar poor cybe tur. Ol polza, ыңн еves tur, еşter. Pistin namnyң tyry-myn şak ыңсаар yzyk syyp pi-lip polbas. Namnyң programьn pilip альr teer polza, jozuluq marksiscь polur хerek, ыңlgaraan polgaş teori talазь-pile mergeze-en marksiscь poop альr хerek. Pistin programьвьсть pilip ар-kan, teori talазь-pile mergezeen polgaş ыңlgaraan jozuluq mark-siscылар polu pergen nam kezi-gynneri piste ыңдыq-la хөj tep-pe. Pir еves moon songaar pis po oruk-pile coruur polzubussa, namnyň iştinge cyq-le inteligen-nerni polgaş cer-le ertlemden ki-zilerni арттырар appaar-pis. ыңдыq nam кьмга хереqil ыңсаş? Nam-га kezigyn polurunun tugajьnda ыңlgattыңган polgaş хамьк ыңl-galdань еrtken Lenin jozuluq cyуlyвys par. Ol cyuidy jozuga-ар кьм kizi kezigyn poop polu-rul teerge, namnyң programьn

сөпсөөрөөр, кезигын тадыьгыьн төлөөр полгаш оон кажь бир организаында азыдар турар кизи кегын роор полур. Подар көгын-ерден: Ленинниң суулы полза, програмнь пилип алыр теер тугаыьн сугаалаваан, хагыьн програмнь сөпсөөрөөриниң тугаыьн сугаалаан тур. Ол полза, тыьгнай ийи өске суве тур. Ро тугаыьнда, програмнь пилип алыр теп хей кулкурзуп турар пистиң нам кезигыннерниң сыьн евес, хагыьн Ленинниң сыьн теер тугаыьн кизи сыьныктыьр рузыредир-таа евес суве тур. Ол-таа пildingir-le пoldur. Нам кезигуьну роор полур ештер полза, програмнь пилип аркан полгаш теори талазь-pile mergezeen marksiscьlar polu pergen суу-ле ындьоқ кизилер роор полур теп сувени нам парьмдалар көрген полза, нам кезигыннерин marksizmgа өөөредип, пистиң програмьыьсты олор пилип алыр кыдыр тuzalar турар муң-муң нам пөлгымнерин, сус-сус нам школарыьн намның ишtinge тургускаан турар-ийик. Нам кезигыннериниң ортиузунга намдан шак ындьоқ школар полгаш пөлгымнерни канцангаш тургузуп турарыьл теерге, нам кезигыннери намның програмьн ам теерезинде пилип алваан, ам ро-лунда теори талазь-pile mergezeen marksiscьlar роор алван теп сувени пилгеш, тургузуп урар теп суве тыьгнай todargaj ur.

Ынсаарга ам, намга кезигын олур тугаыьнда полгаш намдан изи ундырер тугаыьнда пистиң олтиливисти edip алыр теер полза, тепкей цок coruk теер айттыьроқ-ы ам ро уjede узур рааш цок илр турар coruktu цок кыльыьты сугула.

Ындьоқ полза-таа, ро талазь-pile паза бир раак сувеыьс пар. Суу сувел теер полза, пистиң ештер ийи кедергей coruktuң ортиузун ро-даарыьн тоовайыьн турар. Азысьн, нам кезигуьну кизи piccii-le сувеге пуруудай пеерге, ийи-пир каттар нам хуралыьнга парвайыьн парга, кандьоқ бир сьлдугаан-pile кезигын тадыьгыьн төлөөрөйиң парга ол кизини намдан топ-тораан ундыре шава тыьттыьр каар тур. Согум оон кажь хире пурууданыьн, хуралга келөөрөйиң парганьның сьлдугааныьн, кезигын тадыьгыьн төлөөрөйиң сьлдугааныьн сонуургавас роор тур. Ро айттыьроқлар талазь-pile тыьzymetsioқ пайдal cer-le кансаар-таа аай-цок. Консууқ екки каадыр азыльсьннар, staxanofcular шак ол setkil совау цок политиктиң хараазь-pile намдан ундыр октадыьркан арпарганыьн кизи подар cadaar суве евес тур. Ынсаарга намдан тораан-на ундыре шава пеевөйиң, ундырөйиңиң муьмунда сазьндыьроқ пөрип, ынсаарга хорзок полза,— сургаалда ийик-пе, азыь tongulda пөрип, бир евес ынсаарга-таа хорзок полза,—ettinip cazanьp алырь-pile полцау хууссаа пеер, оон кедереерге oralakcaa шилcidip полвас полган суве-пе? Ынсаар полур турган полвайыьн кансаар. А, ынсаар тизе, улуска, нам кезигыннеринге, нам кезигыннериниң пайданыьнга кичееенгейлит-pile сазьыь салырь negettiner. Шак ол суве-ле пистиң camдык ештеривисте cetпейиң турар тур.

Шак ол узур тыьзок coruktu цок кыльыьның өй шаа cetken, шауцок cetken тур, ештер.

(Адьш caskaan).

Respubliktyň emcileriniň 2 tugaar xuralyňyň poop ertkeni

Nam, sazaktyn ajttbşkñp-pile TAR Kultur jaambyzndan respubliktyň emcileriniň 2 tugaar xuralyň Kyzyl-xoorajga, 1937 sýldyň 3 ajnyň 15-ten 18-ke cedir sýldygyr erttirgen.

Ol xuralga kozuunnarnyň emnelge cerleriniň tölée emcileri parýk toozazy kelgileen polgaş xuraldy 3 ajnyň 15-tiň xunynde kezeekkiniň 6 şakta azýtkan. Ana SSRE-niň TAR-da olurup turar pyryn ergeliq elcini eş Malkoftan polgaş MAR-nyň TAR-da olurup turar pyryn ergeliq elcini Namzbrajdan rajyr cedirgileen. Paza namnyň Töp Komitediniň polgaş TAR cazaanyň murnundan Töp Komitetin prezidiymunyň targazy eş Toka rajyr cedirgen.

Oon ulaştyr xuralga cugaalaşkan ajttbşqlar polza:

1. Izin aaryňnyň tugajynda emci eş Buzutoftuň ietkeli.

2. Tuberkulos aaryňnyň tugajynda emci eş Sterlinanyň ietkeli.

3. Şeer aaryňnyň tugajynda emci eş Astaninniň ietkeli.

4. Brak sumularny emnelge tuzalamşyzy-pile xandyrar tugajynda emci eş Kalesnikoftuň ietkeli.

Ol kezeeniň xuraly toostup turda, eş Cyrmit-tazydan rajyr cedirbişaan, emcilerniň ol xuralyňny azýktuzazy polgaş kadýk kamgalalyňny xereen moon songaar ulam-na sazybradyr, namnyň 10 tugaar uluq

xuralyňny, paza TAR Ulustun picce xuralyňny 18 tugaar şyzyňny şitpirlerin kyssedir tugajynda ertitiq sanaldarny undyryp temdeqleen.

Respubliktyň 2 tugaar konferenzi xuraly polza, podunga onaaşkan ajttbşqlarny eres şudurguzu-pile cugaalazyr erttirgen polgaş arat connu kadýkşydyr, kadýk kamgalalyňny xereen ulam sazybradyr corudarda, xerek kыngа азы kyssediriniň todargaj şitpirlerin undyryp, tus-tus ietkelderniň tugajynda toktaaldar undyrgen.

1937 sýldyň 4 ajnyň 24-te polgan TAR Sajttar şöwleliniň xuralyndan respubliktyň emcileriniň 2 tugaar konferenzi xuralyňny undyrgen toktaal şitpirlerin cyyldyq tep temdeqleen.

Pis moon songaar respubliktyň emcileriniň 2 tugaar konferenzi xuralyňny undyrgen şitpirlerin parýmdalar kadýk kamgalalyňny talazy-pile ertitiq azýldar corudar polzubussa, TAR ulustun 8 tugaar Uluq xuralyňny polgaş namnyň 10 tugaar Uluq xuralyňny toktaaldaryňny xerek kыngа рottandygyr turganbyş ol polur. Cyge teerge, emcilerniň 2 tugaar konferenzi xuraly ol uluq xuraldarnyň ajttbşkñp xerek kыngа рottandygyr kyssedir tugajynda todargaj azýldarny sanap şitpirleen tur.

Arat tymenni kadýkşydar azýldy ulam-na sazybradyr coruk polza,

tus curttuň aзыл-агъј, kulturun purunjaar tepşidip saızradır polgaş feodalizmnyň arttýşkыnyň uzutkar, respubliktyň tuskaj togunnaan pot ergezin ulam rýzýdarыnga arat tymenni şýrak, kuştyq kadýk temiselciler poldurar. TAR-nyň kadýk

kamgalaar xeræenge arat tymen polgaş nam, areve kezigynnerinden kancaar-taa aaj-cok idepkejiq kirzirin tynzýdarы sugula polgaş ol coruk polza, olarnыň хундыlyq хулеelgezi polur uzurluq.

Respubliktyň emcileriniň 2 tugaar xuralyňa eş Tokanyň raýyry

TARN TK polgaş sazaktyn mur-nundan TAR nny kadk kamgalaly-ny azydaksylyar slerge revolustuoj raýyry cedirejin! (Adyş caskaan).

Eşter, po xural kancaar-taa aaj-cok uluoj uzur tuzalyo xural tur, cyl tize, TARN 10 tugaar Uluo xuraly polgaş Picce xuraldyň 18 tugaar-syzyyny kadk kamgalaar talazy-pile pergen šiitpirlerin tyrgen pottandyry kyussediriniň argazyň ajtyr sorulgalyo xural tur.

Karagy pydyulyk coruk, niittiniň aaryoqlary teer koncuo perge rajdaldar piske feodalizmdan arttyr kalgan. Tuskaj pot-ergezin edileeninden peer, nasonal revolustuoj sazaa polgaş namynga paaštadyr algaş, oran curttunuy azy-agy, kulturun xoozyder, kalbak arat tymenniň amdyral rajdaly segidip sazyradar talazy-pile arat tymen kancaar-taa aaj-cok uluoj cedilgeler cedip algan polgaş oozunga tajan-gaş, kadk kamgalaar talazy-pile uluo-uluo cedilgelio poor turar. Bndoy polza-taa, azy-agy, kultur amdyral talazy-pile purungaar oontaa arttyk tyrgen tepšiir teerge, ergi şaonny karagy pydyulyk arttyşkyny şartyk poor turar.

Feodalizمنىň ol arttycsylyaryn azyr, cok klyr tugajynda pistin Tywa uluska pygy telegejniň hamyk azylycy arattarynyň han ezi, Uluo Sovet Sosialistyoj Respubliktarynyň Ewilelinden xatunmanyň ak-setkildiyo tuzalamcsyzyň korgyzyr kelgentaa, korgyzyr turar-taa.

Kaaş-la clydy murunda pygy

respublikka cangy-la emcilio tur-dubus. Bncaarda lamalar, xamnar arattaryny arazynga uluo xaldavyrlyo turup, pydyulyk mege argazy-pile arattary emneen poor, xaryn arattary xemdedip kaar turgannar. Karacangy TAR sazak, namyny sagyş covar şyn azydap kelgeniniň xarazy-pile Tywa ulus feodalizm, imperializمنىň şak ol aar perge arttyşcsyzyndan adylyr şydan. Po xyn respubliktyň kozuunarynda tus-tus emcilerlio turaryndan kadyna, xaryn kozuun sannda-la emnelgelio, aptektio, camdyk brak sumularda sajy kooer ooerlio turar. Ol emnelge cerlerinde Sovet emciler polgaş anyjak tywa emnelge kaadylyar azydap, arattarga polbaazy emci tuzalamcsyzyň korgyzyr, feodal arttyşkynyndan arattary adyry alyrynga tuzalap turarlar.

Sovet emci polza, cyo-le emner turar ewes, xaryn aaryo tertyny clydagaany cidireringe tuzalyo ary-şever, kultur azylyny talazy-pile arat tymenni kadyn kamgalaar, kulturun kedyrer talazy-pile uluo azy corudup turar. Sovet emnelgeziniň, sovet emciziniň at-aldary arattaryny arazynda kancaar-taa aaj-cok rzykkan. Sovet emcini ka-jaa-taa koncuo oooryşkylyy-pile uk-tup ar turar.

Sovet emci arattarga yak polgaş xundylyo. Sovet emci aaryo ulustu emneer teş-taa arattyň oo-ge paar polza, ol po aaryodan kamgalanyny arazyň tajylyr-lap peer teş-taa paar polza, arat-

tar onu tolgandyr sьrj mөөнnezip algaş, oоң ajttьr pьrgen tanьştьrьн кансаар-таа аај-сok kicсеen-geјlli-pile рајьrlap тьннар алырлар. Arattarga emci koncuq-la cook төrel kizi appargan, ьncangaş pir eves „men маңаа арттыр kalgaş“ slernin-pile kezeede kadь curttaarmen tep emci, arattarga ьnca teer polza, харьн ol-la polgaj, sler pistin en-ne kuzeldiq ха-tunmabyстын pireezi poor sler tep arattar cangьs ьbt-pile ьnca teerler tep cugaalap şьdaar-men. Pistin curt SSRE polgaş sovet emcilerinиң tuzalamcьzьn-га tajangaş, kadьk kamgalaar talazь-pile oritumak nasional kaadyr azьldakcьlarьlq appargan turarьн po хун маңаа onu temdeqler kaarga koncuq taarzьr tur. Ol teerge, koncuq cigula cediіşkin. Ol talazь-pile moon songaargь sorulga polza, par turar nasional kaadyr emci azьldakcьlarьн pьzьqlaar, sestralар, akuşerikalар polgaş өske-taa emci azьldakcьlarьн moon-taa songaar peletkeer, arattardan yngen pottun emcilerliq turarьн cedip алыр.

Po poop turar emcilernиң xuralь polza, TARN 10 tugaar Uluq xuralь polgaş Picce xuraldьн 18 tugaar cьzьzьнq şiitpirlerin xerek kьrьnqa kalbak arat tymen revolus-tuq jozu-pile kyysseđip kiripken өjde poop turar tur. Kadьk kamgalaar talazь-pile TARN 10 tugaar Uluq xuralь polgaş TAR Picce xuralьнq 18 tugaar cьzьzь koncuq cigula sorulgalar salgan. Uk Uluq xuraldьн toktaatkany polza, TAR 20 cьl polur oju 1941 cьlda uluq koziun pyryzyn pir emci, pir felşer, ijiden evesөş eves kezер emci өө-pile хандьrgan turar polgaş picce koziunnaryн (Kaa-xem, Pii-xem, Tandь, Tere-xөл, Tozunu) pir-pir emnelge salвьrь polgaş көzer emci

өө-pile хандьrar, paза Kьzьl-pile Cadaananьн emnelgelerin ylegerliq rajdaldьq poldurup, kandьq-taa emnelge tuzalamcьzьн көrgyzer cerler poldurar tep toktaatkan. Con-nun kadьн kamgalaar azьlga kurort paза uluq uzur tuzalьq, kelir cookku cьdaryнq iştinde Ceder kurorttu ylegerliq kurort poldurary cigula. Ol kurortka pir eelceqde 600-ten ara eves kizi emneer poldurar xerek.

Niittiniң aaryqlary polza, con-nun özyldezinge şaptьk poop turar. Emneeri-pile kadь massalьq tajьlvьr azьн corudar polza, ol aaryqlaryн cok kьrьrьнq kol argazь ol. Ol tugajьnda yndьrgen xoojlu tyrymny şьngьzьzь-pile ederer coruk polza, erginiң ol aar artьncьzьн cok kьrьrьnqa paза tuzalьq. Po xuralda ьrak koziunnar Paryн-xemcik, Tees-xem, ivi azьldьq koziun polur Tozudan polgaş өske-taa cerlerden kelgen emciler par tur. Ol cyny cugaalap tur tize, kolonij feodal ergi Tьbadan pistin ulustun kadьнq talazь-pile cьdьr kalgan koncuq paak artьbьşkьнq tazьlyндan niittiniң kyzy-pile tura tьrttьr cok kьrьr teeş, emnelgeniң niitti kultur frontuzun turguzup şьdaarybьstь cugaalap turarь ol tur.

Karacangьs şьrak, kyştyq kadьk arattar pottaryнq хostuq şөleen curtun moon ьnaj хөqzydyp sajzьradь pygy sorulgalarьн cediіşkinniқ kyysseđip şьdaar, karacangьs şьrak, kyştyq kadьk temiselciler nasional revoluzunun tajzьnnaryнq pygy-le xaldaaşkьнq cediіşkinniі-pile oјttur şaar şьdaar tep cyveni cugaalaaş-taa кансаар.

Po xuralga Tьbada kadьk kamgalalьнq kol-kol ajttьrьqlaryн cugaalazьr tep turar tur. Sler ol ajttьrьqlaryн coguuru-pile şiitpirleer

poor-sler tep idegeer-men. Po xuraldın şiltipiri polgaş slernin idepkejlilq azylınar TAR-da kadık kamgalalının xereen cedilgelii pile purungaar tepşider.

Nasional revolustulq cazaq, namnın murnundan Uluq Sovet Ebelinin tölleezi eş Malkofka pajır cedirip tur-men, eş Malkof polza, pistin curttun kadık kamgalalının xereen kancaar ekki sajzradır tugajında symezi-pile piske mogaq şılaq cok tuzalap turar kizi, paza eş Malkoftu tamcşır Uluq SSRE-ge pajır cedirip tur-men, SSRE-nin tereen adavıs ыşkaş sagьş covar tuzalap kelgeninin xaraazь-pile 15 cыл işinde tuskaj togunnap kelgen coldak yjevıs işinde oran curttuvustu cedişkinnii-pile xөqzydyp pьzьdьp, ыlangьja kadık kamgalaar talazь pile crestiq cedilgelerni cedip algan-pis.

Pistin ulustu caagaj pajdaldьq poldurar teeş, pistin curttu ceccek-tendirip sajzradır teeş, pistin-pile kadь sagьzь aarьp coruar eş Malkoftun podunga paza pajır cedirip tur-pis, Тьва arat respubliktn tur-

guzuuşkununun iziq idepkejlilq talalakcьzь tep, eş Malkofka pajır cedirip tur-pis.

Mooldun cazaа polgaş uluzunun murnundan MAR-nın pyryn ergeliq tölleezi eş Namzьrajnın manaa cedirgen pajırnıga men paza хань өөгүр tur-men. MAR, TAR iji er pajıraldьq curttar turguzuuşkununun kajь-taa talazь-pile, ыlangьja kadık kamgalalь tep temisseldin pir koncuq cugula adьbь polur azьldьn talazь-pile ulam cedişkinnilq purungaar tepşir tep idegeer-men.

Pistin ulus, pistin curttun aratarь tooza şьrak, •kyştyq kadık corzun teeş, perge pajdalga torulvajьn temissel corudup turar sovet emcilerge iziq pajır!

Respubliktn emcilerinin 2 tugaar xuralь telgerezin!

Uluq SSRE telgerezin!

SSRE, MAR, TAR-nın хa-tunma харьlaazь ulam кььннаp pьzьbь telgerezin! (Kancaar-taa aaj-cok adьş caskaan. „TAR nam, cazaа telgerezin! Eş Toka telgerezin!“ tep jөreel salьp turgan).

„Brak sumularnь emnelge talazь-pile хандьрарь“ теп, emci Kolesnikoftuң iletkeliniң tugajьnda toktaal

TAR-ның arattың revolustuoң namьның polgaş cazaanьң paaştylgazь-pile Tьva ulus cуq-le azьl-agьj, erttem kulturnu kədyreriniң talazь-pile kancaar-taa aaj-cok uluq cediіskinnerliq polgan eves, харьн arat connuң kadьk kamgalalьnyң talazь-pile paza uluq cediіskinnerliq polgan.

Arat connuң kadьnyң kamgalaar corukka nam, cazaktьң talazьndan onza sagьş salьp covар turganьnyң хараазь-pile emnelgeniң tuzalamcьзың kərgyzer coruk cьldьn-na se-gip, emnelge ceri kalварьp, tuskaj erttemniq kaadьrlar kəvydep, nasi-onaldьn kaadьrlarь kizizip polваазьrap, paza emnelgege arattarnь cьbra ьrttar coruk ulgadьp turar tur.

Sovettin emnelgezi arat connuң orttuzun-ce ханылар хандьp kirgen polgaş arat conga margьldaа cok at-alдарьlьq appargan. Ындыq polza cok, am po хунге cedir ьrakkь sumularnь emnelge-pile хандьрар coruk koncuq cetpejin turar.

1937 cьlda ьrakkь sumularnь хандьрарь-pile 7-8 хире kəzer əqler organizastap corudar tugajьnda cazak, namdan toktaal yndyrgenin konferenziden əoryp pajьrlaаş, cugula tep sanaарь polza:

1. Kəzer əqlerni maj ajnyң 15-ten egeleeş sentavr ajnyң 15-ke cedir 3-4 aj хuussaальq corutsa co-guur. Ыncangaş ol kəzer əqlerni emci ijik-pe, азь feldişer (tuzalaar

emci), sestra paza. тьва тьl pilir sa-nitarka kizi, cok polza xelemcci—şak мьндыq ulustar-pile хандьrgan turar uzurluq.

2. Moon songaar ьrakkь sumularga stol-şiree, sandaj, orun, təzek, suu-gu, iziq-temir polgaş oon-taa əske cyul-pyry xerekseldiq emnelge stanzьзың ijik-pe, азь, yrgylcy turar emnelgeniң cьlьq razьncьgazьn tudup kьlьrnyң азьlьn egelep corut-sa cugula. Ol pygyny sumu targa-зыnyң харььssalgazь-pile şьqzadьp, kəzer emnelge əə negер keerge, perip turar kьlьp aльr. Oon ьңaj kəzer əqlerge хerəqler ol cizektiқ cugula хer-xerekselderni тьварь-pile am тарьj sumu cagьrgalarьnyң mur-nunga ajltьrьq turguzar polza co-guur tur.

3. Emnelgeniң kəzer əqleriniң sorulgazь polza:

a) Аарьq arattarnьң аарьnyң iler-edip emneer, ьlangьja əkre аарьn-dan, karak аарьndan, şeer аарьq-dan polgaş əske-taa cyul аарьqlar-dan aaraan ulustu ileredip emneer, onu ileredirde, ol аарьqlarьnyң ең neptereen cerlerinde curttap turar arattarnь şuptuzun şincip kəryp ileredir.

в) Арьq şevorni corudarьnyң ар-galarь-pile kadь аарьqnyң тьртьp ynerin poldurвазыnyң arga хемceqler-in corudar. Cizeelcerge cyul-py-ry хural-suqlaань азьqlap тургаş, aal pəlykterge po talazь-pile nom-culga kьlьp, cugaa-syme corudar.

aarǵoqlardan aaraan kizilerge kel-dirip polurul teerge:

1) Pergedeen perttikke, 2) per-ge pajdaldyǵı xan tǵktyr corukka, 3) xorannanǵ pergen corukka, 4) xerezen ulustun pozuuru pergedej pergen polza, 5) uruǵ sǵrtıǵ saad-an polza, 6) pergedeen xaldam-ǵlyǵ aarǵoǵdan aaraan polza, emci keldirip polur.

Oon ǵske aarǵoǵdan aaraan kizi-ler emnelge ceringe pottarǵ keep polur uzurluǵ.

9. Kultur jaamǵzǵ amdyǵaaǵtan egelep kǵzer ǵqlerniǵ tǵzebilelin kǵlyr, em syulynun ǵrtteen tǵleer-in, xamǵk xerekselin polǵaǵ ana azyldaar azydakǵlarnǵ tilep tǵvar-yn peletkeze coguur.

10. Arǵoǵ űeverni corudarǵnǵ ar-ǵalarnǵ ajtǵǵ-ǵile kadǵ, aarǵoǵnǵ paaǵ purungaar poldurvazǵnǵ ar-ǵa xemseǵlerin corudarǵnǵa űefke

alǵan organizastarnǵ azylyǵn azyǵ-lar, olarnǵn kozuun, sumu ynerin azyǵlaar.

11. Ajǵtkan xamǵk arǵa coru-duuǵkunnarnǵ nam, areve polǵaǵ ǵske-taa xǵj niittiniǵ organizastar-ynǵ tuzalamcǵzǵ-ǵile xolbaǵtǵrǵp, corutsa coguur, po tugajǵnda Kul-tur jaamǵzǵnǵ űiitpiri jozugaar tǵp cerlerden ajtǵǵǵkǵn peeri cugula tur tǵp tileer tur.

12. Kǵzer ǵqlerniǵn paar ǵrakǵ sumularǵn-ce TTK-nǵ tamcǵǵtǵr cem syuly—talǵan, makaron, krupa, pe-cenja, cigir polǵaǵ oon-taa ǵske cem syulyn corudar. Ol tugajǵnda kozuun sagǵǵalarnǵ xarǵǵssalǵalǵ polur.

13. Emnelge stanzǵzǵnǵn tuduuǵ-kunun Mal cer jaamǵzǵ-ǵile temci-zip kǵlyr tugajǵnda ol cer-ǵile tu-gurzup alǵzǵnar.

Mal azylыñ saızbradyrnyñ erestioı sorulgalary

I.

Pistin curttun azyl-agyj, kulturunıñ xaqzeen cediışkineriniñ kym-taa cigaa cok pilir polgaj.

Bndyq polza-taa, cedip alğan cediışkinibiske amьraaş şaldьnrkaş olurup alьr polgaş purungaar ulam tepşiriniñ ce xoj tymenni eviledevejin olurup alьr polzubussa xorzok.

Bndyq cybe teleede, am murubusta turar perge-perge sorulgalary kyyscedip alьr coruk polza, nam, cazaktyñ polgaş pygy-le arat connuq po xungy sorulgazy polur tur.

TAR 20 syl ojunda mal paazyñ 2 saja cedireri pygy curttun kol-la sorulgazy ol.

TAR 20 syl ojunga cedir 4-le syl artty, am curttun ištinde malьvьs sanь cyq-le 1.185.940 paaş tur. Oorttan koege, kelir 4 sylдыñ ištinde 814.060 paaş mal ostyryp alьr, pir syl sanьnda-la 20 mundan azьq mal ostyryp alьr uzurluq tur-pis.

Onu cedip alьrь koncuq uluq perge sorulga polur. Bndyq polza-taa, revolustuq cazak, namnyñ paaştalgazy-pile coraaş, arat tymennin pygy kuzyn eviledep xodeldirer polza, po sorulganь kancartaa cedip ar polur polgaş cedip ar-taa turar-pis.

Ol tcegylyq sorulganь kyyscedirde cuny kьlza xeregil tize:

Curttun pygy arat tymennin, xamьktyñ murunda olarnyñ eñ teere ool, kьzь polur — nam, areve kezigynneri polgaş idepkejliq arattarnyñ soruk kyzelin, kyş şьdalьn eviledeeri cigula.

Idepkejliq eş-oerler pottarynyñ kьzьmakkaı, sorumakkaı kyzy-pile ylegerin koezyer polza, oran curttubustun pydyrykcy kьşterin ulam telgeredip xoezydyp, kyrynevistin murunda saldyngan sorulganь tcegylyq erestioı kyyscedir temisel ce, pygy arat tymenni xodeldirip eviledeeringe koncuq kьştyq idiq poop şьdaar.

II.

Tьvanьn edinin cazaanьn polgaş ool uluzunun kol amьdьraar cybezil polza, mal azylь polur polgaj.

Ol kol yndezin mal azylь cediışkinniq xoezyyge, orannyñ amьdьralьnyñ oşke pygy adьrlarьnyñ cediışkinniq xoezyyry paза xandьrttynar polgaş uluq tuza poop xamaarzyr uzurluq.

Arattarnyñ malьnyñ cem suuru am-taa pydyylyk, texnik argazy am-taa polbaazyñ eves, agaar poj-dustun şaq ergildeziniñ ajььlyndan am-taa adьrylvaan. Uluq xarьq kьbьş tyzypterge-le, keşkyn arattarnyñ kajь şaqdan peer koeşpes tajьnyñ cut tep cybe arattyñ xajьralьq ьnak malьn on-on şaa munupile kam xajьra cokka kьra şaar algaş paar koncuq cybe polgaj.

Cut teerge, anaa pir tawarýlga ewes, xarŇy oon týtýt keer uzuru polza, pir talazýnda, řaq ergildeziniŇ agaar pojguzunuŇ tokřun perge pajdalýnda, paza pir talazýnda arat connuŇ malýnyŇ azaal-tezeeli pyduylyk polgař, agaar pojdustuŇ kyzyn am-taa ekki azyr tiiler řyđavazýnda tur. Cyq-le řak oon uzuru-pile sөлgy peř cыл iřtinde cuttan aratýn 250.000 azyq paař malý ölgen tur.

Pir ewes, kiži agaar pojdustuŇ ajýldýq pajdalý-pile temisseziriniŇ arga piliin cecce pilir turar polza, pojdustuŇ ajýly-pile temisseřkeř, azyr yner uzurluq. Ёncagař agaar pojdustuŇ aajýnga kirbes, xarŇy oon podun sağyřp, oon eezi polur appaar.

Cuttu anaa kancaan taa kargaar polza, cut oon kortpas-taa, citpes-taa. Cuttu cyq-le temissezip turup cok kыp polur. Ёncaarga oon-pile temisseziriniŇ argazýn tileen xerek cok, oon argazý tývylgan.

Cyl tize, kiži ugaanyňnyŇ kyzyn yndyryp, kiziniŇ kyř-azylyň xөdeldirip, oran curtun pajlaan azyqlaar polza, SajaannyŇ pedik sýn tajgazyňnyŇ-taa, Tandý-uulanyň-taa talazýnda uluq xar saap kelze cut kөrwejin pařp polur, paza maldýn kыřk azyral cemin peletker, odar pelciirin taarýřyřp, maldý taarýř kazaа-xoraalyq turguzar polza, maldý cutka saqdatpazyňnyŇ argazý ol tur. Ol kol ajttýyqlardan egelees, mal azylyňnyŇ eelceqliq sorulgalyňnyŇ tugajýn cugaalazyp kөreeli.

III.

MALDЫN AZЫRAL CEMI POLGAř KAZAA-XORAAZYNYŇ TUGAJЫ

Kыřk malga cidirttir sigenni cyyur cizee-pile peletker alýr polza, kandýq-taa cut caqđavas.

UlustuŇ Picce xuralýnyŇ 18 tugaar cызындan sanap kөrgeni polza, kызын arat connuŇ malýn sigenpile xandýrarda, po cылы 4 saja 5 cys muŇ puut sigen peletkeer teen polgaj. Paza oon angýda cyden cyy-taa polur magat cok teeř, seremci kыдыr kyryneniŇ kur xөrengizi 200 mun puut sigen turguzarý alban tep řiitpirleen. Ol ajttýřkыnyŇ erestiŇ kyysseđir teeř uluq azyldaryň corutpu-řaan, pir paař malga 10 puuttan eweř ewes sigenni peletkeerin sorulga salýpis.

Ёnca sigenni peletker řyđaar pis-pe, kandýqыл, onu peletkeerde cyny kыza ekkil, paza kandýq sigen peletkeze ekkil—teer polza:

ТываныŇ kalvak хову řөlderinde cыldý-na хej kalý cыdar oot-sigen tep cybe emge хajaa cok. Pir ewes cыldý-na oot-sigenibistiŇ ooda cyq-le 30-40 хuuzun kezip ap turar polzubussa, ТываныŇ par-la malýn sigen-pile xandýrardan turzuk, xarŇy emge хajaa cok kur seremci sigenniŇ turar ijik-pis. Oot-sigen yner kajgamcыk caagaj cerler emge cok polgan uzurunda, sigen peletkeer arga pyryn par tur. Onu peletkeeringe cyy хeregil tize; sigen kezer cerleribisti řaq öjynde sugargař, malga tap-tađp kaatpas toleede kazaalap, ылар ekki azaap alýř ol-la tur. oon öske onza cyy kandýq el-dep ugaan-taa хerek cok tur.

Sigenni peletkeerde, ekki polgař cemiřtiŇ sigen peletker alýr toleede, sigen kezip egeleer öjyn ozaldadýr polsas. Öjy ertken sigen pagaj sigen polur.

Sigenni. oot nogaan turda kezer хerek. Sargařp öjy ertken sigen polza, savandan tora. Sigen kezer öj—7 ajnyŇ pir tugaar cartýndan egeleeri todargaj pildingir ewes-pe.

Cut-pile temissezirde, sigenge ekki tuzalakъ poor cybe savaп po-lur.

Ынсаарга, arattar savaпн кам-нар азаар ар тураръ кандьо-ижик?

Emge хаяа сок savaп хеj-le ка-лыр ижик-pe, азь кysten-ne mal pazьр каaptar polгаj.

Хамьк-la savaпн saraattaş, ka-zaalaaş, кьзын malга cidirttir хerek.

Podap көгүнернен, arattарнн та-рыга cerinden saja азьо puut sa-vaпн рөлүр ар полур тур, uluq cut polur polza, ol savaп-pile 100 mun paaş maldь азьrap тургаş, мendi cыл азьр ар полур.

Хамьк-la savaпвьсть pyгyны-pi-le азаар kadagalap алыр teeş temis-seziil.

IV.

MALDь ӨSTYRERI

Maldь сөр ederiştirer coruk pol-za, taraa тарьр-pile төmej тур, кансар taraань taraaş, yrezin көөр ижик, ol ышкаş.

Ынсаарга, moon мurnunda arat-tar malн кансаар ederiştirip cor-zuk?

1936 cыда Tees-xem козууну-нун ineenin 14,5 хуuzu, pezinin 20 хуuzu кьзыраан. Uluq-xem ко-зуунунун ineenin 19,5 хуuzu, pe-zinin 28,1 хуuzu кьзыраан. Oon көөрге, arattar enir cылыр pьzaa-ladьp, kulunnadьp алыр узurluq турган каaş .on-şaa mun pьzaa, kulunun хеj ышкыгань ol тур.

Maldьн ынсаар кьзыраар coruun poldurvas ижик-pe, азь evezedir тө-leede, cыны кьза ekkil?

Ol tugajьнда мьндьо cybe кьлыр:

Ulustun cyq-le ekki turazьn par-ьmdalaaş; арваннар, сумуларнн curttарнга кадьp тургаş, kezek-ke-zek askьr өөry cыгылар тургуcaş,

ortta ekki-ekki askьrlарнь салгаş pe-lerge хальдар, ыncangaş мун mal-dьн ederzirin көрүр таарьстьрьр тур-ар узurluq.

Paza inekter кадьp, ortta arattар-нн төлгыр pugalarнь салгаş, caң-гыс-taa inek кьзыравас кьлыр polza ekki.

Ындьо peler, inekter arazьнга халдавыр аарьо-льо mal тургuspas төleede, мун maldарнь mal emcil-eri paaştaj şinciir узurluq.

Mун ederiştirer тушта askьrlар, pugalарга sula taraa perip turza ekki polгаş edereştirer азылды сөр corudar polza, inek, penin кьзы-раар-taa evesş polur.

Inek, cыгыньн askьr, pugalar-pile ederiştirer kampaninь peletkeer pol-гаş erttirerininь saavyьn Mal-cer азыльнн jaamьзь solunnarga yu-dyryp carlaan polгаj, ol saavyьн arattar тоozazь pilip алыр cугула.

Pyгы-le idepkejiqlerninь sorul-gazь polza, mal ederiştirer kampa-ninь кyussedip erttireringe erestiq азьлдаар tugajьнда pyгы arat con-ga ylegerni көргyzer jozuluq.

Xoj, өşkyны кьзын төryтpes хer-ek, кьзын төryyрге anaj, хuragan кьлыр каар poor тур.

Ol tugajьнда cыны кьза ekkil?

Cas tyzyp keeri-pilek-le коşkar, хунань хoj, өşkyден yskeş, 10 aj-нн сөлгы узунда ederiştirerininь coguur өjy egelegize cedir, тuskaj kadarарь cугула.

Ederesiştirer өjy egeleerge, коş-кар, хунань хoj, өşkyге сальr. Хal-davьр-льо аарьо халдатpas төleede, mal emcileri pyгы-le коşkar, хун-ань хoj, өşkyге kдарьнн мurn-unda şinciir узurluq.

Cыльолаан mal kazaazьнн узur тuzazь pir tugaар cугула. Mal cы-льо kazaальо polгаş ekki азьралдьо турар polza, cut турvas.

MaldÛn kazaazÛn kancaar tudarÛn CadaananÛn ylegerliq stanzÛzÛ kergysken. Mal kazaazÛn kancaar tudarÛn aÛtkan tepterni kozkoop-tarda sadÛr turar polgaj, arat pyrzy ol tepterni sadÛr algaŝ, nom-cup tanÛzar jozuluq.

Am synu kÛlza ekkil?

Am arattar, ystynde aÛtkan cÛylderni aÛldar egeleer.

SÛbÛlaan mal kazaazÛn xÛju-pile tudup egeleeri uluq negeldeliq tur.

Ûncaarga, olarnÛ tudarda praŝtaj peletkelin kÛlÛr alÛr, cÛl tize, mal kazaazÛn tudar taarÛr cerin tÛr alÛr. kazaa ÛjazÛn, cingis, kadaq, songa karaanÛn ŝili—po-la cÛvelerni praŝtaj peletker alÛr uzurluq.

Ol tugajÛnda cazaktan arattarga (Ûkka-la tuzalap turar polgaj. CÛl tize, arattar sÛbÛ mal kazaazÛn ekki tudup alÛn teeŝ, vanÛ tam-cÛŝtÛr uzun xÛussalÛq ceeli tÛrŝÛr turar.

V

MALDAN YNER CIOJ ETTI KÛBUDEDIRI

Syt polgaŝ sytten yner cem (aar-zÛ, kurut, pÛŝtak, sarcaq, cÛkpek) polza, arattarnÛn koncuq cugula cem polur.

Po yjede arattarnÛn sytty aÛbÛlar turarÛ am-taa ÛndÛq-la ekki ewes.

Pir kilogram sarcaqÛnÛ xajÛndÛr-p turgaŝ undyrup alÛr polza, 50 itir syt xerek, seperator (syt maŝnazÛ)-pile undyrer tize, cÛq-le 20 tir syt xerek.

ArattÛn aÛl-agÛjÛnga seperator erge, koncuq cugula polgaŝ tuzÛq maŝina.

OrannÛn iŝlinge sarcaq peletkeer skaj cerler (zavottar) turguzar tep

Ulustun Picce xuralÛnÛn 18 tugaar sÛzÛ TTK-ga ÛndÛq taalga pergen. Ol aÛlÛn tyrgen egeleerin TTK-dan ekki negeer xerektiq.

Ol zavot ar tura peerge, arattar-ga koncuq-la tuzalÛq, olarnÛn or-ulgazÛ kÛbydeer, olar ekki kultur-luq cem-iŝ-pile curttaarda ulm-na ekki.

Sytty ekki aÛbÛlaarÛn arattarnÛ uk zavottar ðeredir polgaŝ arattar ineenin saanÛn ulgattÛrarnÛ-ga idiq poop peer.

TÛbada 331.869 er, kÛs ðŝky par tur. Oorttan arattar kajÛ xire aÛk kÛryp turarÛ?

Kancuq eweŝ...

Uzuru polza, oon xÛj aÛk kÛryp polur. ðŝkÛnÛn tygÛn kÛrgÛr ar polur, cÛÛgÛn sÛr tÛrap ar polur. Pir ewes ðŝky pyrzynden pir xÛnun, tÛrtÛn pir xÛuzundan eweŝ ewes-taa tyk polgaŝ cÛk ar turar polza, oorttan taa arattarnÛn alÛr tygyngÛ cÛs-cÛs puut tyk, cÛk nemezÛr polur uzurluq.

Arattar ol tygÛnÛn camdÛzÛn pottarnÛn aÛl-agÛjÛnga-taa xereq-lep polur, artÛkŝÛlÛn kooperaska-taa sadÛr polur, kooperas pir kilogram cÛkke 5 ak-adan aÛr peer.

Arattar ðŝkÛzÛn cop ŝooluq kÛrgÛvazÛl, cÛÛgÛn cop parÛk sÛq-vazÛl tize, oon tuzazÛnÛn ulun pil-ves polgaŝ ÛndÛq tur.

Pygy-le idepkejlilernin sorulga-zÛ polza, oon tuzazÛn arattarga tanÛŝtÛrÛr perÛi-ŝaan, pottarÛ pir tugaarÛnda ðŝkÛzÛn kÛrgÛr, cÛÛgÛn sÛr ar yleger kÛrgÛzeri cÛ-gula.

Mal aÛlÛnÛn erestiq kyÛssedir sorulgalary ol tur. OlarnÛ pottandÛrÛr teeŝ, pis ŝuptubus idepkejlilq temissel corudar uzurluq-pis.

Idepkejlilq aÛldaar polzÛbussa, tilleer-pis, purungaar ulam tepŝiir-pis.

TAR-ның мал азылының сугула тuzalak-сы адырь сер-taraalan азылың сайзырадъ-рыңа ерестиој сорулгалар

TAR ulus азыл-агылының кол адырь полур мал азылының бир сугула тuzalakсызъ полза, сер-taraalan азылы полур. Сер-taraalan азылы сокка мал азылы цедишкени-пйе өзур-хөү-зур шыдавас. Сер taraalan азылы сокка oran-curttuң arat tymeniniң pajdaly ulam ыңaj сайзырап шыдавас.

Kөдее азыл-агылы сайзырадъ тееş, TAR-ның казаа, revolustuој namь uluој podal sagьзын salьp turar, cыл tize, ха-tunma полур SSRE-den eki ynyştyој yrezin sadьp alьp tep şiiłpir yndyryp, maşina, yrezin sadьp alьzn teeş, arattarga ceeli tьp-şьp, eң ыlangьja arattarның сугула хереқлеер k/a maşinalarның өртеен kudulatkan polgaj.

Ser-taraalan азылының murnunga, TARN 10 tugaar Uluој хуралының salgan sorulgalary polza: pircеde, „TAR-ның 20 cыл полур oјunga ce-dir pygy tarьlgаның şölyn 40 хуи kalvartьtьr sorulga salьp“, ijide, „Tarьlgаның шынары сайзырадъ, kur cerni peletker, tarьlgаның soluşturup tarьp polgaş taraаның ynyzyn ul-gattьrar tugajьnda uluој азылдарны ерестиој corudar uzurluој“—teen.

Ulustuң Picce хуралының 18 tu-gaar cьзылының taaskanь polza: „1937 cылда respublikтың pygy tarьlgанының şölyn 33.000 ga ijik-pe, азы ertken cылдыңга төмејлеерге 10% kalvartьrьн cedip alьp“—teen.

Ol teerge, uluој sorulgalар tur. Ыңcaarga амгы pajdal кандьоы tize:

1927 cылда 13,574 ganь taraan.

1931 cылда 16,291 ganь taraan.

1935 cылда 27,132 ganь taraan.

1936 cылда 30,134 ganь taraan.

Ol teerge, 1927 cылга podaarga respublikтың tarьlgанының şöly 2 kattaptan азыој өскен tur. Ыңcaarga arat азыл-агылының tarьlgаның paza koncuој өскен. 1927 cылың arattar-ның taraan cери cyој-le 4459 ga, 1931 cылда 5970 ga, 1935 cылда 13458 ga polza, 1936 cылда 16101 ga polgan. Onu көерге, arattar tarьlgаны көvydetkeni 4 kattap xire өскен tur. 3-4-ga ijik pe, 5-taa ga cedir tarьp turar tus-tus arattar eves eves, camдызъ taraa kezer maşinalьoј-taa, cizeełeerge, Kaa-xem kozuununda Jonak, oon-taa өskeler. Respublikтың ser taraalan азылының cyој-le tarьlga şöly өзур turar eves, халың cerni polbaazyradьp yrgylcy сайзырап, ynyzy ulgadьp par cьdar tur.

1935 cылда taraаның paraаның balanzьзыңdan көерге, taraa ynyzy polza, 1 gadan 7-8 sentiner ap tur-gan polgaş artьkşьlyој sadar taraa 3330 toon turgan polza, 1936 cылда бир gadan 8-9 sentiner taraa al-gan polgaş connun artьkşьlyој sadar taraazь 3650 toon polgan. (Sen-

tiner tep kemceqni puut podaarga, pir sentinerde, 6 puut par).

Oon kœerge, curtun arat conu cazak, namnyñ şiltpirleen sorulga-zyñ kyyssedip turar polgaş kyyssedirin kyzyp turarynyñ xereccizi ol tur.

Ûndyq polza-taa, taraalañ azýlnyñ suq-le cedişkinin kergeş olur ar polza xorzok.

Ertken cýdar-pile tœmejleerge, arattarynyñ taraalañ azýl cedişkininiq tur. Ûndyq polza taa, œske kurynerge tœmejleerden turzuk curtun iştinde kyrekonomnaryny, ylegerliq stanzynyñ azyl-agyjlar-pile tœmejleerge, arattarynyñ taraalañ azýl koncuq kudu cadada turar polgaj.

TAR da polza, mal odarladyr-taa, taraa tarýr-taa koncuq saagaj cerler cer-le emge-cok xirezinde, oobustu koncuq-la eweş azýqlar turar tur pis.

Myn azýqlar turar ceribistin yner taraazý saagaj, elbek ewes polur tur.

PISTIN TARAALAN AZÝLBÝS-TÝN CETPES CUYLDERI

TAR nlyñ taraalañ azýlnyñ cetpes cuylderi cyl teerge polza, pettii kbdýl-pile-le kol peş cetpes cybe par.

Pireede, cerni polvaazýradýr pagaj. Kelir cýln taraa tarýr, cerin po cýln cazyn, kuzyn paaş udur peletker alyr cok, ыncangaş taraanyñ tarýr ozaldaar, cernin taraa yner şnarýn ekki azýqlar şdabas, elder pok yner poor tur.

Ijide, taraa tarýrda, ekki arýqlavaan, xorapnaaan polgaş şnarý pagaj yrezinni cazyp turar tur. Ёncangaş taraanyñ 15-ten 30-ge cedir xuuзу taraa paazý œrttenep pegeleer aarýqdan kalýr polgaş elder pok tep cybe emge-cok yner.

Uşte, şnyñ-pile kýlp turguskan pugа cok polgaş taraa sugarynyñ texnik argazý pyduulyk. Pugalarynyñ uluq nuruuzu erte purungu yjeden tœstelgen pyduulyk pugalar polur, caa turguskan pugalarynyñ texnik argazý temgizinden paza ыlgal cok. Ёndyq pugalar suqnu cecce polgaş coguur œj şaanda perip şdabas. Ёncangaş, taraanyñ sugary coguur şaanda polvas, paza suu cetpes polur tur.

Camdyk pugalar cyq le cangýs kattap cazyn suq peer. Oon angýda, puganyñ undyryp turguzar şaanda, coguur texnik jozuzu-pile ыlap xemceevejín, cyq-le karak-pile xemceep turgaş kýlp cybe tœleede, ыndyq pugalar udayýn cirlip radý paar ijik-pe, azý toburak tolup xœmdynyp kaar poor tur.

Tœrtte, tarýlganyñ kamgalaar, poktuq oot sigenin cular, xora-lyq œrge, kyske polgaş kuuş-pile temissezir cizektioq pœdyyn azaalga cok poor tur. Arattar taraazýnyñ poktuq caşpan-sigenin cer-le culvas turlar. Taraazýnyñ kazaazý pagaj, camdykta mýrýnaj cok poor tur. Ёncangaş, taraanyñ mal-magan pazýr, œrge, kyske cip, caşpan sigen yqlep, ыkka xorap kaar poor tur.

Peşte, paza pir kol cetpes cybe polza, cer azýqlalynda coguur curum cok. Cyl tize, arattarynyñ azýqlaan cerin yrgylcyzy-pile ediledip rýşýqlar perveen polgaş camdyk arattar cýldýn-na pir-pir œske cerlerge taraa tarýr cip coruurlar, ыncangaş uk cerin şnarzýdyr polvaazýradýrnyñ, pugazyn ekki kýlgyñ sonuurgabas tur, ыncangaş kelir cýln tarýr cerin po cýln paaş udur cazyn, kuzyn andaryr peletker alyr argazý cok turlar. Mýncangaştyñ moon ystynde ilergejlep pizittingen

cyulderni arat pyrzyz nomcup pilip alyryn idegeer tur.

ORANNYN TARAALAN AZYLYN SAJZYRADYR TÖLEEDE CUNY KBLZA EKKIL

TARN 10 tugaar Uluq xuraly polgaş Ulustun Picce xuralynyn 18 tugaar cözyrynyn taraalan azylynyn talazy-pile undyrgen şitpirlerin pyryny-pile pottandyrar sorulga pile Mal cer azylynyn jaamzy taraalan azylyn sajzyradyrynyn eñ pödyyn argalaryn kelyr undyrgeş, solun tamcystyr carlaan ijk. Ol argalar polza, 1937 cýlda taa, oon ыnajy cýldarda-taa taraalan azylyn sajzyradyrynyn pygy-le ajttýrýqlarynga xamaarzyr.

Xöj niittinyn pygy-le organizatarynyn, xamýktyñ murnunda nam, areve kezigynnerinin paza pir kol sorulgaş polza, TAR-yn temgi ol taraalan azylyn sajzyradyr argalaryn kyssedir töleede, pottarynyn yleger cizeen körgyspy-şaan, arattarynyn iştinge surttaal massalyq azylyn idepkejliq corudary ol polur.

Temgi ol argalarynyn utkazy cyl, paza nam, cazyktyñ salgan sorulgalaryn kancaar kyssedir tep körgenil? Nam, arevenyn idepkejliq kezigynneri polza, taraalan azylyn sajzyradyrynyn kol argazyñ pottary pillar turar uzurluq, ыncanmas polza, arat tymenni şyn paaştar, olarynyn murnunga ylegerzi poop corup şdavas-la polgaj.

Uk argalarynyn kol ajttýrýr peş, cyl tize, ekki yrezin peletker alyr, cerni cövy-pile polvaazyradyr azyldaary, taraanь şaq öjynde tarýr polgaş azaary, şyn-pile sugarary, taraanь xoratrayñ şaq öjynde pölyp azaar alyr. Ol ajttýrýqlaryñ tus-tuzunda tanýrýr köreeli.

Yrezinyn uzur tuzazy uluq, cyq-le ekki yrezin tarýr polza, taraanь caagaj elbek polur. Yrezinyn paaştar taraanь arýqlaar maşinaga arýqlaaş, oon soonda paza trijer tep maşinaga arýqlaar, ыncangaş yrezinyn poktuq cyulderin tuskajlap kaaptar polgaş eñ ekki cangyş şynarlyq taraanь ыgar alyr ol, cangyş şynarlyq taraanyn yneri-taa tyrgen, eptiq tem-pile teski ungeş, poktuq cyulderni pazyr kaaptar.

Ekki yner yrezinyn tarýr uzurluq, pir eves 100 taraanь undyryrge 90-ny ijk-pe 95-zi yner polza, (ol teerge ynerinin xuuzu ol), onu ekki yrezin teer, 80 xuu ijk-pe oon kudu yner polza, pagaj yrezin polur, onu taraan xeree cok.

Arattar polgaş öske-taa taraacsynnaryñ xandyrar teeş, po celyñ Cazak cerinin şitpirin jozugaar Malcer azylynyn jaamzy SSRE-den „Ljutessens-lelaa-47“ tep ekki şynarlyq kzyly-tasty satkaş 150 toonnu ekkelgen, „Poveda“ tep sula yrezinin 200 toonnu ekkelgen.

Kyrekonomnardan sadyr ornar algany kzyly-tas 447 toon, sula 39 toon. Ol yrezinynni kozuunnar-ce corudup sadyr turarynyn cýdagany polza, arat connu yrezin-pile xandyryr turary ol tur.

Taraanь paaştar örttennep pegeleer aaryqdan kamgalaar töleede, ekki pagaj kandyq-taa yrezinyn ыjaar-la xorannar uzurluq. Xorannar cyve kaaş janzy. TAR-da yrezinynni kurgaq xorar, suq xorar—mýndyq iji „A, B“ tugaarlyq xorar-pile cup xorannar turar.

Sula, arvaj, cinge-taraanь cergeliq karttyq yrezinynni formalin tep suq xoran-pile xorannar. Onu xorannaarda, formalinyn sadyr algaş, 1 litir formalinyn 80 litir suqga xollaş, (pir litir teerge, 2 şil işt polur) oon-pile yrezinynni ötyrypkeş,

am onu 4 ŝak iŝtinde tuqlap kaan cıttırar. Onu cok polza, tađıyr xuyunde ıncıaar azıldaar, cok-polza, 2-3 xonuk purungaar ıncıaar azıldaar. Taraa paazı pegeleer aarđıqlıń formalin ılıyıp kaaptar. Kızıl-taŝtı kurgaqlı xojıqlı xoran-pile xoranpaar. ındıqlı xoran kaaş janız. Olarıń xereqleri pir tımej, cıqlıle xemceezi ıske-ıske. 6 puut kızıltaska „A—10“ tep xoran 100 gram, „A, B“ tep xoran 150 gram, „Pariŝskaja zelen“ tep xoran 50 gram kirer. Taraanı tuskaj toska-arga urgaŝ, ık xoranı xoluŝtur, toskaaga 100—150 xire teskindir cajar xerek.

Taraa paazı pegeleer aarđıqlı, xaldavırılıqlı aarđıqlı tep cıveni arattar pilip alır xerek. ıncıangaŝ ol aarđıqlıń cok kılır tiileer tıleede, yrezinier xoranpaar tep arattarıń ŝıptuzın kılıgırır tur. ıncıanmas polza, ık xaldavırılıqlı aarđıqlı, aarđıqlı tarılğadan kadık tarılğa-ce xaldaj peer.

Arattar yrezin peletker ar turar-pe, kandıqlı? Cok cıgır. Kızın taraazın algaŝ, paŝırgaŝ, caska cedir uurgajlap kaar polgaj. ıncıaar ŝıqlızaarga, taraanı ıge, kyske-taa cıp kaaptar, kysky, caskı caaŝkından-taa kalır, camdıktı cıde-taa peer poor tur. Yrezinı trijer tep maŝınaga aarđıqlap, xoranpaar alırın padaar kızı par eves. ıncıangaŝ yrezinı pagaj poorga, taraanı ınyzy paza pagaj polur tur. Yrezin ekki polza taraa caagaj polur.

Eđ ne ekki ıyeri 90 xıudan kudu eves aarđıqlı taraanı yrezin kılır uzurlıqlı, ıncıangaŝ onu anımaarga ŝıqlızaaga ekki. ındıqlı yrezin kızıltas, sula, arvajın 1 gaga kirer puudu polza: sugargan cerge xolpile cazar polza 10—11 puut, maŝına-pile polza, 8—9 puut. Paza sugarbaan cerge eves kirer: kol-

pile cazar polza 8—9 puut, maŝına-pile polza 7—8 puut, cıngetar-aanı 1—2 puut xireni cazar.

CERNI POLBAAZıRADıP AZıL-DAARıN KıREELI

Tıva piyeede feodaldarga polgaŝ taŝtıkkıń koloniji poor tarladır coraan polgaŝ cer taraalanıń azıblıń texnii koncuqlı pydıylık kalgan, temir andazın ornunga arga-cok ıjaŝ andazın teer cıvelıqlı, temir ilir ornunga xaragan ilirliqlı coraan. ıncıaarga, revolustıqlı acıız-pile temgi ol pydıylık cıpekter sıqlıy kaaş cıdan peer kızılbıstıer xovartıtan.

ındıqlı polza-taa, cer-taraalan azıblıń kulturu am-taa kudu cadada xeveer. Cerni ilirtteeri pagaj, andarar ıon-taa pagaj.

Cerni polbaazıradıgıń kol-la cıvezi andararında tep cıveni arattarga pilindirer xerek. Cerni ekki hanı anda vas polza, taraa cıle caagaj elbek polvas. Cerni ekki hanı andar vas polza, ıon pok caŝpan, sıgen ıyer poordan paŝka, taraa ıon ekki ınmes, cıge teerge, caŝpan, sıgenıń negeldezi pic e, taraa polza, ıjaar-la ekki anda ır polbaazıratkan cıden ekki ıyer.

Ulegerliqlı stanızın ŝıncilelinden kıerge, 8 santimetir kıldıx hanı andararğa 1 gan cıden 97 puut kızıltas ıngen, 16 santimetir kıldıx hanı andararğa 125 puut polgan tur. 8 santimetir kıldıx hanı andararğa 1 ga 107 puut sula polgan, 16 santimetir kıldıx hanı andararğa 141 puut polgan.

Arattar polza, 6—10 santimetir xire hanı andararğa, 40—50 puut taraa ar turar tur. Cerni kazan andarar paza cıgula tize, kelir cıdın tađıyr cırin po cıblı cıjın polgaŝ kızın andarar alırğa ekki

tur. Onu paşmdalaaş, Piće xur-aldıñ 18 tugaar sızıñ toktaat-kanь polza:

„1937 sьlda kelir sьldıñ tarьь cerin sajn, kuzyn peletkeerin MAE-ler 20 xıu cedir, kyrekonom, kol-xostar 80 xıu cedir peletkeen tu-garьñ cedip alyr“—teen. Ol cigu-la şiitpirni ьjaap-la kyssedir xe-rek.

Sajñ cer andararda, uk andar-gan cerni kurgatpas tölcede, to-raan-na iliirttep kaar. Ooñ soonda eleen polgaş, pok, saşpan, sigen ynyr keerge, paza kattap iliirttep kaar. Kyskeer sajn paza kattap andargaş, iliirttevejın kaap kaar. Cerni pir-taa, iji-taa udaa andarar-da, pyryn xanьz-pile andarar xe-rek. Kuzyn cerni andararda, iliirt-teves.

Cerni sajn, kuzyn andarьp ka-ganьñ tuzazь polza:

1. Cerniñ pok sigen saşpanь ar-lyr.

2. Cer saşpaaş, oon taraa yne-ri ekki appaar.

3. Ol cerin paza kattap sazn andьvajьñ, cyge teerge, murnun-da-la andarьp peletkep kaan cyve tölcede, şuut-la taraazьñ saza peer-de ekki polur.

Sazñ ьndьq cerni toraan su-gargaş, taraazьñ saşkaş, iliirttep kaar.

Sazñ cer andararda, sugaranьñ murnunda ertte andarza ekki. Ooñ soonda sugargaş, taraazьñ saş-kaş iliirttep kaar. Iliirteerde, 2-3 kattap, camdьkta 4-taa kattap iliirt-teer xerek. 10-15 suq kattap xej iliirtteer polza, koncuq xoralьq, cyge teerge, cer emin erttir xojaaş, taraa ekki ynmejın paar, ьnsaar iliirtteş sugarьptarga cer kadannaj-taa peer. Cerni sugaranьñ mur-nunda tarьь coruktu po yjede ky-rekonomnar corudup turar poordan

paşka, kōdee arattar koncuq eves corudup turar.

Pir eves arattar po murnunda ajьtьngan xej xemceqler ьşkaş ьn-saar cerin polvaazьradьr polza olar-nyñ taraazь saagaj polur.

Taraanь coguur ej şaanda ta-ryp cazar tep cyve polza, saagaj taraa alyrnyñ pir kol cigula cy-uly ol. Pis taraanь tarьp cazarьñ koncuq-la ozaldadyr-pis, oovus kancap-taa taarьşpas. Pir eves ta-raanь 6 ajda cazar polza, saagaj taraa alyr-men tep kancap ьnsa teer poor.

Tьvada saş coldak polgaş ta-raanь oraj cazar polza, taraa coguur ej şaanda pьşrajьñ, tonutka alьp-tar. Taraanь kajь la poluru-pile ert-te cazar xerek. ьnsaar kьlyr tize, tarьlganь ertte egeleer xerek.

Ulegerliq stanzьnyñ şincileenin-den kōerge, taraa cazarьnyñ ekki ujezi kol kozuunnar Paşьñ-xem-cik, Cōen-xemcik, Uluq-xemge 4 ajnyñ sōölgy uzundan 5 ajnyñ 10-12 ge cedir, Pii-xem, Kaa-xem, Tandь kozuunnarga taraa cazarьnyñ xuussaazьñ 5 ajnyñ 15-20-ge cedirip polur. Taraanь ьjaap-la maşına-pile ijik pe, azь iliirttevi-şaan cazar xerek. Cerni andaraganьnyñ mur-nunda yrezinni cazar ergi şaonьñ argazьñ xereqlēves uzurluq. Ol arganь xereqlēer polza, poktuq saşpan, sigen yner poordan paşka taraa ekki ynmes.

Taraanь saşkaş, kamgalaarьñ podaar xerek. Hamьktyñ murnun-da taraazьñ kazaalaaş, mal pazьp-tazьñ teeş kōryp turar xerek. Ta-raa arazьndan ungen pok cyylder-ni cyve artьvajьñ culup kaaptar. Ortta kyş xaramnanьp calgaraan xerek cok, taraanь ekki azaap alyr polzunarza, ooñ azьь uluq polur. ьndьq poktuq cyylderni cularda, taraa şьptalyr murnunda ertte cu-

lar uzurluq. Xej ɵrgeliq cernin ɵrgezin kɵrɵr kaaptar xerek, ыncanmas polza, taraаның ɵuptuzun olar xoldan yndyryp kaar. Sugarvas cernin ɵrgezin suq kudup turgas ɵlyrze ekki, sugarar cernin ɵrgezin taraa sugarar ɵjde ɵlyrer.

Taraa sugarar tep cybe polza, **TAR**-nyn taraa ynyzyn saagaj polduragynyn kol cyuly ol. Ындыq tɵleede, sugarylgaga onza sagɵɵ salgas, koncuq-la ɵyn-pile sugarar coruk cigula.

Ertemnin ɵincilelinden kɵerge, taraаның sugat xereqler ɵy yɵ polgan: Taraa egelep yner ɵjde, taraa ɵptalыр ɵjde, paza taraa paɵtalыр ɵjde. Sugarylgаны ol ɵjlerge taarɵɵtar xerek.

Tываның taraa ɵelderinin pugalarын polvaazын jozu-pile kыbaan polgas suq cecce azɵqlattynmajын paar. Мындыqнын tɵleezinde, pugalarын pok, cam, moondak cok kыдыr cазын-na aɵtap, elbek suq padьыр algas, cerni siir sugararын padaar xerek.

En paaɵtaj sugararda, cerni andargajын turgas sugarar coruk taarɵpas. Cerni ыncaar andьrarынyn murnunda sugarar polza, suq xejle tyrgen kurgap kaar, kurgaq toonnuq cerge taraa cazar appaar, iji tugaar sugararын-taa tendii ertte kыr appaar. Cerni andargas, oon soonda pir tugaar sugarylgаны kыr xerek. Pir eves enir cыyn andarьр peletker kaan cer polza, taraa cazarынyn murnunda sugarar xerek.

Ertemnin turzulgazын kыr cerlerden kɵerge, iji tugaar sugarylgаны ыnajlatkan tudum-na ulam ekki. Ol iji tugaar sugarylgаны cerle taraa ɵptalыр ɵjde kыr turza ekki. Taraa caa ynyр olurda, iji tugaar sugarylgаны kыrga koncuq pagaj (andarьga murnunda suga-

rarga paza koncuq pagaj), cyge tize, taraаны товurak kыza peer, taraa ekki ynmес, харын taraa yneri saadaj peer orita poktuq cyylder аньrap emge-cok yner. Pir eves cernin ɵɵɵ тырнай pagaj polgan uzurundan, taraa caa ynyр olurda ыjaap-la sugarar appaarza, sugargan soonda katkыlaj pergen cerlerni iliiр-pile yrej тыrtьыр kaaptar. Kamnaj picce iliiрtteerge, yne pergen taraaga хora polvas, харын oon soonda ekki yner-taa, camдыk poktuq cyylder-taa ɵlyр kaar.

Yɵ tugaar sugarylgаны xerek appaar ɵjyn podap turgas kыr. Camдыkta ol yjede caaɵkын suu cetkeɵ, taraa sugargan xeree-taa cok poor polur. Camдыk cerlerge (Tandy kozuununun teviskeerinde Tyrgen, Palgazыnga) yɵ tugaar sugarylga xeree cok, cyge tize, ol cerlerge tonut ertte tyzer polgas тыkka sugarar polza, taraa pьыр cadaj peer. Pir eves yɵ tugaar sugarylga xerek appaarza, taraa paaɵtalыр ɵjyn egezinde kыr xerek. Ындыq polza-taa, saadadyр cer le polvas, saadadyр polza, taraa tonutka аьskaɵ pьɵrajын paar. Sugarylgаны cediі-kinniq erttirer tɵleede, pygy-le pugalarын cajын ijik pe, kyzyn murnu-pile septep taarɵɵтыр аьr xerectiq.

Taraаны kezeri polgas paɵtarь polza, taraalan arattын azыlnың sɵelgy cadazь polur polgaj. Ындыq-taa polza, ol azыдын cigulazын kɵerge, en sɵelgyzy eves. Murnukku azыdarын ɵuptuzun ekki kыr erttirze-taa taraаны ɵj ɵaanda kezip alvas polza, taraa ɵыыnga turgas tɵktyр kaar, cыды ɵtyr kыgan хамык azы хej paar. Camдыk kizilerden taraa kezip аьr azыды ындыq-la cigulalavas poor tur. Kɵynerem, cajын tɵgyлgen taraalar аngьstan ynyр kelgen turar. Camдыk ar-

attar arttık kuş azyl yndyrbes teş
yndıq cerlik angıstan taraa kezir
algaş la koncuq evesş taraa ap tur-
ar. Taraazın pygyny-pile pölyp al-
ır teer polza, piccii-taa xoratpajın
pölyp alıgь sugula. Taraa pьza pe-
eri pilek-le kezir pölyp alır. Am
samdyk arattarın kыlp turarь ы-
kaş, taraanь sьvьnga kurgadьp, em-
ge-cok taraazın tögylдыryp cer-le
polvas, taraanь keskeş moozalap kur-
gadьrga arьın polur.

Maşına-pile taraa kezerge, ekki-
taa, tyrgen-taa, pelen-taa polgaj.
Am Kyр. көdee azyl-agьj skladyн-
ы salьыrlarьnda sadar polgaş ac-
sьladьr maşına ceccir tur.

Pastьrgan soonda, taraanь tora-
an-na salgьnga arьqlaaş, oоң so-
onda sortirolka tep maşınaga arьqla-
aş, yrezin kыlp taraazın tuskaj-
laaş, tuskaj xadagalaar. Onu anma-
arga şьoьzaza ekki. Pir eves anma-
ar cok polza, uk taraazın kyske-
ge cidirtpes uzurunda sьldьn-na saa
uurgaj kыlp ap turar xerek.

Taraa azьln saьzьradьrьnьn
pir argazь polza, taraa azьln
saьzьradьrьnьn pödyyn argalarь-
nьn pottandьr p turgaş, taraan cer-
inden yner taraazın saagaj pol-
duruo, elvek taraa pölyp alıgь ol.

Taraa azьln segiderinin ij tu-
gьar argazь polza, tarьlga şölyn
kөvydediri polur, ol polza, pygy-
le tarьlga cerlerin cөvy-pile pyryt-
keeş, arattarga хиваар peeri-pile
xolvaalьq.

TARN 10 tugaar Uluq xuralьnьn
toktaatkanь polza: „1937—38 сьl-
darnьn іştinde tarьlga şөlderin py-
rytker, ol şөlderni өq өregenin
polgaş хөj niittinin organizastarьn-
ьn kьrьnga uzun хuussaalьq yler
peerinin azьln тоozar“ teen. Oоң
xeree cыл teer polza, pирeede,—py-
gy-le tarьlga cerin cөvy-pile pyryt-
keer, ijde cer edilekcilerge pьzьq

kыдыр хиваар ediledir, yşte,—arat-
tar өske cerden көзүp paгьp curt-
tap polur saa cerlerni ileredip azьqla-
laar.

TAR-ның mal odarьnga, taraa tar-
ьrьnga-taa таарзыr ceri emge-cok
хөj polza-taa, connun хиваашьr
curttaanь koncuq-la teski eves: Ci-
zeeleerge, Cөөн, Paгььn-xemcik ko-
zuunnarda con көvej, malьnьn odar-
pelciiri takpьş poop turar, curttun
taptьq-la төvy polur Tандь, Kaa-
xem козуunnarda mal odarladьr,
taraa tarьr koncuq saagaj, emge
xajaa cok cerler azьqlattьnmaьjn
сьdar tur.

Connun tarьlgazьnьn şölyn pь-
zьkьtrьp 1937 сьlda cer таарьştьr-
ьp хиваарьnьn en paaştajь azьln
egelep, козуunnarnьn көdee azьl-
agьj kildisterinin, ergelekcilerin sur-
guuldatkan. Cer хиваар таарьştьrar
azьldь turzulga kыдыr 1937 сьlda
sangьs Cөөн-xemcik козуunьnga
egelep corudup еrttirer tur.

Kelir cookku сьldarnьn іştinde
cer azьqlaaşkьnьn curumсudar uz-
urluq-pis. Ыncaarьvьska, tarьlga şө-
ly сьldьn-na 10 хuu өzeri хандьrt-
ьnar, paza tarьlga cerin хиваар
peerge, онu azьldap polvaazьradьrь
şьnarьzьp, taraa ypyzy saagaj polur.

1937 сьldьn tarьlgazьnьn azьl-
ьn pygy-le еrtken сьldardan ek-
ki еrttirer.

Şuptu 33000 ga cer taraaş, enir
сьldan tarьlganь 10 хuu көvydedir
teen. Ыncaarga, arattarьn tarьlga-
zь koldap көvydeer uzurluq, cыл
tize, arattar 18.000 ga tarьp, 12 хuu
өstyrzyn teen. TAR-da curttap tur-
ar Sovet хamaattьlarь 12.300 ga
tarьp, 7 хuu өstyrzyn teen.

Kyrekonomnar-pile хөj niittinin
organizastarь 2700 ga tarьp, 5 хuu
өstyrzyn teen. Ol teerge, харььssal-
galьq uluq taalga tur.

Onu kuyssedir tees, massalõõ surttaal azÛlÛn kalvaa-pile corudar xerek.

Nam, areve kezigynneri polza, mal azÛlÛn moon ßnaj telgeredip xõõzydur, arattarnÛn et amÛdryal. kultur rajdalÛn ulam sajzbradyÛn-ga idiõ poõp, tarÛlga øõlyn kalvartÛrÛnÛn cigulazÛn kõrgyzeri-pile arattarga pottarÛ yleger kõrgyzer uzurluõ.

SamdÛk cerlerden kajgamcÛkÛõ medee keep turar tur, cyl tize, Tees-xem kozuunrÛn camdÛk ulustarÛ enir cÛldÛndan ebeeø taraa tarÛr tep turar tep medee par. Ol teerge, koncuõ cetpes tur. TarÛlga øõlyn 1937 cÛlda 10 xuu õstyret tep, sazaktÛn toktaalÛn ol uluska tanÛstÛrarg ton cigula.

ParÛn-xemcik, Kaa-xem kozuun-nar tarÛlgazÛn tÛkka kalvartÛr tep turarg koncuõ ekkÛ polgaø rajr-lancõõ tur.

TarÛlganÛ ertte egeleer tugajÛn-da cÛl pyru cÛny kÛlza ekkil?

1. Yrezinni cecir kÛdyr pelet-ker aÛr. Pir eves cetpes polza, ol toraan tÛrtÛrÛr kemceõ aÛr. Kyr-yneden taradyr turar yrezinni co-guur øaq õjunde sadÛr alvas polza, oorttan kuruõ kaar polur, cyge te-erge, õske ulus sadÛr appaar-taa, oruk-cirik raksÛraaø, ßnaj peer cor-udarÛ-taa pergedej peer.

2. Pygy-le xer-xereksel, maøina-larnÛ septer peletker aÛr. Cetpes xer-xereksel, cepsek polgaø oõp yurmek xerekselderin sadÛr aÛr. Aat teriin septeer. „KÛdat xomuut“ tep attõõ koncuõ ciik õrttektioõ, rÛzõõ taptõõ xomuuttar par, onu arattar xereõleze azÛrvas, onu Tan-

dÛ kozuunda (PalgazÛnda) øaqdan peer xereõler turar.

3. PugalarnÛ septer peletkeer. Puga polgaø kazaaga xereõler ß-jaøtÛ peletker aÛr. Pir eves cigula apparza, Mal-cer azÛlÛnÛn jaamÛ-zÛndan tuzalamcÛ ar polur.

Pis polza, en-ne coldak xiuussaa iøtinde taraa tarÛr sorulgalõõ-pis. 5 ajnÛn søõlgy yjezinde pygy res-publikta tarÛlga toozulgan turar jo-zuluõ. Maj ajda taraazÛn tarÛr tõ-gerbejin, Ijyn ajda tõgerer arat tur-ar polza pagaj, oõõ taraazÛ caagaj poõp øÛdavas.

Kyrekonomnar-pile kolxostar tar-aalan azÛlÛn corudarÛnÛn talazÛ-pile pygy conga yleger kõrgyzer jozu-luõ. OlarnÛn 1937 cÛlda sorulgazÛ polza:

1. 1 gektardan 12-13 sentiner-den ebeeø eves taraa aÛr, 2) SSRE-den ekkelgen arõõ øÛnarõõõ yre-zinni taraaø algan taraazÛndan res-publikka 1000 toõndan ebeeø eves yrezin peletker peer, 3) TarÛlga polgaø sugarÛlganÛ cõp ebiledep corudarda, arattarga tuzalaar. Olar tarÛlgazÛn en coldak xiuussaa iøtin-de tõgerer tugajÛnda tuzalaar.

Cer taraalan azÛlÛnÛn tugajÛnda arattarnÛn, kyrekonomnarÛnÛn, kol-xostarnÛn kol sorulgalarg ol tur. PistinÛn murnubuska cazak, namnÛn salÛr turar sorulgazÛ ol tur.

Sorulgalar uluõ-taa polza, kuyssedip ar kancap-taa øÛdaar-pis.

Nam, arevenin kezigynneri ol sorulgalarnÛ xamÛkÛnÛn murnunda pottarÛ pottandyÛr, arattarnÛ ol sorulgalarnÛ kuyssedirin-ce edert-tir uzurluõ.

ТОРСУЗУ

Ағып

1. **Toka**—Pygy telegejge хаммаарыгалық иеткел . . . . . 1—3
  2. **Stalin**—Намның азылның септерин, троскисыларның полғаş өске-
таа ији ағыпныңларның узуткаар тугајында РК(В)Н ТК Plenumun-
га иеткелі . . . . . 4—24
  3. РК(В)Н ТК Plenumunga еş Stalinның торси хағызъ . . . . . 25—37
  4. **Sedip-ool**—Respublikтн emcilerinin 2 тугаар хураының роор
ерткені . . . . . 38—39
  5. Respublikтн emcilerinin 2 тугаар хураынга еş Tokаның cedirgen
рајы . . . . . 40—42
  6. Брак сумуларның емнеге талазы-pile хандырағы тер, emci Koles-
nikoftun иеткелінің тугајында токтаал . . . . . 43—45
  7. **Tavariştaj**—Mal азылн сайзырадъғының ерестіқ сорулгалары . 46—49
  8. **Tavariştaj**—TAR-ның mal азылның сугула тузалаксы адығы
сер-тараалаң азылн сайзырадъғынга ерестіқ сорулгалар . . . . . 50—57
-

REDAKSIY

Ojdur (redaktor).

Pazyr-sat (texniktiq redaktor).

Къзы-ool.

Sedip-ool.

Tavarištaj.

Sarby-ool.

Tamdñ-çap.

Lopsaң.

Lyndyr.

Харыссагабың редактор орну Къзы-ool Texniktiq редактор орну **Оссугванак.**

Согал № 183

Сагың № 388

Къзы-хорай, Şetinkin kudumcuзу, Kyrtipograf, пазың № 1. Tirazь 3000 kezek.

„Revolustuoŕ arattyn“ nomcukcularynga tynnaduoŕ

По setkyyldy arat pygydeezi sagьp nomcuar!

Setkyyldyn sagьp alyr erttee:

12 ajda . . . . . 3 akьa

6 ajda . . . . . 2 akьa 50 kьp.

ТАЈЛВВР: Алван сері сагыр полза, 12 ajda 6 akьa, оон куду хуусалык сагыр хулеевс.